

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Lahti University of Applied Sciences

KETTU JA PESUKONE

Elämäntarinan dokumentointi lastenkodissa

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveysala
Sosionomi YAMK
Lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaaminen
Kehittämishanke
Syksy 2011
Hänninen, Katja & Syrjäläinen, Reija

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveystieteiden
Sosiaali- ja terveystieteiden AMK

HÄNNINEN, KATJA & SYRJÄLÄINEN, REIJA: Kettu ja pesukone-
Elämäntarinan dokumentointi lastenkodissa

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaaminen, 107 sivua, 19 liitesivua

Syyskuu 2011

TIIVISTELMÄ

Tämän tutkimuksellisen kehittämishankkeen tarkoituksena oli tehdä näkyväksi kokonaisvaltaisen dokumentoinnin merkitys ja herättää sijaishuollossa toimivat ammattilaiset huomaamaan oman toimintansa merkityksen lapsen elämäntarinan tallentajana. Kehittämishankkeen yhtenä tavoitteena oli yhtenäistää lapsen elämäntarinan dokumentointitapoja Pelastakaa Lapset ry:n lastenkodeissa. Lisäksi tavoitteena oli tukea omahoitajien roolia lapsen elämäntarinan tallentajana sekä tuottaa materiaalia, jonka kautta lapselle jää konkreettisia dokumentteja hänen elämästään lastenkodissa.

Osana hanketta toteutimme laadullisen tutkimuksen kuudessa Pelastakaa Lapset ry:n lastenkodissa. Tutkimusmenetelmänä käytimme fokusryhmähaastattelua. Tutkimuskysymysten avulla oli tarkoitus kartoittaa ja koota Pelastakaa Lapset ry:n lastenkodeissa omahoitajina toimivien työntekijöiden käytössä olevat tavat tallentaa lastenkodissa asuvien lasten elämäntarinaa, joka ei välity virallisten asiakirjojen kautta. Lisäksi halusimme kartoittaa omahoitajien näkemyksiä siitä, millaisena he näkivät oman roolinsa lapsen elämäntarinan tallentajana ja miten merkityksellisenä he pitivät sen kaltaista työtä.

Hankkeen konkreettisena tuotoksena toteutettiin internet-sivut Pelastakaa Lapset ry:n nettisivujen yhteyteen. Sivustolla annetaan ohjeita ja ideoita omahoitajille lapsen elämäntarinan dokumentointiin. Internet-sivuille koottu materiaali perustuu tutkimuksessa kerättyyn aineistoon.

Haastatteluissa esiin nousseet työtavat voidaan jakaa viiteen eri ryhmään: kuvaaminen, virallinen dokumentointi, asioiden talteen ottaminen ja tallentaminen, kerrotut ja kirjoitetut tarinat sekä muistelu. Toisen tutkimuskysymyksen kautta nousi esiin neljä aihealuetta: muistelun merkitys, erilaiset tarinat ja painotukset, omahoitaja tarinan rakentajana sekä yhteisön merkitys.

Käytetty tutkimusmenetelmä tuotti laajan ja monipuolisen aineiston. Analysointi oli haastavaa, mutta saadut tulokset olivat selkeitä ja kuvasivat hyvin tutkittavaa aihetta. Nettisivujen toteutus onnistui suunnitellusti. Toivomme, että sivusto on laajasti käytössä ja tukee omahoitajien työtä elämäntarinan tallentamisessa Pelastakaa Lapset ry:n lastenkodeissa sekä muissa sijaishuoltopaikoissa.

Avainsanat: lastenkoti, omahoitajuus, dokumentointi, elämäntarina

Lahti University of Applied Sciences
Faculty of Social and Health Care
Master`s degree in social services

HÄNNINEN, KATJA & SYRJÄLÄINEN, REIJA: The Fox and the washing machine
- life story documenting in the children`s home

Master`s Thesis in protection of children`s and youth`s well-being, 107 pages, 19
appendices

Autumn 2011

ABSTRACT

This research-development project was designed to highlight the importance of comprehensive documentation and awaken those who work in foster care to recognize their own importance as a child's life story writer. The aim of this development project was to unify the life story documenting in Pelastakaa Lapset children's homes. In addition, we wanted to support the primary nurse's role as a child's life story writer and produce material, through which the child will have concrete documents of his/her life in a children's home.

As part of the project we carried out a qualitative study in six Pelastakaa Lapset children's homes. The research method used was a focus group interview. The research questions were intended to identify and assemble primary nurses` methods to document a children's life story, which is not transmitted through official documents. In addition, we wanted to identify the primary nurse`s views on how they saw their own role as a child's life story writer and how meaningful they considered that kind of work.

The concrete outputs of the project were web pages on Pelastakaa Lapset web site. These pages will provide instructions and ideas for primary nurses to document children's life story. The material on the web page is based on our study.

The methods used by primary nurses can be broken down into five different categories: filming, official documentation, storing and collecting of things, told and written stories and recollection. Through the second research question emerged four themes: the importance of recollection, various stories and emphases, primary nurse as a story builder and community role.

The research method used produced a wide and diverse material. The analysis was challenging, but the results were clear and describe the subject well. The website was implemented as planned. It is our hope that the site is widely used and supports primary nurses` work in Pelastakaa Lapset children`s homes, as well as in other children`s homes.

Keywords: children's home, primary nursing, documentation, life story

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 LASTENKOTI ELÄMISYMPÄRISTÖNÄ	3
2.1 Elämä lastenkodissa	3
2.2 Yhteisöllisyys lastenkodissa	5
2.3 Omahoitajuus	7
3 LAPSEN ELÄMÄNTARINAN DOKUMENTOINTI LASTENKODISSA	10
3.1 Dokumentointi	10
3.2 Näkökulmia lastensuojelun dokumentoinnista	11
3.2.1 Institutionaalinen dokumentointi	14
3.2.2 Oman ja yhteisön elämän dokumentointi	16
3.3 Elämäntarina	17
3.3.1 Elämäntarina ja lastensuojelu	18
3.3.2 Vaihtoehtoiset tarinat	20
3.3.3 Elämäntarina ja identiteetti	21
3.3.4 Menneisyysmatkailu	22
4 KEHITTÄMISHANKE	24
4.1 Kehittämishankkeeseen liittyvät hankkeet, projektit ja Internet-sivut	24
4.2 Hankkeen tarkoitus ja tavoitteet	26
4.3 Yhteistyötaho	27
4.4 Hankkeen toteutus	28
5 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TOTEUTUS	32
5.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	32
5.2 Tutkimussuuntaus	32
5.3 Aineiston keruumenetelmä	34
5.4 Tutkimuksen toteutus	37
5.5 Aineiston analysointi	40
6 OMAHOITAJIEN KÄYTTÄMÄT TYÖTAVAT JA IDEAT	44
6.1 Kuvaaminen	44
6.2 Virallinen dokumentointi	46
6.3 Asioiden talteenottaminen ja tallentaminen	47
6.4 Kerrotut ja kirjoitetut tarinat	50

6.5 Muistelu	51
6.6 Muita ajatuksia dokumentoinnista	53
6.7 Omahoitajien ideoita työtappoihin	56
7 OMAHOITAJIEN NÄKEMYKSIÄ LAPSEN ELÄMÄNTARINAN TALLENTAMISESTA	60
7.1 Kotiinpaluu - Muistelun merkitys	60
7.1.1 Mahdollisuus palaamiseen	60
7.1.2 Dokumenttien merkitys elämän eri vaiheissa	62
7.2 Kettu ja pesukone - Erilaiset tarinat ja painotukset	63
7.2.1 Sisäinen tarina ja dokumentoitu tarina	63
7.2.2 Erilaiset painotukset	65
7.3 Ei kivoin, mutta oma - Omahoitaja tarinan rakentajana ja osana sitä	67
7.3.1 Omahoitajasuhde ja sen pysyvyys	67
7.3.2 Tarinan dokumentointi - vastuu ja tapa	71
7.4 Tarina vain itsestä - Yhteisön merkitys	74
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	77
8.1 Tulokset kaavioina	77
8.2 Valokuvaus ja laki	79
8.3 Dokumentoinnin monimuotoisuus	81
8.4 Dokumentoinnin haasteita	83
8.5 Omahoitajuuden erityispiirteitä	85
8.6 Avauksia	87
9 POHDINTA	89
9.1 Tutkimuksen vakuuttavuus	89
9.2 Hankkeen arviointi	93
9.3 Hankkeen hyödynnettävyys ja jatkotutkimusaiheet	98
LÄHTEET	101
LIITTEET	108

1 JOHDANTO

Lastensuojelussa keskeinen tavoite on lapsen hyvinvoinnin edistäminen. Lastenkodeissa tähän tavoitteeseen pyritään erilaisin keinoin. Lastenkoti on lasten koti, missä lapsen kasvua ja kehitystä tuetaan ja pyritään muodostamaan korjaavia kiintymyssuhteita hoitaviin aikuisiin, erityisesti omahoitajaan. Samalla lastenkoti on myös laitos, joka antaa lastenkodille kasvuympäristönä erityiset piirteensä. Laitokseen sosiaalisena ympäristönä liittyy ihmissuhteiden katkeaminen monista erisyistä.

Laakso (2009, 57) ymmärtää lastenkotityön toimintana, jota säätelevät niin sitä ohjaavat lainsäädännölliset ja hallinnolliset normit kuin myös lastenkotikohtaiset, institutionaaliset sekä yleiset lapsiin ja lastensuojeluun liittyvät ideologiset painotukset. Lastenkotityön laatuun kiinnitetään yhä enemmän huomiota. Erilaiset projektit ja hankkeet kertovat kehittämisen tarpeesta lastensuojelun kentällä.

Kehittämishankeemme sai alkunsa käytännön lastensuojelutyössä tekemistämme havainnoista, että epäviralliset dokumentointikäytännöt vaihtelevat paljon jopa pienen yksikön sisällä eri omahoitajien välillä. Uuden lastensuojelulain sekä lastensuojelukentällä toimineiden erilaisten laatuhankeiden myötä laadun kehittäminen ja käytäntöjen yhtenäistäminen ovat nousseet yhä keskeisemmäksi. Sijais- huollossa tarkka ja laaja dokumentointi on saanut keskeisemmän roolin. Yhtenäisten työkäytäntöjen ja dokumentoinnin sekä niiden kehittämisen avulla voidaan parantaa ja tehdä näkyväksi lastenkotityön laatua ja lisätä tasa-arvoa lastenkodeissa asuvien lasten kesken.

Elämäntarinatyöskentely on myös ajankohtainen aihe lastensuojelukentällä (englannissa life story work, suomessa menneisyysmatkailu, elämäntarinatyöskentely). Keskustelussa painopiste on kuitenkin ennen sijoitusta tapahtuneissa tai kriittisten siirtymävaiheiden läpikäymisessä. Menneisyysmatkailuksi kutsuttu omahoitaja-psykoterapiamalli perustuu havaintoon siitä, että lastensuojelun piirissä olevilla lapsilla voi katkeilevista ihmissuhteista ja monista asuinpaikoista johtuen olla pitkiäkin muistiaukkoja. Muistikuvat ovat epäselviä ja hajanaisia. (Varilo, Lounavaa-

ra-Rintala, Varilo, Vuornos ja Wahlbeck 2000, 212-221.) Opinnäytetyömme lähti liikkeelle samasta tausta-ajatuksesta. Menneisyysmatkailumenetelmällä pyritään konkreettisen matkustamisen kautta luomaan elämäntarinaa. Omalla työllämme pyrimme vaikuttamaan ennaltaehkäisevästi muistiaukkojen syntymiseen.

Kehittämishankkeessamme halusimme tuoda lastenkodissa tapahtuneet asiat ja muistot oleelliseksi osaksi lapsen elämäntarinaa. Lastenkotiaikana tapahtuneiden positiivisten, ainutlaatuisten tapahtumien dokumentointi on kuitenkin sattumanvaraista, eikä sen merkitystä ole tunnistettu riittävästi. Omassa hankkeessamme keskityimme nimenomaan lastenkodissa tapahtuvaan lastenkotiaikaisten elämäntapahtumien tallentamiseen ja omahoitajan rooliin tässä työssä. Kehittämishankkeemme tarkoituksena oli tehdä näkyväksi kokonaisvaltaisen dokumentoinnin merkitys ja herättää sijaishuollossa toimivat ammattilaiset huomaamaan oman toimintansa merkityksen lapsen elämäntarinan tallentajana.

Lastenkoteihin liittyvä dokumentointi on jäänyt dokumentoinnista käytävän keskustelun ulkopuolelle, eikä sitä ole juuri tutkittu (Eronen 2008, 20-21). Kehittämishankkeemme tuo esiin lastenkodissa tehtävän dokumentoinnin. Hyvän dokumentoinnin tarpeen tulisi nousta työn sisältä, tarpeesta tukea asiakkaan hyvinvointia ja arjessa selviytymistä (Kääriäinen 2003, 179). Opinnäytetyömme on rajattu koskemaan dokumentointia, joka liittyy lapsen ainutlaatuisiin kokemuksiin ja vaihtoehtoiseen elämäntarinaan, jonka tallentaminen jää usein puutteelliseksi. Mielestämme tämä rajausta tukee asiakkaan eli lapsen hyvinvointia nyt ja tulevaisuudessa.

2 LASTENKOTI ELÄMISYMPÄRISTÖNÄ

2.1 Elämä lastenkodissa

Lastenkodeista on tehty vähän tutkimusta ja suurin osa tutkimuksista on vanhoja. Törrönen (1999) on tutkinut lasten arkista toimintaa lastenkodissa ja sairaalassa. Tutkimuksessa Törrönen analysoi elämistila käsitteen kautta lasten arkista toimintaa sekä sitä, miten lapset rakentavat omaa arkeaan. Lähestymistapana on käytetty hyvinvoinnin näkökulmaa. Arjen vaikeuksien sijaan on keskitytty elämistiloihin sisältyvään onneen.

Uudempaa tutkimusta edustaa Laakson (2009) tutkimus, joka kuvaa, jäsentää ja käsitteellistää lastenkodissa tehtävää työtä. Lastenkoti on erityinen lapsen ja nuoren elin- ja kasvuympäristö, jonka lapsi jakaa yhdessä työntekijöiden ja lastenkodin muiden lasten ja nuorten kanssa. Lapset jakavat arkisen elinympäristön tiloina sekä yhdessä elettyinä elämänvaiheena ja sen aikana jaettuina kokemuksina. ”Lastenkodissa ollaan yhdessä.” Yhdessäolo vaihtelee ajallisesti sekä lasten että aikuisten kanssa. (Laakso 2009, 140-141.)

Lastenkodin arjesta on tehty kodinomaisen ja sitä rytmittävät koulu ja ruokailut. Lapset ovat koulussa päivät ja iltaisin lapset harrastavat ja tapaavat kavereitaan. Säännöllisen päivärytmin ja elämänhallinnan opettaminen lapselle sosiaalista lasta yhteiskuntaan. Arjen yhteisöllisyys ja lastenkodin pitkäaikaisuus liittyvät kodinomaisuuteen. Lapsella on kuitenkin mahdollisuus omaan paikkaan ja yksityisyyteen. (Törrönen 2003, 34, 76, 100-101.) Lastenkodin arki sisältää lasten ystävyyttä, läheisyyttä ja samanhenkisyttä, mutta myös kiusaamista, ärsyttämistä ja henkistä etäisyyttä. Nämä yhteisesti jaetut arjen kokemukset vaikuttavat tulevaisuuteen. (Törrönen 2003, 102.)

Törrösen (1999, 127) mukaan lastenkodissa lapsen arki säännönmukaistuu ja elämäntilanne paranee suhteellisesti ja lisäksi hän saa tärkeitä ihmissuhteita. Lasten-

kodissa on yhtä aikaa useita lapsia ja aikuisia. Toiminnan keskiössä on aikuisen ja lapsen välinen suhde. Aikuisen ja lapsen erilaisten vastuiden ja vallankäytön ymmärtäminen antaa tälle suhteelle omat tunnusomaiset piirteensä. (Laakso 2009, 6, 155.)

Lapsille tärkeitä ovat suhteet aikuisiin. Heidän huomioitaan haetaan ja heidän seuraansa hakeudutaan. Suhde aikuiseen muodostuu hänen tärkeytensä mukaan, lempihoitajien seurassa ollaan iloisia, heidän tapaamistaan ja yhteistä aikaa odotetaan. (Törrönen 2000, 266-280.) Suhteen laatu lapseen ja sen luottamuksellisuus korostuvat työntekijöiden puheissa. Yhdessäoloon liitetään yksittäisten hetkien lisäksi myös muistot aikaisemmista tapahtumista ja toiveita tulevaisuudesta. (Laakso 2009, 171.)

Törrönen (2000, 266-280) tuo esiin käsitteet, elämistila ”lived space” ja paikka. Elämistilassa on kyse eletystä ja eletävästä elämästä tietyissä tilassa. Elettyyn elämään sisältyy yhteiset kokemukset, jotka luovat ihmissuhteisiin yhteistä menneisyyttä ja muistoja. Eletävässä elämässä on kyse nykyhetkestä ja arjesta. Paikka käsitteeseen taas liittyy sisäinen tuntemus kuulumisesta johonkin. Siihen tiivistyy elettyä elämää ja yksilöllisiä kokemuksia.

Paikan käsitettä on kuvannut esim. Relph (1986, Törrösen 2000, 266-280 mukaan), joka kuvaa paikkaa toiminnan ja intention keskuksena, johon liittyvät kokemukset elämän merkittävistä hetkistä. Paikka tuo näkyväksi myös ihmisen osallisuuden maailmaan, ihmisen olemassaolon tietyissä paikassa tiettyyn aikaan. Tunteiden avulla liittoudutaan ja otetaan etäisyyttä sekä säädellään henkistä välimatkaa sekä kanssakäymisen laatua. Tunteiden avulla opetetaan myös sosiaalisia taitoja. Tutkijan keskeinen havainto on, että juuri tunteet tekevät tilasta elävän paikan. ”Elämistilaa voidaankin pitää arjen tunnetilana, mielikuvana paikasta, jonne itsensä sijoittaa.” (Törrönen 2000, 266 -280.)

Suhteen laatu vaikuttaa paikkaan sitoutumiseen. Merkitykselliset ihmissuhteet auttavat lasta kestämaan niitäkin piirteitä laitoksessa, joihin he eivät ole vapaaehtoisesti sitoutuneet. Se, tuleeko lastenkodista lapselle koti, riippuu lapsen kokemuksista ja hänen niille antamista merkityksistä. Tärkeät ihmissuhteet, vapaaeh-

toinen epävirallisiin ryhmiin sitoutuminen ja myönteiset tunteet toimintaa ja ihmisiä kohtaan tukevat lastenkodin muodostumista myönteiseksi paikaksi. (Törrönen 2000, 266-280.)

2.2 Yhteisöllisyys lastenkodissa

Yhteisöllisyys on ihmisten välinen vuorovaikutuksen tapa, yhteisyys tai suhde. Yhteisöllä ja yhteisöllisyydellä voi olla monia merkityksiä, koska käsitteet voivat viitata vain muutamaankin ihmiseen tai yhteiskunnassa tai maailmassa esiintyvään joukkoon ihmisiä. Kaipio (2000a, 11-12) ja Haapamäki (2000a, 23) ovat käsitelleet yhteisöllisyyttä päiväkodissa kasvatusyhteisökäsitteen kautta. Kasvatusyhteisössä toimivat kasvattajat eli aikuiset yhdessä kasvatettavien eli lasten kanssa. Kasvatusyhteisö kehittyy vuorovaikutuksessa ja konkreettisen toiminnan tuloksena. Kasvatusyhteisön yhteisyys, yhteisyyden tunne ja ryhmäidentiteetti syntyvät aikuisten ja lasten keskustelujen ja yhteisten toimien seurauksena. Kasvatusyhteisön sisälle muodostuu kasvattajien yhteisö ja lasten yhteisö tai yhteisöjä. Nämä yhteisöt luovat omat normistonsa ja toimintatapansa ja ne saattavat olla hyvin eriytyneitä toisistaan.

Yhteisön jäsenelle kokemus yhteisöstä on subjektiivinen. Yhteisö koostuu erilaisista jäsenistä ja yhteistoiminnan kautta siitä muokkautuu yhdenmukaisempi. (Haapamäki 2000a, 20.) Yhteisön toiminnan suunnittelussa on havaittu, että lasten osallistaminen suunnitteluun auttaa käytännön tilanteiden läpiviemistä, vaikuttaa lapsen kasvuedellytyksiin, kannustaa lapsia sitoutumaan tulevaan toimintaan ja luo turvallisuutta. Toiminnan tasoon ja laatuun vaikuttavat koko yhteisön tiedot ja taidot. Tärkeää on huomioida yhteisön jäsenten ikätaso ja edellytykset osallistua toimintaan. (Haapamäki 2000b, 27.)

Myös Kendrick (2007, 187-191) tuo esiin kuinka tärkeää on, että lapsi tulee kuuluksi ja on mukana päätöksenteossa. Tämän lisäksi hän korostaa kaikkien lasten oikeuksien merkitystä, myös sijaishuollossa olevien. Lasta on tärkeää suojella hänen hyvinvointinsa edellyttämällä tavalla. Lapsella tulee olla oikeus omaan identiteettiinsä ja hänen pitää saada ilmaista mielipiteitään ja ne pitää ottaa huo-

mioon. Lapsella on oikeus yksityisyyteen ja häntä pitää suojella hyväksikäytöltä. Kaikki lapset eivät ole samanlaisia ja lapsen kykyjen, toiveiden ja tarpeiden määrittelyssä tulisi huomioida lapsen ikä, kokemukset ja tietämys.

Lastenkodissa lapset muodostavat ryhmän, jonka toimivuus on mahdollista, jos sen jäsenten välillä vallitsee edes jonkinlainen yhteisymmärrys. Lapset toimivat yhteisössä omien halujensa ja toiveidensa, mutta myös yhteisesti jaettujen sääntöjen mukaan. Lapset eivät näyttäydy irrallisina laitoksen arjessa, vaan he rakentavat arkeaan yhdessä aikuisten ja muiden lasten kanssa. Lastenkodin arjessa korostuu yhteisöllisyys. (Törrönen 1999, 128-129.)

Laakson (2009, 149) mukaan lastenkotielämän yhteisöllinen luonne tulee esiin hänen tutkimuksensa ruokapöytäanalyysissä. Ruokapöytä on merkittävä elämän jakamisen paikka, jonka ympärillä lapset aktiivisina osallistujina virittävät keskusteluja, määrittävät keskustelun aiheita, tuovat esiin omia kokemuksiaan ja toiveitaan sekä työntekijöihin liittyviä mielipiteitään. Lastenkotielämän yhteisöllisyyteen liittyy lasten keskinäinen kanssakäyminen, työn tekemisen yhteisöllinen luonne sekä lasten ja työntekijöiden väliset suhteet. Perushoidon ja huolenpidon lisäksi lastensuojelulaitos tarjoaa sijoitetulle lapselle tai nuorelle yhteisöllisyyttä ja toiminnallisuutta omatoimisuuden ja tunne-elämän kehittymisen tueksi (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 63-65).

Lastenkotiin liittyvä elämäntilanne sisältää lapsille pakkoja, joihin lapsi etsii oman sopeutumistapansa. Yhteiset kokemukset, tärkeät ihmissuhteet ja oma reviiri tekevät lastenkodin tiloista lapselle paikan ja auttavat häntä sopeutumaan ja kestämaan ne piirteet lastenkodissa, joista hän ei pidä. Yhteisön jäsenyys ja osallisuus auttaa lapsia sitoutumaan laitoksen toimintaan. Merkittävät tunnesuhteet ja osallisuus tekevät lapsesta sisäpuolisen, jolloin lapset kokevat tuttuutta ja tuntevat vuorovaikutukseen liittyvät säännöt ja kiellot. (Törrönen 2003, 128-129.)

Kasvatuksellisen ja terapeutin yhteisön tavoitteena on tukea yksilöä itsetunnon vahvistamisessa ja itsensä löytämisessä (Murto 1997, 215). Yhteisöhoidossa yhteisöä käytetään tietoisesti hoidon, kuntoutuksen ja kasvatuksen perustana. Yhteis-

sön toiminnalliset rakenteet pitävät sisällään erilaiset kokoukset, työtehtävät ja terapiaryhmät, jotka rytmittävät asiakkaiden aikaa. (Murto 1997, 239.) Yhteisö ja sen jäsenet kehittyvät, oppivat ja kokevat kuuluvansa yhteisöön yhteistoiminnan ja arjen kokemusten myötä (Haapamäki 2000c, 33). Erilaiset ympäristön vaatimukset muokkaavat yksilön persoonallisuutta. Jokainen kokee fyysisen, sosiaalisen ja yhteiskunnallisen ympäristön ja niiden asettamat vaatimukset omalla tavallaan ja ne vaihtelevat elämäntilanteesta toiseen. Käsitys ympäröivästä todellisuudesta ja minäkäsitys muodostavat yksilön maailmankuvan. Kokemuksen seurauksena todellisuuskäsitys ja minäkäsitys yhdistyvät ja yksilön kokemat ristiriidat käynnistävät kehitysprosessin. Ristiriidat muokkaavat yksilön omaa minää ja minän suhdetta todellisuuteen. Yhteisön jäsenet ymmärtävät tapahtumat omasta todellisuuskäsityksestään käsin, vaikka ympäristö ja käytännöt ovat yhteisiä. (Kaipio 2000b, 98-99.)

Hogg ja Abrams (Murrone 1997, 205, 211-212 mukaan) toteavat yksilön sosiaalinen identiteetti kehittyvän ryhmän ja yhteisön antaman palautteen kautta. Identiteetin rakentumisen kannalta merkityksellisiä ovat ihmisten väliset suhteet ja välitön vuorovaikutus ryhmässä. Luokittelemalla itsensä ryhmän jäseneksi yksilö omaksuu ryhmän normit ja ryhmä muodostuu osaksi yksilön minäkäsitystä. Minäkäsitys, tietoinen kuva itsestä, saattaa olla yksipuolinen ja negatiivinen liittyen varhaisiin kokemuksiin. Näihin kokemuksiin liittyy alemmuuden tunteita, joita yksilö pyrkii torjumaan. Yksilön itsetunto, tunnepohjainen kokemus itsestä, muotoutuu vuorovaikutuksessa ympäristön tärkeiden ihmisten kanssa. Lapsen ja häntä hoitavan ihmisen välinen luottamus ovat perustana hyvälle itsetunnolle.

2.3 Omahoitajuus

Karppisen (1999, 14-15) mukaan omahoitajamenetelmällä tarkoitetaan nimetyn hoitajan sitoutumista lapsen tai nuoren suunnitelmalliseen ja pitkäjänteiseen kasvattamiseen ja hoitamiseen lastensuojelulaitoksessa. Omahoitaja on osaltaan vastuussa lapsen tai nuoren hoidosta ja kasvatuksesta. Hän työskentelee yhdessä työryhmänsä sekä muiden asiantuntijoiden kanssa. Omahoitajan oman toiminnan ja käyttäytymisen tarkoituksena on

edistää luottamuksen ja kontaktin syntymistä hänen ja lapsen välille. Omahoitajasuhde on terapeutin hoitosuhde, joka lähtee lapsen tarpeista.

Kyrönseppä ja Rautiainen (1993, 63-65, 101-103) puolestaan kuvaavat omahoitajasuhteen olevan tärkeä yksilökeskeinen menetelmä lastensuojelulaitoksissa. Omahoitajasuhteen tavoitteena on tarjota lapselle ja nuorelle korjaavia kokemuksia ja suhde on molemminpuolinen ja vastavuoroinen. Se on ainutkertainen ja henkilökohtainen tunnesuhde, jossa aikuinen tarjoaa lapselle huolenpitoa, luotettavuutta ja turvallisuutta. Jotta lapsen samaistuminen aikuiseen onnistuisi, pitää omahoitajasuhteessa olla molemminpuolista positiivista tunneväriä. Omahoitajasuhde on positiivinen kiintymyssuhde.

Omahoitajuus on Suomessa lastenkotityön keskeinen työmenetelmä. Omahoitajan merkitys lastensuojelun laitoshoidossa tunnustetaan myös monissa Euroopan maissa, vaikka käytännöt ja koulutus vaihtelevat maittain. Neljän maan (Skotlanti, Espanja, Irlanti, Suomi) tutkimuksessa myös haastatellut lapset kannattivat omahoitajajärjestelmää kaikissa maissa. (Hukkanen 2002, 28, Euroarc 1998, Timonen-Kallion 2008, 57 mukaan.) Omahoitajatyölle ei kuitenkaan ole määritelty selkeää ammatillista työorientaatiota tai työmenetelmiä. Käytännöt, viitekehys, menetelmät ja niiden soveltaminen vaihtelevat eri laitosten välillä sekä laitosten sisällä eri työntekijöiden kesken. Omahoitajuudesta puhuttaessa käytetään useimmiten terapeutin hoitotyön, tunnetyön sekä vuorovaikutuksen käsitteitä. (Timonen-Kallio 2008, 58, 64.)

Omahoitajat saavat vanhempain liitettyjä merkityksiä lastenkodissa ja hoitajien odotetaan jakavan kokemuksia lasten kanssa ja huomioivan heitä (Törrönen 1999, 103). Laakson (2009, 155, 159) tutkimuksessa lastenkodin työntekijät kuvasivat oman työnsä sisältöä tavalla, joka liittyy keskusteluun hyvästä vanhemmuudesta ja toistaa kulttuurisesti tuotettua vanhemmuuspuhetta. Myös työntekijöiden tapa toimia arkisissa tilanteissa oli samankaltainen kuin usein vanhemmilla omien lastensa kanssa.

Lapsi viettää sijoituksensa aikana suuren osan ajastaan laitoksen työntekijöiden ja omahoitajan seurassa. Tavoitteena on, että lapsi luottaa omahoitajaansa ja pystyy jakamaan asioita hänen kanssaan. Omahoidettavan lapsen kokonaisvaltainen tunteminen on merkityksellistä omahoitajasuhteessa. Aho (2009, 83) toteaa, että sijoitettu lapsi tarvitsee yhden häntä varten olevan, luotettavan ja turvallisen aikuisen laitoksen ihmisviidakon

keskellä. Omahoitaja on usein lapselle kaikkein läheisin ihminen ja hänen tulisi pystyä vastaamaan lapsen tunne-elämän tarpeisiin. Myös Niemelän (2005, 60, 65) mukaan lapsen tarvitsee kiinnittyä ja kiintyä ainakin yhteen aikuiseen. On tärkeää, että lapsella on ihminen, joka iloitsee hänen olemassaolostaan ja löytää hänestä hyviä puolia. Kukaan ei jaksakaan kasvaa, jos hän on vain ongelmatapaus.

Sinkkonen (2010, 11-12) toteaa, että omahoitaja on lapselle parhaimmassa tapauksessa lastenkodin tärkein aikuinen ja lapsen ja omahoitajan välille syntyy turvallinen kiintymyssuhde. Suhde perustuu rehellisyyteen, ennakoitavuuteen ja aikuisen saatavilla oloon. Jotkut lapset eivät kiinnity mihinkään tai kehenkään aikuiseen, vaan jäävät kodin ja lastenkodin väliin. Tällaisessa tilanteessa työmuodot, jotka edistävät kodin ja lastenkodin tiedonkulkua, ovat lapselle hyväksi. Lapsen elämänhistorian luominen ja rakentaminen sekä elämän tärkeiden tapahtumien jäsentäminen ja järjestäminen yhdessä lapselle tärkeiden aikuisten kanssa on merkittävää lapsen identiteetin kehittymisen kannalta.

Omahoitajan osuus on myös lapsen laitossijoituksen tuloksellisuuden kannalta merkittävä. Omahoitajasuhde alkaa, kun lapsi tulee laitokseen ja suhde pitää sisällään paljon erilaisia hoidollisia ja kasvatuksellisia tilanteita sekä toimintakäytäntöjä. Hoito- ja kasvatussuunnitelman toteutumisen valvonta on osa omahoitajan työtä, kuten myös erilaiset neuvottelut eri yhteistyötahojen kanssa. (Aho 2009, 84.) Myös Laakson (2009,79) tutkimuksen lastenkodissa omahoitajalle on määritelty monia tehtäviä. Omahoitaja on lapsen ja hänen perheensä asiantuntija, joka kantaa päävastuun lapsen kotiutumisen sekä toimii kasvattajana ja hoitajana tukien lapsen myönteistä kasvua ja kehitystä. Omahoitaja pitää yhteyttä ja toimii yhteishenkilönä lapsen vanhempiin ja muihin lapsen läheisiin, sosiaalityöntekijään sekä muihin viranomaisiin. Omahoitaja arvioi lapsen perheen kokonaistilannetta sekä tukee vanhemmuutta. Omahoitaja osallistuu neuvotteluihin ja vastaa kaikenlaisten kirjallisten dokumenttien teosta. Omahoitajatyöskentelyn avulla pyritään turvaamaan lapsen yksilöllinen huomiointi.

3 LAPSEN ELÄMÄNTARINAN DOKUMENTOINTI LASTENKODISSA

3.1 Dokumentointi

Dokumentoinnilla on keskeinen osa sosiaalialan asiakastyön tiedontuotannossa (Kääriäinen 2003). Morgan (2000, Erosen 2008, 22 mukaan) määrittelee dokumentit rajallisiksi, säilytettävissä oleviksi tallenteiksi elämästä, kokemuksista ja sosiaalisista käytännöistä. Dokumenteissa arkinen, eletty ja puhuttu tuotetaan kirjoitetuiksi sanoiksi, ja tekstejä voidaan käyttää erilaisiin tarkoituksiin pitkienkin aikojen päästä (Prince 1996, Erosen 2008, 20 mukaan).

Dokumentoinnin yhteydessä puhutaan usein asiakirjoista. Asiakirja voi olla kirjallinen, kuvallinen tai muulla tavoin tallennettu viesti. Asiakirjoihin liittyvää lainsäädäntöä määritellään julkisuuslaissa (621/1999) ja sosiaalihuollon asiakaslaissa (812/2000). (Kääriäinen, Leinonen & Metsäranta 2007, 13-14.) Lainsäädännön tehtävänä on turvata yksityishenkilöiden ja viranomaisten luottamukselliset suhteet sekä lisätä yksityisyyden suojaa. Uudistuneessa lastensuojelulaissa (417/2007) on tarkennettuja säädöksiä asiakastyön dokumentointivelvoitteesta. Asiakirjojen kirjoittaminen määritellään lakisääteiseksi velvollisuudeksi lastensuojelutyössä (Lsl 417/2007, 33§). Laki ei kuitenkaan anna yksityiskohtaisia asiakirjakirjoittamisen ohjeita. Lait ja asetukset pitävät asiakirjojen laatimista ammatilliseen osaamiseen kuuluvana itsestäänselvyytenä. (Kääriäinen ym. 2007, 11, 13.)

Asiakirjamerkinnot kertovat asiakkaiden elämästä, mutta myös niiden kirjoittajan maailmasta. Yksittäinen tekstinpätke saatetaan kirjoittaa ja lukea nopeasti, mutta sillä saattaa olla myöhemmin paljon merkitystä asiakkaan tilannetta pohdittaessa. Asiakirjateksti on myös kontekstisidonnaista ja siihen vaikuttavat kirjoittajan ominaisuuksien lisäksi, puitteet, ohjeet, arvot ja normit. (Kääriäinen 2003, 124, 135, 156-157.)

Dokumentointi kuuluu omahoitajan työtehtäviin. Asiakirjoja ja päivittäisraportteja kirjataan laitoksen omien käytäntöjen mukaisesti. Kirjatessaan työntekijä tekee valintoja sen suhteen, minkä asioiden hän ajattelee olevan keskeisiä ja tietämisen kannalta merkityksellisiä (Kääriäinen 2007, 247). Asiakirjat ovat oleellisia lastenkodin sisäisessä tiedonsiirrossa sekä yhteistyössä muiden lapsen asioita hoitavien tahojen kanssa.

Dokumentit eivät anna eheätä kuvaa lapsesta ja voivat muokata työntekijän käsitystä hänestä jo ennen, kuin lapseen on henkilökohtaisesti tutustuttu. Sosiaalityön dokumentointia tutkineen Kääriäisen (2007, 265) mukaan epävarman tiedon jäsentymisen käyttötiedoksi ja tietoista toimintaa ohjaavaksi on sosiaalityön keskeinen tiedon muodostamisen prosessi, jossa dokumentoidulla, kirjoitetulla tiedolla on tärkeä rooli. Dokumentoinnin tavat ja sisällöt ohjaavat siis osaltaan työntekijöiden toimintaa. Sen vuoksi ei ole merkityksetöntä millaista tietoa lapsista tallennetaan.

3.2 Näkökulmia lastensuojelun dokumentoinnista

Dokumentointia on tutkittu erityisesti lastensuojelun sosiaalityön näkökulmasta. Kääriäinen (2003) on tutkinut lastensuojelun sosiaalityön dokumentointia. Hän on halunnut selvittää, mikä on dokumentoinnin merkitys lastensuojelun sosiaalityön tiedonmuodostuksessa ja ammattikäytännöissä. Aineistosta, joka koostuu asiakirjoista (huostaanottopäätöksistä ja työntekijöiden muistiinpanoista), tutkija etsii vastauksia siihen, miten ja miksi asiakirjoja kirjoitetaan sekä mitä niihin kirjoitetaan.

Kääriäisen mukaan (2003, 24, 42, 84 149) ohjeet sosiaalityön asiakirjojen kirjoittamiselle ovat vähäisiä tai niitä ei anneta, koska dokumentointia pidetään yksinkertaisena asiana. Jokaisella on kuitenkin yksilölliset tavat tuottaa tekstiä ja käsitellä informaatiota. Työntekijä ja asiakas tulkitsevat tekstiä ja luovat sille merkityksiä omista lähtökohdistaan käsin. Kääriäinen käsittää sosiaalityön asiakirjojen tekstin ja kielenkäytön vuorovaikutukseksi ja viestinnäksi osapuolten välillä. Kirjoitettu teksti sisältää reunaehdoja, rajoituksia ja lastensuojelutyön todellisuutta ja

sen kautta sosiaalityöntekijät tekevät asioita ymmärrettäviksi. Tilanteiden yksityiskohtainen kuvaaminen ruokkii lukijan mielikuvitusta ja tallettaa käsityksiä todellisuudesta. Lastensuojelutyössä on tärkeää tavoittaa todelliset olosuhteet, joiden pohjalta työtä suunnitellaan ja tehdään päätöksiä. Eleyt hetket ja merkitykselliset tapahtumat siirtyvät muistiinpanoihin ja teksteihin, joiden sanat työntekijä valitsee tarkoituksellisesti tai tahattomasti.

Tutkijoita on kiinnostanut myös se, miten lapset näkyvät lastensuojelun sosiaalityön asiakirjoissa. (Mäenpää & Törrönen 1996, Kääriäinen 2006, Salokanta 2003). Kääriäisen (2006) mukaan lapsilla on oma paikkansa tiedontuottajina ja he näkyvät sosiaalityön asiakirjateksteissä. Mäenpää ja Törrönen (1996) puolestaan puhuvat lasten näkymättömyydestä asiakirjateksteissä. Kääriäinen (2003, 85) selittää lasten näkymättömyyttä kirjaamiskäytäntöjen ja tutkimuspaikkakuntien erilaisuudella. Tutkimusajankohdalla saattaa olla vaikutus lasten näkymiseen asiakirjoissa, koska keskustelu aiheeseen liittyen on lisääntynyt ja saattanut muuttaa sosiaalityöntekijöiden kirjaamistapoja. Myös Salokannan (2003, 81-82) tutkimuksessa lapset olivat melko näkymättömiä. Hänen tutkimiansa huoltosuunnitelmien mukaan lapset eivät olleet aina edes paikalla omissa huoltosuunnitelmapalaverissaan, vaan lapsista puhuttiin muiden kertomana.

Lasten näkyminen asiakirjoissa vaihtelee lasten iän (lakiperustainen oikeus tulla kuulluksi), ongelmien määrän, asiakirjan tarkoituksen (esim. päätösten laillinen perustelu, palvelun vaikuttavuus, arviointi) sekä prosessin vaiheen (asiakkuuden alku, huostaanoton valmistelu, sijaishuolto) mukaan. Lapsi tulee selvimmin näkyviin itsenäisenä subjektina sijaishuollon aikana, jolloin lapsen puhe myös asiakirjoissa lisääntyy. Lapsen puheen määrä on kuitenkin suhteessa tilanteiden vaikeuteen, mitä enemmän on ongelmia, sitä enemmän hänestä kirjoitetaan. Lasten puheen kirjaaminen ei kuitenkaan takaa lapsen kuulemistä eikä kerro siitä, miten lapsi kohdataan asiakastilanteessa. (Kääriäinen 2006, 65-67.) Samaan asiaan on kiinnittänyt huomiota myös Kendrick (2007, 192). Hänen mukaansa laki määrittelee vain sen, että lasta pitää kuulla iän ja kypsyyden mukaisesti tietyissä tilanteissa, mutta ei välttämättä takaa sitä, että häntä kuunnellaan.

Törrönen (1994, 67-70) kuvaa tutkimuksessaan autonomian käsitteellä sitä, että lasta kuunnellaan ja hänen toiveitaan kunnioitetaan, lapsi saa olla osallisena omaan elämäänsä ja kulttuuriinsa, jonka kautta hänellä on mahdollisuus myönteiseen minäkuvaan. Törrönen on tutkinut lapsen edun toteutumista ja sosiaalityöntekijöiden tulkintoja asiakirjojen kautta. Lapsi näkyy asiakirjoissa lähinnä viranomaisten ja vanhempien tulkinnan kohteena, jopa tulkintojen taustalla. Kuvauksia vuorovaikutuksesta sosiaalityöntekijän kanssa on vähän. Tutkimuksessa lapsen omat näkemykset korostuivat iän myötä. Kuvauksissa ei annettu lapsille paljon autonomiaa. Lapsen näkemyksille ja kokemuksille tulisi antaa samanlaista painoarvoa kuin aikuisten näkemyksille, jolloin lapsen omalle identiteetille annetaan tilaa, eikä hän ole vain osa jotakin tai suhteessa johonkin. Vaikka laki ja sosiaalityöhön liittyvät kiistatilanteet ohjaavat kirjaamista, tulisi hyvän dokumentoinnin nousta tarpeesta tukea asiakkaan hyvinvointia ja arkea (Kääriäinen 2003, 179).

Eronen (2008, 19-34) on tarkastellut lastenkotien dokumentointia. Hän kertoo siitä, mitä erilaiset lastenkodissa tuotetut dokumentit ja yhdessä muistelu tuovat näkyväksi ja kerrottavaksi lastenkodista. Hän tarkastelee kahden lastenkodissa eläneen nuoren naisen kanssa heidän valitsemiaan dokumentteja, jotka kertovat heidän elämästään lastenkodissa 90-luvun lopussa. Tutkittavat dokumentit olivat aikuisten kirjoittamia päivittäisraportteja ja yhteenvetoja lapsesta sekä valokuvia ja retkivideoita. Tutkijan työhistoria samassa lastenkodissa mahdollisti yhdessä tutkimisen ja muistelemisen. Samalla kun aineistoa luettiin ja katseltiin, sitä myös analysoitiin ja merkityksellistettiin.

Analyysivaiheessa Eronen (2008, 19-34) jakaa dokumentit institutionaalisiin sekä oman ja yhteisön elämän dokumentteihin. Institutionaalisiin dokumentteihin kuuluivat tutkimuksessa yhteenvedot ja raportit. Niiden tarkastelussa nousi esiin työntekijöiden tekemät tulkinnat lapsesta ja tilanteista, lapsen osallisuuden puuttuminen häneen liittyvissä yhteenvedoissa, työntekijöiden kirjoitustyyli sekä raporttien aukkoisuus. Oman yhteisön dokumentteja olivat valokuvat ja videot, joissa näkyi yhteenkuuluvuus ja yhteinen sosiaalinen tila, jotka ovat keskeisiä omaelämäkerrallisessa työskentelyssä.

Kaikenlaisessa dokumentoinnissa kertoja valitsee, mitä hän kertoo ja miten. Sosiaaliset normit ja rakenteet säätelevät kerrottua ja sen tarkoituksia. Näistä rakenteista tulisi sosiaalityössä sekä siihen liittyvässä tutkimuksessa olla tietoisia. Eronen (2008, 19-34) nostaa tästä esimerkiksi yksityisyyden suojaan ja lainsäädäntöön liittyvät muutokset, jotka vaikuttavat erityisesti oman ja yhteisön elämän dokumentteihin. Dokumenttikäytäntöjen yksilöllistyminen ei saisi estää lapsen mahdollisuutta kertoa omaa elämäänsä osaksi muiden tarinoita ja kulttuuria. Dokumenttien tulisi tarjota mahdollisuus sekä lapsille että aikuisille yhdessä muisteluun sekä lastenkodeissa asuessa että sen jälkeen.

Dokumenttien jaolla Eronen (2008, 19-34) pyrkii laajentamaan tiedontuotannon ymmärrystä. Lastenkotien dokumentoinnin kehittämisessä hän pitää keskeisenä tietoisuutta muista dokumentoinnin lajeista kuin asiakaskohtaisesta asiakirjakirjoittamisesta. Dokumentoinnin asiakaslähtöinen pohdinta voi hänen mukaansa lisätä sellaisia kerronnan muotoja, jotka voivat auttaa lastenkodeissa asuvia ymmärtämään paremmin elämäänsä. Nämä Erosen ajatukset tukevat kehittämishankkeemme merkitystä ja tarpeellisuutta. Dokumentointi tulisi ymmärtää pelkän tietojen tallentamisen sijaan sosiaalityöhön kiinteästi kuuluvaksi prosessiksi. Kehittämisen tulisi kulkea rinnan sosiaalityön menetelmien kehittämisen kanssa. (Kääriäinen 2003, 182.) Sama koskee myös lastenkotityötä ja siihen kuuluvan dokumentoinnin kehittämistä.

Lastenkodeissa dokumentointi on tärkeä osa ammatillista työskentelyä. Dokumentoinnin kehittämisellä tarkoitetaan kuitenkin usein virallista asiakirjakirjoittamista ja siihen liittyvien käytäntöjen yhdenmukaistamista. Lastenkodeissa tapahtuu kuitenkin myös muunlaista dokumentointia. Seuraavassa käsittelemme dokumentointia Erosen jaotteluun pohjalta.

3.2.1 Institutionaalinen dokumentointi

Erosen (2008) mukaan institutionaaliset dokumentit toimivat päätösten perusteluina. Kirjoitetut ja kuvatut oman ja yhteisön elämän dokumentit kannattelevat yksilöllistä ja yhteisöllistä muistia. Eri kertojien useat kertomukset ja dokumentit

yhdistyvät lastenkodissa päällekkäisiksi ja yhtäaikaisiksi versioiksi lapsen elämää.

Lastenkodeissa tuotettuja dokumentteja voivat olla mm. erilaiset yhteenvedot lapsen tilanteesta työryhmän käyttöön tai yhteistyötahoille, kuten sosiaalityöntekijöille, päivittäiset raportit sekä erilaiset hoitoon ja kasvatukseen liittyvät suunnitelmat, joissa määritellään tavoitteita ja keinoja erilaisille aikaväleille. (esim. Eronen 2008, Mikkola 1999.) Hoito- ja kasvatussuunnitelman laatiminen on lastensuojelulaissa määritelty laitoshuollon tehtäväksi. Sen tarkoituksena on täydentää sosiaalityöntekijän tekemää asiakassuunnitelmaa ja tukea laitoksissa järjestettävän hoidon ja huolenpidon järjestämistä. (Räty 2007, 188.)

Asiakirjat eivät tuo näkyviin kokonaisia elämätarinoita. Dokumentit kertovat välähdyksen omaisesti jotakin tehdystä työstä ja kohtaamisesta. Ehyen tarinan lukeminen pelkkien sosiaalityön asiakirjamerkintöjen varassa vaatisi paljon kuvittelua ja tulkintaa (Kääriäinen 2006, 48). Myöskään lastenkodin institutionaalisten dokumenttien kautta ei muodostu kokonaista kuvaa lapsesta ja hänen tilanteestaan. Kirjoittaja tekee kirjoittaessaan valintoja ja painotuksia (Kääriäinen ym. 2007, 11). Se, kenen tulkinnat tilanteista päätyvät dokumentteihin, on hyvin oleellista (Saurama 2002, Erosen 2008, 20 mukaan). Valinnoilla on merkityksensä tekstin lukijoille ja myöhemmille tulkinnoille. Asiakirjan sisältöä ja kirjoittajan valintoja määrittää se, kenelle teksti kirjoitetaan ja mitä tarkoitusta varten. Lastensuojelupäätösten perustelun kirjoittaminen on erilaista kuin päivittäisen asiakastyön kirjaaminen muistiinpanoiksi, joihin voi palata myöhemmin, tehdä uudenlaisia tulkintoja ja muuttaa käsityksiä. (Kääriäinen 2006, 48 -49.)

Lastenkodissa asuvilla lapsilla on oikeus saada tietoja häntä itseään koskevista viranomaisen asiakirjaan sisältyvistä tiedoista (JulkL 621/1999, 12§). Se mitä ja miten asiakirjoihin on kirjoitettu, ei ole lapsen kannalta merkityksentöntä, sillä teksteillä on merkitystä sosiaalisen identiteetin, sosiaalisten suhteiden ja merkitysten rakentajana (Farclough 1997, Kääriäisen 2006, 47 mukaan). Raitakari (2006, 263-266) puhuu minuuksista, joita auttamis- ja kasvatusinstituutiot tuottavat niiden piirissä oleville nuorille nimeämällä heitä työntekijän näkökulmasta. Tällaisia luonnehdintoja voivat olla esimerkiksi jälkihuoltoonori, sairas tai huonosti kasva-

tettu lapsi. Minuuksien nimeäminen on vahva retorinen keino, jolla voidaan pyrkiä muokkaamaan asiakkaan minuuksia haluttuun suuntaan. Myös Erosen (2008, 25-27) tutkimuksessa keskeiseksi nousi kirjoittajan tekemät valinnat, tyyli kirjoittaa, sekä kirjoittajan ja kirjaamisen kohteena olevan välinen suhde. Tilanteiden kirjaaminen selittämättä ja tulkitsematta koettiin hyväksyttävänä.

3.2.2 Oman ja yhteisön elämän dokumentointi

Omasta ja yhteisön elämästä kertovia dokumentteja voivat olla erilaiset kirjoitetut ja kuvatut dokumentit, kuten päiväkirjat, kirjoitetut elämäntarinat, valokuvat ja videot. Kirjoitetussa ja kuvatussa dokumentissa muistot on siirretty tekstiin ja kuviin pysähtyneiksi hetkiksi. Tällaisten dokumenttien kautta on mahdollista muistaa tunnelmia ainutkertaisuudesta mutta myös toistuvista rutiineista. Valokuvat ovat tapa dokumentoida elämää, tapahtumia, paikkoja ja ihmisiä, jotka liittyvät omaan elämään ja joiden kanssa on yhteinen menneisyys. Toisten tarinat ja jaettu sosiaalinen historia muodostavat jatkumon, jonne voi paikantaa itsensä ja oman henkilökohtaisen jatkuvuutensa. (Eronen 2008, 28 -29.)

Lastenkotien dokumentointia kehitettäessä tulee olla tietoinen asiakirjakirjoittamisen lisäksi muista merkittävistä dokumentoinnin muodoista. Dokumentoinnin asiakaslähtöinen pohdinta voi lisätä kerroksen muotoja, jotka auttavat lastenkodissa asuvia ja asuneita lapsia paremmin ymmärtämään elämäänsä ja voimaannuttavat heitä. Oman ja yhteisön elämän dokumentointi rakentaa lapsen tarinaa osaksi yhteisöjä, joissa lapsi elää. Nykylainsäädännössä keskeinen yksityisyyden suoja ja yksilöllistyvät dokumenttikäytännöt voivat pahimmillaan estää yhteisöllisen dokumentoinnin. Lastenkotien dokumentoinnin tulisi kuitenkin tarjota lapsille ja aikuisille mahdollisuuksia yhdessä muisteluun, jo lastenkotiaikana ja myös sen jälkeen. (Eronen 2008, 32.) Tämän vuoksi on erittäin tärkeää kehittää sellaisia dokumentoinnin muotoja, jotka mahdollistavat lapsen henkilökohtaisen elämän dokumentoinnin yhteisöjen osana, joihin hän kuuluu.

Lapsen kansio, johon kerätään sijoituksen aikaisia dokumentteja lapsen elämästä, koostuu lastenkotityössä saamamme kokemuksen mukaan pääosin ongelmakes-

keisestä ja viranomaiskäyttöön suunnatuista dokumenteista, eikä anna lapsesta eikä lapsen elämästä lastenkodissa kokonaista kuvaa. Se, minkälaista tarinaa lapsesta on dokumentteihin koottu, voi vaikuttaa hänen käsitykseen itsestään ja muiden käsityksiin lapsesta ja hänen elämästään. Useita sijoituksia ja toistuvia pettymyksiä kokenut nuori tarvitsee eheytyäkseen tunteen toivosta ja välittämisestä (Hurtig 2006). Myös dokumentoinnin kautta tulisi välittyä toivoa ja välittämistä lapsen hyvänä ja kokonaisena näkemisen ja lapsen yksilöllisiä kokemuksia ja henkilökohtaisia voimavaroja korostavan kirjoittamisen kautta.

Dokumentointi on keino siirtää työntekijöille kertynyttä lasta voimauttavaa tietoa työntekijältä toiselle erilaisissa siirtymissä. Tällaisen tiedon siirtymisen kautta kertomusten kertominen voi jatkua myös ihmisten vaihtuessa. Varilon ym. (2000, 212 -221) tutkimuksessa korostui se, miten suuri merkitys on muistelemisella. Elämäntarinaa luodaan läheisten kanssa, lastensuojelulapsilla tämä jää perheen estyessä omahoitajan tehtäväksi. Myös Eronen (2008, 19-34) korostaa muistelemisen merkitystä lastenkodissa asuville ja asuneille. Tähän tarkoitukseen tarvitaan asiakirjadokumentointia monipuolisempia dokumentoinnin muotoja.

Voimauttava valokuva on yksi esimerkki uudenaikaisesta dokumentoinnin tavasta. Voimauttava valokuva on terapeuttisesti suuntautuva sosiaalipedagoginen menetelmä ryhmien ja yksilön voimauttamiseen. Menetelmässä käytetään välineenä valokuvausta, mutta kyse on enemmänkin toisen ihmisen näkemisen ja katsomisen tavasta. Menetelmässä hyödynnetään valokuvaustilannetta, omakuvia, albumikuvia ja arjen teemojen tavoitteellista valokuvaamista. Tavoitteena on oppia löytämään ja tekemään näkyväksi arjessa piiloon jäävä arvokas, hyvä ja merkityksellinen. (Voimauttava valokuva 2011.)

3.3 Elämäntarina

Elämä koostuu monista erilaisista tarinoista. Ne muotoutuvat samaan aikaan ja yhdestä tilanteesta saattaa muodostua useita erilaisia tarinoita. Tarinat elävät rinnakkain ja ihminen sovittelee ja tulkitsee vaihtoehtoisia ja hallitsevia tarinoita

toisiinsa. Ihminen hakee muiden kanssa keskustelun kautta kokemuksilleen erilaisia merkityksiä. Tarinat vaikuttavat menneisyyteen, nykyhetkeen ja tulevaisuuteen ja ne muovaavat elämäämme. Elämästä kerrottavat tarinat syntyvät, kun tapahtumia yhdistetään tietystä järjestyksessä ja tietyn ajanjakson kuluessa. Ihminen selittää luomiaan tarinoita ja luo niihin mielekkyyttä tulkintojensa kautta. Elämän kuluessa kokemukset saavat uudenlaisia merkityksiä. Ihminen antaa merkityksiä asioille ja yhdistelee niitä mielessään ja näin kehittää tarinaansa. (Morgan 2004, 13-14, 16-18.)

Jokaisella ihmisellä on menneisyydestään tarinoita kerrottavana, muistoja, jotka osaltaan vaikuttavat siihen millainen hän on nykyhetkessä ja tulevaisuudessa. Toiset menneisyyden tarinat ovat säilyneet muistoissamme hyvinkin yksityiskohtaisesti ja toiset taas haalistuneet ajan myötä. Ihminen muistaa ne hetket, jotka ovat jollain tapaa olleet merkityksellisiä positiivisessa tai negatiivisessa mielessä. Läheiset ihmiset ja dokumentit menneisyydestä auttavat ihmistä muistelussa ja oman tarinan rakentamisessa ja ymmärtämisessä. Ihmisen psyykkisen hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että hän pystyy muodostamaan yhtenäisen kertomuksen elämänsä tärkeistä kokemuksista. (Väliavaara 2008, 83.)

Elämäkerrallinen tarina on subjektiivista tietoa elämäkulusta ja sen vaiheista ja kokemuksista. Kun sen jakaa muiden kanssa, se on kerrottua tietoa iloista, murheista, haluista ja pyrkimyksistä. Se on tilannekohtaista ja keskeneräistä tietoa ja sillä on yhteys muihin ihmisiin ja tunteisiin. Tarinaa voi kertoa itsestään tai muut voivat kertoa tarinaa toisen puolesta. Muiden kertomat tarinat saattavat olla ristiriidassa ihmisen omien kokemusten kanssa ja ne voivat jopa valehdella. Elämäkerrallisessa työskentelyssä on tarkoituksena välttää tulkintoja, koska tarina tai kuva ei ole sama kuulijalle tai katsojalle kuin itse tekijälle. (Bardy & Känkänen 2005, 71, 106.)

3.3.1 Elämäntarina ja lastensuojelu

Lastensuojelussa viranomaiset tekevät usein asiakkaistaan ongelmalähtöisiä kuvauksia ja heillä on valtaa määritellä lapsen ja perheen asioita. Nämä kuvaukset leimaavat hel-

posti asiakkaan ja hämärtävät elämän moninaisuutta. (Välivaara 2008, 83.) Pösön (1994) tutkimissa koulukodeissa rutinoituneet tavat kuvata lasta niin laitoksen sisäisissä kuin yhteistyökäytännöissäkkin toivat sujuvuutta ammattilaisten väliseen yhteistyöhön. Yhteistyö perustui yhteisymmärrykseen, jota rakennettiin kuvaamalla lapsi yhteistyökumppanin vakiintuneen tavan mukaan. Lasta ja lapsen etua kuvattiin kuitenkin hyvin rajattujen ominaisuuksien ja elämänteemojen kautta. Lapsen kannalta kertomus hänestä on silloin hyvin viranomaiskeskeinen. (Pösö 1994, 48-49.)

Aho (1996, 33) toteaa kasvatustraditiomme Suomessa korostavan vaatimattomuutta ja lisäksi suomalaisten on vaikea antaa ja vastaanottaa positiivista palautetta. Lisäksi kasvatusta on autoritaarista, eivätkä lasten mielipiteet ole tasavertaisia aikuisten kanssa. Lapsen persoonallisuus ankkuroituu hänelle läheisiin ihmisiin ja yhteisiin kokemuksiin. Näihin liittyvät tilat, tavarat ja aika muuttuvat jossain vaiheessa lapsuuden muistoiksi. (Törrönen 1999, 131.)

Lastenkotilapsista kerrotaan kulttuurisia tarinoita, mitkä saattavat ohjata lasten tulkintaa elämästään (Barkman 2003, 97). Myös Törrönen (1999, 18) kuvaa tutkimuksessaan sitä, kuinka sijaishuoltoon liittyy kulttuurisesti latautuneita arvoja ja ennakkoluuloja. Arvot liittyvät perheen pyhyteen ja vanhempien ja lasten keskinäiseen suhteeseen. Huostaanottotilanteeseen liittyvät kielteiset piirteet esimerkiksi vanhempien elämäntilanteesta vaikuttavat lapsen elämäntilanteeseen ja se värittää käsityksiä lasten tulevaisuudesta. Kendrick (2007, 186) puhuu myös sijaishuollossa olevan lapsen statuksesta ja leimautumisesta, mikä lisää haasteita, joita lapsi joutuu kohtaamaan.

Lapsen hyvinvoinnin yksi keskeinen edellytys on mahdollisuus tutustua omaan elämänhistoriaansa. Vaikeiden asioiden läpikäymisen ja menneisyyden aukkojen täydentämisen merkitys on sijaishuollossa tunnustettu ja niiden työstämiseen on kehitetty erilaisia menetelmiä. Lapsen oman äänen ja tarinoiden kuuleminen ja niille tilan antaminen on tärkeä osa lasten kanssa toimivien aikuisten tehtävää. Elämäntarinatyöskentelyssä kuljetaan nykyhetken kautta menneisyyteen, ennen sijoitusta tapahtuneisiin asioihin ja erilaisiin siirtymävaiheisiin, jotka ovat tarinan eheytyksen kannalta merkittäviä. (Barkman 2009, 241-247.) Hänninen (2000, 149) tuo myös esiin, kuinka suuri merkitys on kuntoutuksessa käytettävällä kie-

lellä asiakkaan näkökulmasta. Tarinallisessa lähestymistavassa on oleellista keskittyäkö asiakkaan ongelmiin vai voimavaroihin.

3.3.2 Vaihtoehtoiset tarinat

Narratiivisessa terapiassa käytetään elämän vastoinkäymisistä luoduille merkityksille nimitystä ohut kuvaus. Ohuen kuvauksen ihmisen käytöksestä tekee usein joku viranomainen, jolla on valtaa. Ohut kuvaus ei anna tilaa elämän moninaisuudelle ja ristiriidoille. Ohuilla kuvauksilla on merkittäviä seurauksia ja ne vaikuttavat kielteisesti elämään varsinkin, jos ihminen käsittää oman toimintansa pelkääntään niiden kautta. Ohut kuvaus ja johtopäätös tietystä tilanteesta saattaa johtaa siihen, että ihmisestä kerätään ongelmakeskeistä todistusaineistoa ja kaikki muu peittyi ongelmatarinaan. (Morgan 2004, 20-22.) Vaihtoehtoiset tarinat voivat avata ohuen kuvauksen rinnalle erilaisia mahdollisuuksia ja ne kertovat siitä, kuinka ihminen haluaisi elää. Vaihtoehtoisten tarinoiden tarkoitus on vähentää ongelmien vaikutusta ja luoda uusia elämisen mahdollisuuksia. (Morgan 2004, 22.)

Ihminen omaksuu kulttuurisia tarinamalleja seulomalla tietoisesti tai tiedostamatta itselleen sopivimmat mallit ja muokkaa niitä itselleen sopivaksi. Henkilöhistorialliset kokemukset vaikuttavat ihmisen omaksumis- ja muokkaamisprosessiin. Adams (1993) tuo esiin, kuinka lapsuuden kokemukset ja voimakkaat kokemukset muodostavat ihmisen narratiivisen sävyn, joka voi olla optimistinen tai pessimistinen. Optimistisen perussävyn omaava uskoo siihen, että asiat kääntyvät parhain päin ja muokkaa omaa sisäistä tarinaansa sen oletuksen pohjalta. Haasteen sisäiselle tarinalle luovat odottamattomat elämän muutokset ja ne aiheuttavat katkoksen elämäntarinassa, joka on kurottava umpeen. (Hänninen 2000, 52-54 mukaan.)

Hänninen (2000, 13) pohtii tutkimuksessaan elämän merkityksellisyyden kokemuksen muodostumista muutoksessa ja sisäisen tarinan merkitystä. Ihmisen tilaatio, elämäntilanteen kokonaisuus, muuttuu ainoastaan toiminnan voimalla. Sitä voidaan kuitenkin tulkita sisäisessä tarinassa eri tavoin. Ihmisen sosiaalinen tarinavaranto sisältää kaikki tarinat, joita hän on kohdannut sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tai kirjojen ja tiedotusvälineiden kautta. Henkilökohtainen tarinava-

ranto muokkautuu koko elämänhistorian ajan ja se sisältää myös ihmiselle kertyneet tarinallisesti tulkitut kokemukset. Sisäisen tarinan prosessissa ihminen tulkitsee tapahtumia tarinavarannosta omaksumiensa tarinallisten mallien avulla. Siinä useat osatarinat kutoutuvat toisiinsa ja muodostavat uusia merkityksiä. Ihminen soveltaa kulttuurista tarinavarantoa ja omaa kokemushistoriaansa omaan tilanteeseensa ja muodostaa näin sisäisen tarinansa. (Hänninen 2000, 21-22, 50.)

Sosiaaliseen tarinavarantoon tuotetaan jatkuvasti uusia tarinoita. Jotkut näistä tarinoista unohtuvat ja toiset jäävät mieleen ja muodostuvat osaksi henkilökohtaista tarinavarantoa. Hännisen (2000, 21-23, 47, 58) mukaan sisäinen tarina on prosessi, jossa yksilö tulkitsee elämänsä tapahtumia, mahdollisuuksia ja rajoja sosiaalisesta tarinavarannosta omaksumiensa mallien avulla. Sisäisessä tarinassa useat osatarinat kutoutuvat toisiinsa jatkuvan luovan prosessin kautta. Sisäinen tarina ohjaa ihmistä toteuttamaan elämässään sisäisessä tarinassaan muodostamia projekteja. Ihminen kertoo itsestään tarinoita toisille, jäsentää, tulkitsee ja reflektoi tapahtumia. Kerrotut tarinat ja toiminta tuottavat uusia aineksia sisäiseen tarinaan. Lapsen minuuden kehittämisessä omaa elämää koskevien tarinoiden tuottamisella on keskeinen merkitys. Sisäinen tarina määrittelee ihmisen identiteetin.

3.3.3 Elämäntarina ja identiteetti

Asuinpaikkojen vaihtumisen myötä lapsi voi kadottaa paloja elämänhistoriastaan, joka voi osaltaan lisätä sijoitetun lapsen traumatisoitumista. Identiteettinsä rakentamiseen lapsi tarvitsee kertomalla tuotettuja ja ylläpidettyjä muistikuvia itsestään elämän eri vaiheissa. Historian rakentamista tukevat esim. valokuvat, tärkeät ihmiset ja omat esineet. (Hurtig 2006, 190.)

Pääjoki (2006, 125, 128) tuo esiin, kuinka tärkeää on muokata kokemukset juonelliseksi tarinaksi, jotta ne muuttuisivat muistettaviksi ja mielekkäiksi. Kun elämäntarinat voidaan kertoa ja jakaa ne muuttuvat todeksi ja ne koetaan omiksi. Identiteetti on tulos kokemusten ja tarinoiden suhteesta. Elämäntarinat rakentuvat siitä suhteiden verkosta, missä yksilökokemukset ja yhteiset tarinoiden ainekset kohtaavat. Barkmanin (2003, 93) mukaan ihmisen identiteetti ei ole pysyvä, vaan se rakentuu jatkuvasti kertomusten

välityksellä.

Ihmisen on vaikea muuttaa jo muotoutuneita negatiivisia käsityksiä itsestään. Saadessaan ristiriitaista informaatiota koskien omaa minäkäsitystään ihminen vastustaa, torjuu ja kieltää sen ja valitsee minäkäsitykseensä sopivan havainnon. Itsetunnon heikko ihminen yleensä uskoo itseensä kohdistuvan negatiivisen palautteen, vaikka kaikki ihmiset haluavat saada osakseen positiivista palautetta. Ihmisen minäkäsitys on mahdollista muuttaa, jos hän saa systemaattisesti minäkäsitystään ristiriitaista informaatiota turvallisissa olosuhteissa. (Aho 1996, 35-37.)

Lapsen minuuden kehittymisessä keskeinen merkitys on omaan elämään liittyvien tarinoiden tuottamisella. Tutkijoiden mukaan toimintaa ohjaavan oman sisäisen tarinan kehitys ajoittuu nuoruusikään. Silloin elämäntilanteiden haasteista selviytyminen edellyttää omaa identiteettiä määrittelevän ja tulevaisuuteen suuntautuvan tarinan muodostumista. Haastavaa on oman elämäntarinan sovittaminen muiden ihmisten tarinoihin ja priorisointi. Tavoitteena on se, että tarinat tukevat, eivätkä tukahduta toisiaan. Elämässä tapahtuvat muutokset haastavat ihmistä luomaan elämäntarinaa uudelleen ja tuottamaan jatkuvuutta eri vaiheiden välille. (Hänninen 2000, 47-48.) Oman elämäntarinan hahmottamisella on tärkeä merkitys ihmisen hyvinvoinnille ja myönteiselle kasvulle. Elämäntarina syntyy aina vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Omien kokemusten jäsentäminen lisää itsetuntemusta. (Uusitalo 2007, 127.)

3.3.4 Menneisyysmatkailu

Menneisyysmatkailun ideana on konkreettisen lapsen ja omahoitajan yhdessä matkustamisen kautta rakentaa omahoitajan mieleen mielikuva lapsesta kokonaisuutena ja jatkuvana persoonana. Tämän aikuisen mieleen rakentuvan kuvan lapsi saa käyttöönsä. Elämäntarinan mustia aukkoja täytetään menneisyysmatkailussa lapselle tärkeiden ihmisten tapaamisten, laitospöytäkirjojen, konkreettinen matkustamisen ja matkojen taltioinnin kautta. Tavoitteena on auttaa lasta luomaan aktiivinen suhde omaan elämäänsä, tärkeisiin ihmisiin ja omiin tunteisiinsa. (Varilo ym. 2000, 212-221.)

Merkittävä laitosnuorten ja heidän perheidensä elämän taustalla oleva hyvää esittävä voima on häpeä. Menneisyysmatkailun avulla lapsi lakkaa häpeämästä omaa tarinaansa ja kykenee erottamaan hyvän ja pahan toisistaan. Hyvät kokemukset tulevat näkyviksi, jonka myötä minäkuva parantuu. Elämäntarinan selkeytyminen tukee myös identiteetin selkeytymistä. Menneisyysmatkailun yhteydessä omahoitajan on tärkeä sanoittaa omia ja lapsen tunteita, mikä auttaa myös lasta erittelemään omia kokemuksiaan. Lapsi oppii tekemään surutyötä. Matka tarjoaa myös mahdollisuuksia korjaavaan käsittelyyn. Lapselle jää konkreettisenä tuotoksena omahoitajan koostama omakirja, johon matkat on dokumentoitu. Elämäntarina rakennetaan siis ensin omahoitajan mieleen, josta se siirtyy lapsen mieleen. Tämän vuoksi omahoitajan on tärkeää jatkaa työskentelyä, vaikka lapsi ei haluaisikaan olla aktiivisesti mukana. Omahoitajan mieleen selkeytyy kuva lapsesta, johon hän voi pikkuhiljaa samaistua. (Varilo ym. 2000, 212-221.)

Ingin (2003, 81) mukaan menneisyysmatkailu on samalla oppimisprosessi lapselle. Omahoitajan mielessä rakentunut elämäntarina siirtyy lapsen selfin malliksi. Aikuisen ja lapsen vuorovaikutuksen pohjalta lapsi alkaa toimia itse aktiivisena tiedon rakentajana, jolloin on mahdollista hyväksyä se, ettei omahoitajasta ehkä tule lapselle pysyvää ihmissuhdetta.

Mielikuva, joka omahoitajalle muodostuu, vaikuttaa lapsen käsitykseen itsestään. Tämän vuoksi lapsen positiivisten kokemusten ja voimavarojen aktiivinen työstäminen on keskeistä. Kuten Ingi (2003) tuo esille, omahoitajasuhde ei välttämättä ole lapsen elämässä pysyvä ihmissuhde. Perusteellinen dokumentointi voi omahoitajien vaihtuessa tukea positiivisen mielikuvan säilymistä lapsen mielessä. On tärkeää kuulla tarinoita itsestä, mutta myös kirjoitetut ja kuvatut muistot antavat mahdollisuuden yhteiseen ja jaettuun muistelemiseen (Eronen 2008).

4 KEHITTÄMISHANKE

4.1 Kehittämishankkeeseen liittyvät hankkeet, projektit ja Internet-sivut

Kehittämishankkeemme aiheita sivuavia hankkeita ja projekteja on ollut 2000-luvulla useita. Hankkeet ja projektit ovat keskittyneet kehittämään ja tekemään näkyvämmäksi sijaishuollon laatua, arviointia ja dokumentointia sekä tukemaan lapsen elämäntarinan rakentumista. Myös sosiaalityön menetelmiin liittyviä Internet-sivustoja on muutama.

Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama SILTA-projekti toteutettiin vuosina 2008-2010 Pelastakaa Lapset ry:n lastenkodeissa. Projektin tavoitteena oli tukea huostaan otetun lapsen elämäntarinan eheytymistä, rakentaa siltaa lapsen, hänen läheisensä ja lastenkodin välille ja vahvistaa omahoitajuutta. Yhtenä tavoitteena oli rakentaa siltaa lapsen menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välille. SILTA-projektissa käytetyt työtavat, elämänjана ja sukupuoli, keskittyivät lähinnä aikaan ennen lastenkotia ja toimivat ikään kuin pohjana lastenkotiaikaisen elämäntarinan tallentamiselle. Projektin aikana lapsi, hänen läheisensä ja omahoitaja kokoontuivat perheterapeuttiin tapaamisiin. Omahoitajien vertaisryhmät kokoontuivat myös säännöllisesti projektin aikana. (Silta-hanke 2010.) SILTA-projekti keskittyi kehittämishankkeemme tavoin eheyttämään sijoitetun lapsen elämäntarinaa.

Nuorten ystävät ry:n Sarvi-projekti keskittyi lastensuojelun laadun ja sisältöjen parantamiseen. Sarvi-projekti toteutettiin vuosina 2001-2004 ja siihen osallistui neljä eri lastensuojeluyksikköä. Projektin yhtenä tavoitteena oli kehittää sijoituksen ja perhetyön aikaista työtä arvioinnin ja dokumentoinnin avulla, tehdä hiljainen tieto näkyväksi ja helpommin siirrettäväksi. Projektin loppuraportissa nousi dokumentoinnin tärkeys ja siinä projektin aikaansaama muutos hyvin esille. Avuksi dokumentointiin projekti synnytti lomakkeiston, joka auttaa tiedonsiirrossa avohuollon, sijaishuollon ja jälkihuollon välillä. Dokumentoinnin parantuminen teki projektiin osallistuneiden yksiköiden työtä

näkyvämmäksi ja paransi toiminnan laatua, mitkä olivat projektin ensisijaisia tavoitteita. (Sarvi-projekti 2004.) Kehittämishankkeemme ja Sarvi-projektin tuotokset pyrkivät mahdollistamaan paremman tiedonsiirron lastensuojelussa.

Valtakunnallinen sosiaalialan tietoteknologiahanke Tikesos käynnistettiin 2008. Se on jatkoa 2004 -2007 toteutetulle sosiaalihuollon tietoteknologiahankkeelle. Tikesos-hanke tukee sosiaalialan omista tarpeista lähtevää tietoteknologian kehittämistä. Sosiaalialan teknologiahankkeella vahvistetaan sosiaalihuollon yhtenäistä tietopohjaa sekä luodaan alalle tietotekniikkaa hyödyntäviä palvelutapoja ja toimintarakenteita. Tikesos-hankkeen osana on julkaistu 2011 sosiaalihuollon dokumentointia tukeva ohjeistus, jossa annetaan konkreettista ohjeistusta sosiaalihuollon kirjaamisperiaatteiden eettisistä, toiminnallisista ja juridisista lähtökohdista käsin. (Sosiaalialan tietoteknologiahanke 2011.) Myös kehittämishankkeessamme nousi esiin tarve tietotekniikan ja nettisovellusten kehittämisestä sijaishuollon tarpeisiin sopivaksi.

Helsingin yliopisto ylläpitää sosweb- sivustoja, jonne on koottu sosiaalityössä käytettäviä työmenetelmiä ja kuvattu niitä erilaisten asiakasesimerkkien kautta. Sivustot antavat vinkkejä sosiaalityön ammattilaisille ja opiskelijoille siitä, miten erilaisissa asiakastilanteissa tulisi toimia ja mitkä asiat tulisi huomioida. (Sosweb/sosiaalialan työmenetelmät.) Myös sosiaaliportti.fi- sivustoilta löytyy lastensuojelun käsikirja- osiosta lista erilaisista sosiaalialan työn työmenetelmistä. Näillä sivuilla kuvataan ja esitellään menetelmiä yleisellä tasolla. (Lastensuojelun käsikirja 2011.) Kehittämishankkeemme tuotoksena syntyneet nettisivut toimivat näiden sivustojen rinnalla ja keskittyvät sijaishuollossa toteutettaviin dokumentointitapoihin.

Lastensuojelussa vuosina 1999-2003 toteutetun lapsen elämäntarinaa käsittelevän Elämäkertaketju-hankkeen lähtökohtana olivat ajatukset siitä, kuinka lapsen syrjäytymisriski kasvaa, jos hän jää etäälle omista kokemuksistaan ja tunteistaan. Aikuiset voivat auttaa lasta kohti hänen omia kokemuksiaan ilmaisutaidon ja ilmaisukanavien harjaannuttamisen avulla. Elämäkertaketju-hankkeessa lasten kanssa työtä tekevät aikuiset tunnustelivat ensin omaa elämäänsä ja syvensivät ilmaisutaitojaan, jonka jälkeen he hyödynsivät oppimaansa työssään. (Bardy &

Känkänen 2005, 73.) Hankkeessa etsittiin ja luotiin välineitä ja mahdollisuuksia lastensuojelutyöhön. Tavoitteena oli ehkäistä itsestä syrjäytymistä ja mahdollistaa omien ja yhteisten voimavarojen käyttö ja samalla rikastuttaa työntekijöiden ja lasten kanssakäymistä. Hankkeessa toteutetun koulutuksen aikana työntekijät ja lapset tekivät samanaikaisesti omaa elämäntarinaansa ja ne muodostivat ketjun, Elämänkertaketjun, jota voitiin tarkastella yhdessä. Tavoitteena oli nivoa yhteen tarinallisuus, oman elämän juonen etsiminen ja taideilmaisut. Työskentelyn tuloksena syntyneet tuotokset oli tarkoitettu lapselle itselleen. (Bardy & Känkänen 2005, 76-77, 107-108.) Kehittämishankkeessamme ja Elämänkertaketju-hankkeessa ajatuksena oli auttaa lasta käsittelemään ja jäsentämään omia kokemuksiaan.

Esitellyissä hankkeissa, projekteissa ja Internet-sivustoissa on yhteneväisyyksiä omaan kehittämishankkeeseemme. Lastenkodeissa tehtävä lapsen elämäntarinan dokumentointi on kuitenkin jäänyt huomiotta. Lastenkotien dokumentointiin ei ole olemassa ohjeistusta. Lastenkotiaikaisten lapsen elämästä kertovien dokumenttien merkityksen ymmärtäminen elämäntarinatyöskentelyssä on jäänyt puutteelliseksi. Hankeellamme pyrimme nostamaan esiin näkökulman, joka on toistaiseksi jäänyt kehittämistyön ulkopuolelle.

4.2 Hankkeen tarkoitus ja tavoitteet

Kehittämishankkeemme tarkoituksena oli tehdä näkyväksi kokonaisvaltaisen dokumentoinnin merkitys ja herättää sijaishuollossa toimivat ammattilaiset huomaamaan oman toimintansa merkityksen lapsen elämäntarinan tallentajana.

Kehittämishankkeemme tavoitteita olivat:

- yhtenäistää lapsen elämäntarinan dokumentointitapoja Pelastakaa Lapset ry:n lastenkodeissa
- tukea omahoitajien roolia lapsen elämäntarinan tallentajana
- tuottaa materiaalia, jonka kautta lapselle jää konkreettisia dokumentteja hänen elämästään lastenkodissa

4.3 Yhteistyötaho

Kehittämishanke toteutettiin yhteistyössä Pelastakaa Lapset ry:n kanssa. Pelastakaa Lapset ry on kansalaisjärjestö, joka pyrkii parantamaan koko lapsiväestön asemaa ja edistämään lapsen edun toteutumista. Toimintamuotoja ovat mm. vapaaehtoistoiminta, kotimaiset ja kansainväliset adoptiot, kummitoiminta, lasten hätäaputoiminta, lähialue- ja kehitysyhteistyöhankkeet sekä lasten lomakoti-, tukiperhe-, sijaiskoti -ja lastenkotitoiminta eri puolilla Suomea. Suomen Pelastakaa Lapset on kansainvälisen Save the Children – liikkeen jäsen, mutta on ainutlaatuisen maailmassa ylläpitämänsä lastenkotitoiminnan vuoksi. Lastenkotitoiminta on osa Pelastakaa Lasten lastensuojelupalveluita. Pelastakaa Lapsilla on kuusi lastenkotia. Lastenkodit ovat seitsemän paikkaisia. Kodeissa asuvat lapset ja nuoret ovat yleensä kouluikäisiä ja useimmat sijoitukset ovat pitkäaikaisia. (Pelastakaa lapset 2011.)

Pelastakaa Lapset ry valikoitui yhteistyökumppaniksi luontevasti toisen tutkijan työsuhteen kautta. Kyseisen organisaation valintaa tukee myös se, että organisaation muut hankkeet tukivat hyvin meidän hankettamme ja päinvastoin. Pelastakaa Lapset ry:n lastenkodeissa toteutettu SILTA-projekti on tästä yksi esimerkki. SILTA-projektin myötä lastenkodeissa on pohdittu omahoitajuutta sekä työskentely lapsen elämäntarinan eheyttämiseksi. Tämä työskentely antoi mielestämme omahoitajille hyvän taustan lähteä pohtimaan omassa hankkeessamme esiin nostettuja kysymyksiä. Pelastakaa Lapset ry:n ylläpitämien lastenkotien määrä ja niiden keskinäinen erilaisuus takasivat runsaan ja monipuolisen aineiston ilman, että mukaan tarvitsi työryhmiä muista organisaatioista.

Kehittämistoiminnalle muodostetaan usein ohjausryhmä keskeisistä yhteistyötahoista sekä kehittämisen kannalta olennaisista tahoista. Yhteistyökumppanin edustajien lisäksi ohjausryhmään voidaan kutsua henkilöitä, jotka omalla toisenlaisella ajattelullaan tukevat kehittämisen innovatiivisuutta. (Toikko & Rantanen 2009, 59.) Oman hankkeemme ohjausryhmään kuuluivat maantieteellisesti lähimmän lastenkodin johtaja sekä kaikkien lastenkotien kanssa yhteistyössä toimivan SILTA-projektin koordinaattori. Henkilöt valittiin edellä esitettyjen perusteluiden mukaisesti.

4.4 Hankkeen toteutus

Hankkeessa teimme yhteistyötä eri tahojen kanssa (taulukko 1). Hanke lähti käyntiin aiheen esittelyllä Pelastakaa Lapset ry:n lastenkotien johtoryhmälle, jonka kokouksessa kävimme kertomassa ajatuksiamme hankkeesta. Johtoryhmään kuuluu kaikkien Pelastakaa Lapset ry:n lastenkotien johtajat sekä lastentoiminnan päällikkö. Johtajilta saimme suostumuksen lastenkotien osallistumisesta hankkeeseen. Myönteisen palautteen kannustamana jatkoimme hankkeen toteutusta. Kokouksessa mietittiin ohjausryhmälle sopivaa kokoonpanoa. Suunniteltujen henkilöiden halukkuutta osallistua ohjausryhmätyöskentelyyn tiedusteltiin pian kokouksen jälkeen.

Ohjausryhmätapaamisia oli hankkeen aikana neljä. Tämän lisäksi olimme yhteydessä ohjausryhmän kanssa sähköpostitse. Ohjausryhmätapaamisissa keskusteltiin hankkeen kannalta sillä hetkellä ajakohtaisista asioista sekä saatiin palautetta kirjallisesta raportista. Ohjausryhmältä saimme neuvoja Pelastakaa Lapset ry:n toimijoiden sekä muiden yhteistyötahojen kanssa tehtävään yhteistyöhön. Ohjausryhmä osallistui myös nettisivujen sisällön suunnitteluun. Ohjausryhmä antoi arvokasta palautetta erityisesti käytännön työn näkökulmasta ja siitä, mitä kannattaa työntekijöiden näkökulmasta korostaa.

Omahoitajien käytössä olevat työtavat oli tarkoitus kerätä hankkeeseen osallistuvien lastenkotien omahoitajilta fokusryhmähaastattelujen avulla. Kesäkuussa 2010 tutkimuslupamme hyväksyttiin, jonka jälkeen aloimme sopia haastatteluajoja eri lastenkotien kanssa. Haastattelut toteutettiin syyskuun 2010 ja lokakuun 2010 aikana. Ennen haastatteluja kävimme esittelemässä hankettamme lastenkotien omahoitajille lastenkotien opintopäivillä. Opintopäivillä kerroimme hankkeemme taustasta ja tavoitteista puolen tunnin powerpoint esityksellä. Esityksen tarkoituksena oli toimia ajatuksia herättävänä johdantona aiheeseen sekä valmistaa omahoitajia haastattelutilanteeseen. Esityksen jälkeen lähetimme lisäksi sähköpostitse kirjallisen ohjeistuksen (liite 1) haastatteluun osallistujille, jossa oli lyhyesti kerrottu haastattelujen tarkoitus, tutkimuskysymykset, haastattelun perussäännöt sekä odotukset omahoitajia kohtaan.

Hankkeen konkreettisina tavoitteina oli kerätä omahoitajien käytössä olevia työtapoja sekä tuottaa saatu aineisto sähköiseen muotoon ja sitä kautta eri sijaishuoltoyksiköissä

toimivien omahoitajien käyttöön. Ajatuksenamme oli löytää yhteistyötaho, joka vastaisi teknisestä toteutuksesta eli esimerkiksi nettisivujen teosta, kun taas itse vastaisimme sivujen sisällöstä. Sivut sovittiin liitettävän Pelastakaa Lapset ry:n nettisivujen yhteyteen. Yhteistyökumppania etsimme ensisijaisesti Lahden Ammattikorkeakoulun muiden laitoksen opiskelijoista. Otimme yhteyttä kahteen opettajaan tekniikan laitoksella ja muotoiluinstituutissa. Tekniikan laitokselta saimme myönteisen vastauksen. Kuvatunlainen työ kuuluu mediatekniikan opintoihin ja yhteistyö olisi voinut olla mahdollista. Hankkeesta kiinnostunutta opiskelijaa etsittiin opettajan välityksellä tammikuusta 2010 kesäkuuhun 2011. Olimme useaan otteeseen yhteydessä tekniikan laitokselle ja myös opettajat kävivät keskusteluja liittyen laitosten väliseen yhteistyöhön. Kesäkuussa 2011 totesimme, että kiinnostunutta opiskelijaa ei löydy hankeemme aikataulun puitteissa.

Nettisivujen lisäksi hankeemme aikana tuli esiin tarve sähköisten työvälineiden kehittämiselle. Toukokuussa 2011 otimme yhteyttä Starduck Studiosiin, joka tuottaa Intoloop Kids internetsovellusta. Intoloop Kids on sähköinen vauvakirja, joka mielestämme tarjosi hyvän pohjan lapsen elämäntarinan dokumentoinnille. Tiedustelimme Starduck Studiosin halukkuutta kehittää palveluaan niin, että se sopisi myös sijoitettujen lasten elämäntarinan dokumentointiin (liite 2). Saimme tiedusteluun myönteisen vastauksen. Yhdessä ohjausryhmän ja muiden Pelastakaa Lapset ry:n toimijoiden kanssa pohdimme edellytyksiä nettisovelluksen käyttöön sijaishuollossa. Hankeemme päättyessä keskustelut yhteistyön tekemisestä olivat vielä kesken Starduck Studiosin ja Pelastakaa Lapset ry:n välillä.

Lastenkotitoiminnan päällikkö toimi yhteyshenkilönä, jonka kautta tai luvalla teimme yhteistyötä eri toimijoiden kanssa Pelastakaa Lapset ry:ssä. Häneen olimme yhteydessä suoraan tai ohjausryhmän välityksellä. Näkyvyyttä hankkeellemme pyrimme saamaan Pelastakaa Lapset ry:n lehden kautta. Lehti julkaisi kehittämishankkeeseemme liittyvän artikkelin lokakuussa 2011 (Pelastakaa Lapset-lehti 4/11). Nettisivujen toteutuksesta vastasi Pelastakaa Lapset ry:n mediakoordinaattori.

Koska tutkimuksessamme tuli esiin lakiin ja sen soveltamiseen liittyviä kysymyksiä, pyysimme Pelastakaa Lapset ry:n lakimieheltä selkeätä määrittelyä siitä, mitä laki sanoo epävirallisesta dokumentoinnista. Yksiselitteistä vastausta ei kuitenkaan ollut mahdollista antaa. Pohdimme asiaa ohjausryhmän kanssa ja päädyimme Etelä-Suomen alueval-

vontaviraston työntekijän ohjeistamana kysymään asiaa Sosiaali- ja terveysministeriön lakimieheltä. Emme kuitenkaan saaneet vastauksia ennen julkaisuseminaaria.

Syyskuussa 2011 esittelimme hankkeemme tuloksia lastenkotien opintopäivillä. Hankkeemme tuotoksina syntyivät opinnäytetyöraportin lisäksi Pelastakaa Lapset ry:n kotisivuilta löytyvä sivusto, jossa annetaan omahoitajille ideoita ja ohjeita lapsen elämäntarinan monipuoliseen dokumentointiin lastenkodissa. Sivustolla kerrotaan myös hankkeesta kokonaisuudessaan. Sivusto löytyy osoitteesta www.pelastakaalapset.fi/toiminta/lastensuojelutyo/lastenkotitoiminta/lapsen-elamantarinan-dokumentoin/.

Taulukko 1: Hankeen eteneminen

	Lamk, tekniikan ala	Pelastakaa Lapset Ry	Intoloop Kids	Muut
Joulukuu 2009		Aiheen esittely lasten- kotien johtoryhmälle		
Tammikuu 2010	Yhteistyötiedustelu			
Helmikuu 2010		Nettisivuista sopiminen		
Maaliskuu 2010				
Huhtikuu 2010		Ohjausryhmä: palautet- ta tutkimussuunnitel- masta		
Toukokuu 2010	Tutkimussuunnitelma lähetetty, sovittu jatkosta	Tutkimuslupaa haettu Sovittu aiheen esittelys- tä lastenkotien opinto- päivillä		
Kesäkuu 2010		Tutkimuslupa hyväksyt- ty Haastatteluajkojen sopiminen aloitettu		
Heinäkuu 2010				
Elokuu 2010	Yhteydenotto uuteen vastuunopettajaan			
Syyskuu 2010		Lastenkotien opintopäi- vät Haastatteluohjeistus lähetetty lastenkoteihin Haastattelut 1-2 Haastattelut 3-6		
Lokakuu 2010				
Marraskuu 2010	Yhteistyökeskusteluja			
Joulukuu 2010				
Tammikuu 2011		Ohjausryhmätapaami- nen		
Helmikuu 2011		Lausuntopyyntö laki- miehelle		
Maaliskuu 2011	Yhteistyökeskusteluja			
Huhtikuu 2011				
Toukokuu 2011			Yhteistyötiedustelu Keskusteltu yhteistyön sisällöstä	
Kesäkuu 2011		Ohjausryhmätapaami- nen Sovittu hankkeen esitte- lystä lastenkotien opin- topäivillä Yhteydenotto Pelan lehteen Nettisivujen suunnitte- lua		
Heinäkuu 2011				Lakimiehen lausunto kysely Avista
Elokuu 2011		Ohjausryhmätapaami- nen Yhteistyö Pela lehden kanssa	Yhteistyökeskustelujen jatkoa	Lausuntopyyntö sosiaali- ja terveys- ministeriön lakimiehelle
Syyskuu 2011		Nettisivujen teko ja julkaisu Lastenkotien opintopäi- vät		
Lokakuu 2011		Artikkeli Pela lehdessä		

5 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TOTEUTUS

5.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Osana kehittämishankettamme toteutimme tutkimuksen yhteistyössä Pelastakaa lapset ry:n kanssa. Tutkimuksemme tavoitteena oli kartoittaa ja koota Pelastakaa Lapset ry:n lastenkodeissa omahoitajina toimivien työntekijöiden käytössä olevat tavat tallentaa lastenkodeissa asuvien lasten elämäntarinaa, joka ei välity virallisten asiakirjojen kautta. Lisäksi halusimme kartoittaa omahoitajien näkemyksiä siitä, millaisena he näkivät oman roolinsa lapsen elämäntarinan tallentajana ja miten merkityksellisenä he pitivät sen kaltaista työtä.

Tutkimuskysymyksemme olivat:

-Millaisia työtapoja omahoitajat käyttävät elämäntarinan tallentamisen apuna?

-Millaisia käsityksiä omahoitajilla on lapsen elämäntarinan tallentamisesta ja omasta roolistaan osana sitä?

5.2 Tutkimussuuntaus

Kehittämishankkeemme osana toteutimme laadullisen tutkimuksen, jossa käytimme elementtejä fenomenografisesta tutkimussuuntauksesta. Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus on ymmärtävää tutkimusta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 28). Laadullinen tutkimus tarkastelee merkitysten maailmaa, joka on sosiaalinen ja ihmisten välinen. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on kuvata ihmisten kokemuksia ja merkityksiä todellisuudesta. (Vilka 2005, 97.)

Tutkimushankkeessa laadullisen tutkimuksen tutkimussuunnitelma parhaimmillaan elää tutkimusprosessin aikana. Tutkimussuunnitelmaa ja tutkimusongelmaa voidaan joutua tarkastamaan aineistoa kerätessä. Aineiston tulkinta jakautuu laadullisessa tutkimuksessa koko tutkimusprosessiin ja tutkimuksen vaiheet: aineistonkeruu, analyysi, tulkinta ja raportointi kietoutuvat yhteen. (Eskola & Suoranta, 1998. 15-16.)

Fenomenografia on kvalitatiivisen tutkimuksen tiedonhankinnan strategia. Fenomenografian nimi muodostuu sanoista ilmiö ja kuvata. (Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen & Saari 1994, 114.) Fenomenografia tutkii ihmisten käsityksiä asioista ja sitä, miten maailma ilmenee ja rakentuu ihmisen tietoisuudessa. Ihmisten käsitykset asioista saattavat muuttua ja jokaisella ihmisellä on muun muassa kokemustaustansa, ikänsä ja sukupuolensa vuoksi erilainen käsitys asioista. (Syrjälä ym. 1994, 114; Metsämuuronen 2008, 16, 34-35.)

Häkkinen (1996, 5-6, 14-15, 33-34, 48) nimittää fenomenografiaa tutkimussuuntaukseksi. Fenomenografisen tutkimussuuntauksen juuret ulottuvat Piaget'n tutkimuksiin, hahmopsykologiaan ja fenomenologiaan ja se on suhteellisen uusi laadullisen tutkimuksen suuntaus. Tutkijat ovat ajatelleet, että fenomenografia on paradigma, tutkimusote tai -menetelmä, metodologia, lähestymistapa, viitekehys, analyysimenetelmä tai tiedonhaara. Fenomenografisessa tutkimuksessa keskitytään ihmisen arkiajatteluun ja pyritään tuomaan esiin mahdollisimman erilaisia ajattelutapoja tiettyyn ilmiöön liittyen. Se on kuvailevaa tutkimusta. Tutkittavien tuotoksista, haastatteluista tai kirjallisista dokumenteista tutkija muodostaa erilaisia ajattelutapoja kuvaavia käsityskategorioita erottelamalla ja yhdistelemällä aineistoa kokonaisuuksiksi. Kategoriat ovat abstrakteja ja ne eivät kuvaa käsityksiä yksilötasolla. Suhteessa aineistoon kategoriat ovat selektiivisiä, tiivistäviä ja organisoivia. Tutkijan rooli korostuu käsityskategorioita muodostettaessa ja tulkintaan vaikuttaa tutkijan oma kokemustausta ja teoreettinen perehtyneisyys.

Fenomenografisessa tutkimuksessa tutkija kiinnostuu ensin asiasta, josta esiintyy erilaisia käsityksiä. Tutkija perehtyy asiaa koskevaan teoriaan ja jäsentää asiaan liittyviä näkökohtia. Seuraavaksi tutkija haastattelee henkilöitä, joilla on erilaisia käsityksiä kyseisestä asiasta. Lopuksi tutkija luokittelee käsitykset merkitysten perusteella ja pyrkii se-

littämään erilaiset merkitykset kokoamalla abstrakteja merkitysluokkia. (Syrjälä ym. 1994, 115; Ahonen 1994, Metsämuurosen 2008, 35 mukaan.)

Fenomenografisessa tutkimuksessa hankitaan empiirinen aineisto, josta tehdään johtopäätökset ja kuvaus. Fenomenografinen tutkimus noudattaa humanistiselle tutkimukselle ominaista tiedonmuodostusta tutkittavasta asiasta ja se ottaa huomioon tutkijan ajattelun ja toiminnan kokonaisvaltaisuuden. Tutkijan aiemmat tiedot ja odotukset vaikuttavat tutkimuksen kulkuun ja fenomenografisessa tutkimuksessa tutkija tiedostaa tämän. Fenomenografisessa tutkimuksessa teoria on tärkeä osa tutkimusprosessia, mutta teoriaa ei käytetä käsitysten luokitteluun ennakolta tai teoriapohjaisten valmiiden olettamusten testaukseen. Teorian tulee antaa vaikuttaa aineiston tulkintaan, koska tutkimuksen kokoava teoria syntyy vasta aineistoa käsiteltäessä. Fenomenografinen tutkimus eteneekin spiraalinomaisesti teorian ja aineiston tulkinnan vuorotellessa. (Syrjälä ym.1994, 122, 123-125.)

Tässä tutkimuksessa meillä oli tutkijoina ja työntekijöinä tietyt ennakkokäsitykset tutkittavasta aiheesta jo ennen tutkimuksen toteuttamista. Lisäksi tutustuimme tutkimukseemme liittyvään teoriaan osittain ennen tutkimuksen toteuttamista. Aineiston keräämisen jälkeen täydensimme kuitenkin työmme teoriaosuutta vastaamaan paremmin tutkimuksemme aineistoa. Näin ollen tutkimuksemme eteni spiraalinomaisesti.

5.3 Aineiston keruumenetelmä

Tutkimuksellinen aineistomme koostui haastatteluaineistosta sekä omahoitajien haastatteluun tuomista materiaaleista, joista keskusteltiin haastatteluissa. Net-tisivujen toteuttamista varten materiaalit kuvattiin kameralla. Ohjeistimme opintopäivillä omahoitajia kysymään omahoidettaviltaan luvan materiaalien tuomi- seen. Aineistonkeruumenetelmänä käytimme fokusryhmähaastattelua, joka on laadullinen tutkimusmenetelmä. Se tuottaa monipuolisen aineiston, jollaista ei ole saatavissa muilla menetelmillä. Fokusryhmähaastattelu soveltuu käytettäväksi kerätessä tietoja hyvin monenlaisiin tutkimuskysymyksiin. Usein selvitetään näkemyksiä, kokemuksia tai mielipiteitä. Fokusryhmähaastattelu soveltuu myös

erityisen hyvin kehittämistyöhön. (Mäntyranta & Kaila 2008, 1507,1512.) Fokusryhmähaastattelu voi innostaa uusien ideoiden ja luovien konseptien löytämiseen (Redmond & Curtis 2009, 58). Menetelmä lisää myös osallistujien tietoisuutta ja ymmärrystä sekä tuottaa oppimiskokemuksen sekä osallistujille että tutkijoille (Dahlin Ivanov & Hultberg 2006, 127, 131).

Haastateltavien määrää mietittäessä voidaan päätyä kylläntymiseen eli saturaatioon. Silloin ideana on haastatella niin montaa henkilöä, että uudet haastateltavat eivät anna enää aiheeseen liittyvää uutta tietoa. Tällöin haastattelija tekee päätöksen siitä, milloin aineistoa on niin paljon, että voidaan saada merkittäviä tuloksia. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 60.) Laadullisessa tutkimuksessa aineiston koko ei välittömästi vaikuta tutkimuksen onnistumiseen. Kerätystä aineistosta pyritään muodostamaan teoreettisesti kestäviä näkökulmia. (Eskola & Suoranta 1998, 62-63.)

Fokusryhmähaastattelusta voidaan käyttää nimeä täsmäryhmähaastattelu. Fokusryhmä koostuu 6-8 asiantuntijasta, jotka on kutsuttu keskustelemaan ja joiden mielipiteillä on vaikutusta tarkastelun kohteena olevaan ilmiöön. Ryhmällä on tavoite ja he voivat saada aikaan muutoksen. Ryhmän puheenjohtaja, moderator, toimii haastattelijana ja pyrkii aikaansaamaan vapaata ja kaikkia osallistavaa keskustelua. (Fokus Groups 1997, Hirsjärven & Hurmeen 2000, 62 mukaan) Ryhmähaastattelussa saadaan usealta vastaajalta yhtä aikaa tietoa, jolloin sen etuna on nopeus ja edullisuus verrattuna yksilöhaastatteluihin. Ryhmähaastattelun haittana voidaan pitää sitä, että kaikki kutsutut eivät välttämättä saavu paikalle. Myös ryhmädynamiikka ja valtahierarkia voivat haitata ryhmähaastattelua. Haastattelun tallentamiseen ja purkamiseen saattaa myös liittyä ongelmia ryhmähaastatteluissa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 63.)

Fokusryhmähaastattelun keskeisenä erityispiirteenä on, että ryhmän jäsenet voivat toisia kuunnellen muokata omia vastauksiaan, jopa muuttaa mielipidettään ja saada uusia näkökantoja, joita eivät itse olisi ajatelleet, mutta joiden kanssa voivat olla samaa mieltä. Usein yksilöt eivät tiedosta omia näkemyksiään ennen kuin ovat vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Fokusryhmähaastattelun tarkoitus onkin luoda ympäristö, jossa erilaisten näkemysten jakaminen on mahdollista. (Redmond & Curtis 2009, 59, 61.)

Fokusryhmähaastattelun metodologia on havaittu hyödylliseksi tutkittaessa sitä, miten ihmiset ajattelevat ja miten he puhuvat tietyistä asioista. Ajatusten lisäksi saadaan tietoa siitä, miksi he ajattelevat tietyllä tavalla. Fokusryhmähaastattelu tarjoaa siihen osallistuville mahdollisuuden osallistua kehittämistyöhön ja sen arviointiin, jolloin kehittäminen vastaa todennäköisemmin todelliseen tarpeeseen. (Dahlin Ivanov & Hultberg 2006, 125- 126.) Fokusryhmähaastattelua käytetäänkin runsaasti tutkimuksessa, jonka avulla pyritään kehittämään palveluita tai toimintaa (Mäntyranta & Kaila 2008,1508).

Fokusryhmähaastattelun ideana on edistää vuorovaikutusta ryhmässä ja saada esiin osallistujien tunteita. Tarkoitus on saada aikaan syvällistä ja rikasta keskustelua. (Mertol yms. 1990, Redmondin & Curtisin 2009, 61 mukaan.) Osallistujat valitaan sillä perusteella, että he pystyvät tuottamaan tutkimuksen kannalta arvokasta tietoa. Asiantuntijaksi määrittelemisen antaa usein jäsenille voimaantumisen tunteen. Tarkoituksena on kannustaa osallistujia puhumaan toinen toisilleen sen sijaan, että tutkija haastattelisi ryhmän jäseniä. (Dahlin Ivanov & Hultberg 2006, 125, 127-128.)

Haastattelijan rooli on keskeinen. Hänen tulee olla hyvä kuuntelija, reagoida niin verbaaliseen kuin non-verbaaliseenkin viestintään, kannustaa ryhmäläisiä olemaan vuorovaikutuksessa toistensa kanssa sekä pitää huolta, että kaikkien ääni tulee kuuluville eikä toisen ajatuksia arvostella. (Redmond & Curtis 2009, 65.) Haastattelijan taustalla, kuten koulutuksella ja kokemuksella, voi olla suuri vaikutus haastattelujen onnistumiseen. Hänen on hyvä tietää jotain kyseessä olevasta asiasta, mutta liika asiantuntemus voi vaikeuttaa neutraalina pysymistä haastattelun aikana. (Mäntyranta & Kaila 2008, 1509.) On tärkeää, että haastattelijaa ei nähdä asiantuntijana, vaan asiantuntijoita ovat haastatteluun osallistujat. Haastattelijan ei tulisi vastata ryhmästä nouseviin kysymyksiin, vaan heijastella ne takaisin ryhmään mahdollisesti tarkentaen tai syventäen kysymyksiä. (Dahlin Ivanov & Hultberg 2006, 127-129.)

Fokusryhmähaastatteluryhmän koosta on tutkijoiden keskuudessa hyvin erilaisia näkemyksiä. Näkemykset vaihtelevat kolmesta jopa kahteenkymmeneen osallistujaan. Ryhmän kokoon vaikuttaa se, kuinka paljon yksittäinen osallistuja pystyy

tuomaan keskusteluun. (Redmond & Curtis 2009, 64; McLafferty 2004, 190.)

Ryhmän koko vaikuttaa myös siihen, kuinka monta ryhmää on hyvä koota. Pieniä ryhmiä voidaan tarvita useampia kuin suuria ryhmiä. Useiden tutkijoiden mielestä viidestä kuuteen ryhmää on sopiva määrä. (Dahlin Ivanov & Hultberg 2006, 129.)

Haastattelu kestää yleensä yhdestä kahteen tuntia, riippuen aiheesta. Laajan aiheen käsittelyyn tarvitaan kaksi tuntia, jotta keskustelu ei jää pinnalliseksi. Kestoa voi arvioida etukäteen määrittelemällä jokaiselle kysymykselle tarvittava aika. Kuitenkaan haastattelun ei tulisi kestää yli kahta tuntia. (Redmond & Curtis 2009, 63-64.) Fokusryhmähaastattelun aikana on tärkeää rento ja ystävällinen ilmapiiri (Dahlin Ivanov & Hultberg 2006, 127). Ilmapiiriin vaikuttaa esimerkiksi se, missä haastattelut pidetään (McLafferty 2004, 191).

5.4 Tutkimuksen toteutus

Hankkeemme tutkimukselliseen osuuteen sisältyi kuusi fokusryhmähaastattelua kuudessa eri lastenkodissa. Ryhmien oli suunniteltu koostuvan lastenkodeissa omahoitajina toimivista henkilöistä, seitsemästä henkilöstä per ryhmä. Haastatteluvaihtelun valinta perustui heidän asiantuntijuuteensa omahoitajina. Koska tutkimuskysymykset olivat kartoittavia, pidimme tärkeänä mahdollisimman monen omahoitajan osallistumista haastatteluun. Haastatteluryhmät koostuivat olemassa olevista työryhmistä. Työryhmiä ei haluttu sekoittaa. Ryhmän toimintaan vaikuttaa se, ovatko jäsenet toisilleen ennalta tuttuja. Käsitys siitä, että toisilleen vieraat ihmiset puhuvat avoimemmin, on monien tutkijoiden taholta kumottu. Sosiaaliteissa käytetään usein toisilleen tuttuja ryhmän jäseniä. (Redmond & Curtis 2009, 63.) Käytännössä työryhmien sekoittaminen olisi ollut myös välimatkojen ja aika-tilojen vuoksi vaikeaa.

Käytännön syistä kaikki omahoitajat eivät voineet osallistua haastatteluihin. Osallistumiseen vaikutti lastenkodin arkeen liittyvät asiat sekä haastateltavien henkilökohtaiseen elämään liittyvät järjestelyt. Osallistujamäärä haastatteluissa vaihteli kolmesta seitsemään. Kahdessa haastatteluista osa osallistujista poistui kesken haastattelun edellä mainituista syistä. Kahdessa haastattelussa oli mukana myös

lastenkodin johtaja. Toisessa haastattelussa johtaja oli aktiivinen osallistuja, koska toimii omahoitajana, toisessa haastattelussa johtaja seurasi haastattelua sivusta. Yhteensä haastatteluihin osallistui kaksikymmentäseitsemän (27) omahoitajaa neljästäkymmenestäkahdesta (42) Pelastakaa lapset ry:n omahoitajasta. Haastattelut järjestettiin lastenkotien omissa tiloissa, jolloin ympäristö oli osallistujille tuttu. Haastatteluihin oli varattu aikaa kaksi tuntia. Haastattelut kestivät noin puoli-toista tuntia.

Haastatteluissa toinen tutkijoista toimi haastattelijana ja toinen toimi tarkkailijana, joka seurasi haastattelua ja huolehti, että tutkimuskysymykset tuli riittävän laajasti läpikäytyä. Haastattelut jaettiin niin, että joka toisessa haastattelussa haastattelija oli eri tutkija. Kuudesta haastattelusta molemmat tutkijat toimivat siis moderaattoreina kolmessa. Jako tehtiin sillä perusteella, että haastatteluissa mukana olevaan työryhmään kuuluva tutkija ei haastatellut omaa työryhmäänsä.

Haastattelu sisältää usein viidestä kahdeksaan teemaa (Mäntyranta & Kaila 2008, 1510). Kysymykset järjestetään niin, että ne kulkevat yleisestä erityiseen (Redmond & Curtis 2009, 61). Kysymysten tulee olla selkeitä, ymmärrettäviä, aiheeseen keskitettyjä ja sellaisia, että ne herättävät kohderyhmän mielenkiinnon (Dahlin Ivanov & Hultberg 2006, 129). Haastattelun sisältö mukaili kehittämishankkeeseemme liittyviä tutkimuskysymyksiä. Haastattelu sisälsi kaksi teemaa, joiden alle olimme rakentaneet omaan käyttöömme rungon apukysymyksistä (liite 3).

Redmond & Curtis (2009, 66) antavat ohjeita haastattelun aloittamiseen. Haastattelija toivottaa kaikki tervetulleiksi, johdattaa aiheeseen ja selvittää osallistujille haastattelun tarkoituksen. Osallistujille voidaan tehdä nimikyltit helpottamaan keskustelua. Haastattelija käy läpi perussäännöt, kuten salassapito ja puheenvuorojen käyttäminen vuorotellen sekä haastattelun tallentaminen. Toimimme haastatteluissa tämän ohjeistuksen mukaisesti.

Haastattelujen aluksi ohjeistus käytiin vielä läpi haastateltavien kanssa ja varmistettiin, että he ymmärsivät fokusryhmähaastattelun idean. Haastattelijat aloittivat haastattelun sovitusti ensimmäisellä haastattelurunгон kysymyksellä. Jokainen haastattelu kuitenkin eteni omalla tavallaan. Kaikkia haastattelurunгон kysymyk-

siä ei esitetty jokaisen haastattelun aikana, vaan haastattelija esitti tarkentavia kysymyksiä tarpeen mukaan. Tärkeintä oli saada työryhmä keskustelemaan keskenään, pysyä annettujen teemojen sisällä ja saada vastaus tutkimuskysymyksiin.

Ensimmäinen kysymys on yleensä aiheeseen johdatteleva kysymys, jonka avulla orientoidutaan aiheeseen ja päästään vauhtiin. Se voi olla myös täysin asiaan kuulumaton kysymys, joka rentouttaa ilmapiiriä. (Redmond & Curtis 2009, 66.) Tämän jälkeen jatketaan merkittävimmillä kysymyksillä suunnitellun haastattelurungon mukaisesti. Tärkeää on kuitenkin myös kuunnella ja poimia asioita, joita haastateltavat sanovat tai haluavat sanoa. Haastattelijan tehtävänä on luoda hyväksyvä ilmapiiri, jossa kaikki osallistuvat. Tarvittaessa haastattelija tarkentaa, koostaa tai reflektoi puhuttua tai tekee kysymyksiä. Haastattelijan tulee olla hienotunteinen asioita kohtaan, joita haastateltavat pitävät tärkeinä. Haastattelijan tulisi kuitenkin puhua niin vähän kuin mahdollista ja kannustaa vuorovaikutukseen ryhmäläisten välillä. Kaikkia kysymyksiä ei ole pakko esittää, tärkeää on, että keskeiset asiat on käyty läpi ja kaikki osallistujat on huomioitu. (Redmond & Curtis 2009, 66- 68.)

Osallistujia kehoitettiin keskustelemaan vapaasti annetuista teemoista nousevista ajatuksista. Lisäkysymyksiä esitettiin tarvittaessa, esimerkiksi keskustelun tyhetyessä tai sen siirtyessä liikaa aiheen ulkopuolelle. Keskustelun sisältö ja käsiteltävien asioiden järjestys määräytyi ryhmän esiin nostamien aiheiden pohjalta. Lopuksi osallistujille annettiin mahdollisuus tuoda esiin keskustelusta puuttumaan jääneitä ajatuksia tai palata tärkeäksi kokemiinsa asioihin. Tutkimuksemme aineistossa ei tapahtunut kylläntymistä. Koska tutkimuksemme kyse oli haastateltavien henkilökohtaisista näkemyksistä, kylläntymistä ei voitu eikä ollut tarkoituksenmukaista saavuttaa. Jokainen haastattelu toi esiin erilaisia painotuksia ja näkökulmia tutkittavaan aiheeseen.

Haastattelut nauhoitettiin sanelukoneella. Hyödyllistä voi olla käyttää kahta tallennustapaa, jolloin tallennuksen onnistuminen ja säilyminen taataan paremmin. (McLafferty 2004, 191.) Varatallennusvälineenä käytettiin videokameraa. Lisäksi omahoitajien mukaan ottamia materiaaleja kuvattiin digikameralla. Omahoitajat

toivat haastatteluihin niukasti kuvattavaa materiaalia ja joihinkin haastatteluihin ei kukaan tuonut mukanaan mitään.

Haastattelut toteutettiin kuukauden aikana. Molempien tutkijoiden toteutettua yhden haastattelun, totesimme haastattelurungon toimivaksi ja haastatteluihin varatun ajan riittäväksi. Teimme myös havainnon, kuinka tärkeää on haastattelijana käyttää kysymyksissään etukäteen sovittuja käsitteitä, ettei johdattele kysymyksillään haastateltavia aiheen ulkopuolelle.

Aineiston keräämisen jälkeen aineisto litteroitiin. Koska haastattelujen välillä oli taukoja, litterointi ehdittiin aloittaa jo haastatteluiden välillä. Molemmat tutkijat litteroivat ne haastattelut, joissa olivat itse toimineet haastattelijana. Tarkoituksenamme oli litteroida aineisto osittain ja nostaa tutkimuksemme kannalta oleelliset asiat esiin ja ryhmitellä ne. (ks. Vilka 2005, 115; Tuomi & Sarajärvi 2009, 92-93.) Litteroimme aineiston kuitenkin kokonaan, koska eri työryhmissä käyty keskustelu tuotti joka kerta uudenlaista aineistoa. Litteroitua aineistoa kertyi 146 sivua (Times New Roman 12, riviväli 1,5)

5.5 Aineiston analysointi

Käytimme tutkimuksemme analysoinnissa sisällönanalyysiä. Laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä on sisällönanalyysi, jolla tarkoitetaan nähtyjen, kuultujen ja kirjoitettujen sisältöjen analyysiä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91). Analyysin tavoitteena on saada aikaan kuvaus tutkittavasta ilmiöstä yleisessä muodossa. Analyysin avulla pyritään tuottamaan tutkittavaa ilmiötä kuvaavia käsitteitä, kategorioita tai malli. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 4-5.) Aineistoa voi lähestyä tyypittelyn eli samankaltaisten tarinoiden ryhmittelyn kautta, mitä käytimme aineistomme analysoinnissa. Toinen vaihtoehto on teemoittelu, jolloin aineistosta nostetaan esiin tutkimusongelmaa valaisevia teemoja ja vertaillaan esiintymistä aineistossa. (Eskola & Suoranta 1998, 175-176, 182.)

Usein laadullisissa analyysissa puhutaan induktiivisesta ja deduktiivisesta aineiston analyysistä. (esim. Kyngäs & Vanhanen 1999.) Tuomi ja Sarajärvi (2009, 95-97) jaotte-

levat laadullisen tutkimuksen analysoinnin aineistolähtöiseen, teorialähtöiseen ja teoriaohjaavaan analyysiin. Aineistolähtöinen analyysi pohjautuu vain aineistoon ilman ennakkokäsityksiä. Teorialähtöinen analyysi määrittelee aineistosta nousseet asiat valitun teorian pohjalta. Teoriaohjaava analyysi antaa tutkijalle mahdollisuuden yhdistää teoriaa aineistosta nousseisiin asioihin. Analysoitavat asiat nousevat aineistosta, mutta teoria ohjaa ja auttaa analyysia. Aiempi tieto ja teoria vaikuttavat analyysiin ja mahdollistavat uusien ajatusurien synnyn. Teoriaohjaavassa analyysissä on kyse abduktiivisesta päättelystä, jossa tutkijan ajatteluprosessissa vaihtelevat aineistolähtöisyys ja valmiit mallit, joita tutkija pyrkii yhdistelemään. Tuomen ja Sarajärven (2009) ajatuksia mukailen olemme analysoineet aineistoa niin, että siihen vaikuttivat aiempi tietoperusta ja omat kokemuksemme ja käsityksemme asioista. Tulokset on pyritty esittämään mahdollisimman objektiivisesti. Kuitenkaan tulkintaa eikä työkokemuksen sekä tutkimuksen kautta kertyneitä käsityksiä ei ole analysoinnista voitu täysin erottaa.

Kyngäs ja Vanhanen (1999, 5, 11) tuovat esiin, että tutkijan täytyy päättää analysoiko hän vain sen, mikä on aineistossa selkeästi esitetty vai myös piilossa olevia viestejä. Aineistolähtöiseen analysointiprosessiin sisältyy aineiston pelkistäminen, ryhmittely ja abstrahointi. Analysointiprosessimme eteni aineistolähtöisen analysointiprosessin mukaisesti. Analysointi aloitettiin koko aineiston läpi lukemisella. Molemmat tutkijat tutustuivat koko aineistoon. Tämän jälkeen analysointia jatkettiin niin, että toinen tutkija keskittyi ensimmäiseen ja toinen tutkija toiseen tutkimuskysymykseen. Analyysiyksiköt valittiin siis tutkimuskysymysten mukaisesti. Oleellista oli kuitenkin, että molemmilla tutkijoilla oli koko ajan mahdollisuus kommentoida molempien analyysin osien etenemistä. Molempien kysymysten analysointi eteni samankaltaisesti.

Ensimmäinen tutkimuskysymys oli kartoittava. Sen kohdalla analyysin tavoitteena oli kuvata kaikki haastatteluissa esiin tullut kysymykseen liittyvä aineisto. Toinen tutkimuskysymys keskittyi omahoitajien yksilöllisiin näkemyksiin ja heidän tutkittaville asioille antamiinsa merkityksiin. Toisen kysymyksen analysoinnin kohdalla on käytetty enemmän tulkintaa ja tehty valintoja esiin tuotavien tulosten osalta, koska siihen liittyvä aineisto sisälsi paljon yksilöllisiä ja henkilökohtaisia näkemyksiä.

Koko aineistoon tutustumisen jälkeen aineistosta poimittiin kaikki nousseet keskustelunaiheet. Tarkoituksena oli ymmärtää keskusteltavien asioiden sisältö. Löydetty pelkistetyt ilmaiset koottiin haastatteluittain listoiksi, joita Kyngäs & Vanhanen (1999, 5-6) kuvaavat termeillä ”pesulista” tai ”tarkistuslista”. Seuraavaksi kootuista aiheista etsittiin toistuvuuksia, yhteneväisyyksiä ja erilaisuuksia, jotka koottiin isommiksi teemoiksi eli ryhmiteltiin (liite 4). Muodostuneita teemoja peilattiin tutkimuskysymyksiin ja pyrittiin näin varmistamaan, että tulokset vastaavat asetettuihin kysymyksiin.

Seuraavaksi aineisto jaettiin tässä vaiheessa muodostettujen teemojen alle ns. ”leikkaa liimaa systeemillä” (Kyngäs & Vanhanen 1999, 10). Tämän avulla pyrittiin varmistamaan, että teemat ovat yhteneviä aineiston kanssa. Teemojen sisältöjen tarkastelu mahdollisti keskeiseksi nousevien asioiden tiivistämisen ja teemojen abstrahoinnin. Analyysia jatkettiin yhdistämällä samansisältöisiä teemoja edelleen isommiksi kokonaisuuksiksi. Samalla tarkasteltiin haastatteluista nousseiden aiheiden liittymistä kumpaankin eri tutkimuskysymykseen päällekkäisyyksien ehkäisemiseksi. Tutkimuskysymyksiä sisällötä oli kuitenkin mahdotonta erottaa toisistaan täysin ja tulokset sivuavat toisiaan. Pyrkimyksenä oli kuitenkin käsitellä molempiin kysymyksiin sisältyviä samankaltaisuuksia eri näkökulmista. Esimerkiksi muistelu sekä tarinoiden sävyyn liittyvät painotukset tulivat esiin molempien kysymysten kohdalla.

Abstrahoitujen teemojen auki kirjoittamisen myötä teemoja edelleen tiivistettiin. Tiivistämistä jatkettiin niin kauan, kun se oli sisällön kannalta mielekäästä. Tavoitteena oli rakentaa teemojen sisällöt loogisiksi ja mahdollisimman hyvin aineistoa vastaaviksi kokonaisuuksiksi, joilla oli myös teemaa kuvaava nimi.

Tämän tutkimuksen tuloksena saatiin teemoja, joiden avulla kuvattiin tutkimuskysymyksissä kysytyjä asioita. Vaikka tutkimuksemme käsittelee epävirallista dokumentointia, haastatteluihin sisältyi paljon keskustelua virallisemmista dokumenteista. Keskusteluissa virallinen ja epävirallinen myös sekoittui tai niiden koettiin olevan yhteydessä. Tämän vuoksi virallista dokumentointia ei ole rajattu tulosten ulkopuolelle. Lopuksi saatuja keskeisiä tuloksia peilattiin teoriaan sekä

nostettiin pohdintaan aineistosta nousevia tutkijoiden mielenkiintoa herättäneitä, eettistäkin pohdintaa vaativia kysymyksiä.

6 OMAHOITAJIEN KÄYTTÄMÄT TYÖTAVAT JA IDEAT

6.1 Kuvaaminen

Valokuvausta ja valokuvien säilyttämistä haastateltavat pitivät merkittävänä tapana tallentaa lapsen elämäntarinaa. Otetuista valokuvista pääsääntöisesti omahoitajat olivat koonneet valokuva-albumia tai säilyttäneet kuvia kirjakuoressa tai tietokoneella. Valokuva-albumeihin jotkut omahoitajat olivat kirjanneet nimet, tapahtuma-ajan ja paikan. Haastateltavien mukaan lapsen ikä vaikutti siihen osallistuu lapsi itse valokuva-albumien kokoamiseen ja kuvatekstien kirjoittamiseen.

Valokuvat on musta paras tai tärkein dokumentointikeino tai tallennuskeino millä yleensäkin muistaa vuosien päästä niin lapsille kuin se muuttaa täältä pois tai sitte kun katotaan yhdessä niitä.

Valokuvathan on vaan niin, et niihin sisältyy niin paljon sitä tunnetta ja muistoja niihin hetkiin.

Omahoitajat kokivat, että kun lapsi itse ottaa kuvia hän toimii itse aktiivisena dokumentoijana ja vaikuttaa tarinansa rakentumiseen. Osa haastateltavista koki, että valokuvia otetaan vähemmän kuin tavallisessa perheessä ja toiset taas toivat esiin kuinka paljon enemmän lastenkodissa kuvataan verrattuna tavalliseen perheeseen. Valokuvauksesta keskusteltaessa omahoitajat kertoivat kuinka merkittävää on valokuvien laittaminen aikajärjestykseen lapsen oman polun hahmottaminen vuoksi. Haastateltavat totesivat, että pienistä lapsista on enemmän kuvia kuin vanhemmista lapsista, mutta niin myös tavallisissa perheissä lapsen kasvaessa kuvaaminen vähenee. Kuvissa saisi omahoitajien mielestä näkyä enemmän arkea ja oikeaa elämää lastenkodissa. Myös lasten kavereita voisi kuvata enemmän ja antaa lapsille kameroita käyttöön, jolloin lapsi voisi itse valita mitä haluaa kuvata ja myös omahoitajista ja henkilökunnasta tulisi otettua nykyistä enemmän kuvia.

Haastateltavien mukaan lastenkodissa on kuvattu erilaisia merkkipäiviä ja juhlia, esimerkiksi rippijuhlista ja juhlapyhistä on otettu kuvia. Lasta on kuvattu laittautuneena johonkin tilaisuuteen ja myös sukulaisia on kuvattu juhlissa. Lisäksi on kuvattu arkea, halkotalkoita, lumitöitä, kalasaaliita ja yhdessäoloa. Kuvatuimpiin tapahtumiin ovat kuuluneet erilaiset matkat ja retket, muun muassa sieniretki ja mökkimatka koko lastenkodin voimin tai yhdessä omahoitajan kanssa.

Lasten leikeistä, legoista, lasten huoneista ja harrastuksista on otettu kuvia vuosi-
en varrella. Kuviin on mahtunut myös kiukkua ja riitaa, vaikka omahoitajien mielestä pääsääntöisesti kuvataan positiivisia asioita. Kuvia on otettu eletystä elämästä, omahoitajan ja lapsen yhteisistä asioista, kokemuksista ja elämyksistä, mitkä sillä hetkellä ovat tuntuneet merkityksellisiltä. Lastenkodissa otettujen kuvien lisäksi kansioon ovat päätyneet koulukuvat.

Haastateltavat pohtivat kuinka paljon omahoitaja vaikuttaa kuvia valitessaan albumissa esiin nostettaviin asioihin. He pohtivat myös sitä, kuinka kuvan ottaja vaikuttaa siihen millaisia asioita lapsen elämästä tallentuu. Osa omahoitajista oli sitä mieltä, että lapsen olisi hyvä olla mukana dokumentoinnissa ja päättämässä millaisia asioita kuvataan ja mitä kuvia albumoidaan. Toisaalta jotkut omahoitajista totesivat, ettei lapsi välttämättä ymmärrä kuvien merkitystä vielä, mutta niillä saattaa tulevaisuudessa olla paljonkin merkitystä. Sen vuoksi koettiin tärkeäksi, että aikuinen säästää myös niitä kuvia ja dokumentteja mitä lapsi hävittäisi hetken mielijohteesta.

Siin on myös kaks puolta et ottaako nuoren mukaan valitsemaan et mitkä valokuvat säästetään ja mitkä menee jonnekin bittiavaruuteen, koska jos Pekka sais päättää niin se ottais ehkä yhden kymmenestä valokuvasta mitä se saa tai sit aikuisena ois tallessa.

Valokuvien lisäksi omahoitajat ja lastenkodin työntekijät olivat kuvanneet erilaisia tilanteita videokameralla. Myös lapset itse olivat saaneet joissain tilanteissa käyttöönsä videokameran. Myös lasten kuvaamia tanssi- ja skeittivideoita oli omahoit-

tajilla tallessa.

6.2 Virallinen dokumentointi

Haastatteluissa tuli esiin, että Pelastakaa Lapset ry:n lastenkodeissa on käytössä Nappula- järjestelmä, johon päivittäisraportit kirjataan. Omahoitajien mukaan raporteissa kuvataan mikä lapsen arjessa on sujunut ja mikä ei ole sujunut. Nappulaan kirjataan haastateltavien mukaan tarkasti päivän kulku ja tapahtumat, sekä se miten lapsi on käyttäytynyt. Päivittäisraportit sisältävät omahoitajien mukaan arvioita lapsen tunnemaailmasta ja mielentilasta.

Kylhän jos miettiin ihan niinku kirjallista dokumenttia niin kyl se aika paljon painottuu mitä on arjessa ollut ja mikä ei ole sujunut hyvin ja sitä siirretään vuoroissa toisille. Kyl joutuu koko ajan keskittymään et se dokumentointipuoli tulee tässä mukana, ettei vaan keskity niihin ongelmiin sillä hetkellä.

Omahoitajien mukaan kunkin lapsen kohdalle asetetut tavoitteen ohjaavat kirjaimista ja sitä, mihin asioihin keskitytään milloinkin. Raporteissa siirretään tietoa lapsista työntekijöiltä toiselle sekä sosiaalityöntekijöille. Osa haastateltavista koki, että raporteja ja virallisia asiakirjoja ei ole tarkoitettu lapsen luettaviksi. Raporttien kirjoittamista rajoittaa ajan vähyys. Raporteissa saattaa haastateltavien mukaan näkyä sarkasmi. Myös kirjoittajan persoonallisuus ja sen hetkinen tunnetila näkyvät raportoinnissa. Raporteista välittyy haastateltavien mukaan ongelmakeskeisyys, koska sijoituksen kannalta oleelliset asiat tulee kirjata tarkasti, jotta niihin voidaan palata tarvittaessa myöhemmin. Haastateltavat pohtivat paljon virallisten asiakirjojen ja raporttien negatiivisuutta ja sitä, kuinka huolestuttavaa olisi jos lapsi saisi luettavakseen ainoastaan viralliset dokumentit elämänsä varrelta.

Omahoitajat toivat esiin, kuinka positiiviset asiat tulee mainittua päivittäisraporteissa lyhyesti ja negatiiviset asiat kirjattua auki tarkasti varsinkin silloin, kun on paljon negatiivista kirjoitettavaa. Tässä tapauksessa positiiviset yhden lauseen

maininnat hukkuvat isoon tekstimäärään. Jotkut haastateltavista kokivat, että raportit sisältävät positiivisia asioita ja he pyrkivät aina kirjaamaan jotain positiivista. Jotkut totesivat, että joskus on vaikea löytää mitään positiivista kirjoitettavaa, vaikka yrittäisi.

Arjen pieniä positiivisia asioita että välillä jos on ollu jonku lapsen kanssa tosi mahtava fiilis olla tekemässä jotakin ja lapsella hyvä fiilis ni niitä pitäis näkyä siellä enempi.

Haastateltavien mukaan on paljon asioita, joita ei dokumentoida mihinkään, niistä vaan puhutaan vuoron vaihtuessa raportilla. Paljon jää myös kirjaamatta hyviä vitsejä, juttuja ja tilannekomiikkaa. Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että virallinen dokumentointi on riittävää ja osan mielestä se vie liikaa aikaa lasten kanssa vietettävästä ajasta. Osan mielestä myös virallisempaa kirjaamista tulisi lisätä ja kirjoittaa enemmän vastatunteista, lapsen eleistä, siitä miltä lapsi näytti ja omahoitajalla heränneistä tunteista.

Päivittäisraporttien pohjalta omahoitajat tekevät koosteet lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle neljä kertaa vuodessa. Koosteissa on tavoitteena painottaa positiivisia asioita. Virallisemmiksi elämäntarinan dokumenteiksi haastateltavat nimesivät lapselle tehtävän hoito- ja kasvatussuunnitelman, sosiaalitoimen asiakirjat huostaanottoon liittyen, lääkärin testit ja tutkimukset ja puolivuotissuunnitelmat. Omahoitajat kokivat virallisen dokumentoinnin kannalta tärkeiksi säännöllisesti toteutettavat, ulkopuolisen ammattilaisen esimerkiksi lastenpsykiatriin, konsultaatiot lapsen tilanteeseen liittyen.

6.3 Asioiden talteenottaminen ja tallentaminen

Osa omahoitajista oli laittanut säilöön lapsen tavaroita vuosien varrella säännöllisesti tiettyyn paikkaan. Toiset taas eivät olleet säilöneet tavaroita tai olivat satunnaisesti säilyttäneet jotain lapselle merkittävää. Omahoitajat kertoivat, että oma-

hoidettavalle kuuluvia tavaroita löytyy sieltä täältä lastenkodista ja jopa omahoitajan omasta kodista.

Varmaan mejjän tehtävä ois kerätä sitä materiaalia tasalaatusesti ihan kaikkee niin, että sitä on nuorella kerättynä ja se voi sieltä itte valkata aikanaan sen mikä on omasta mielestä tärkeitä. Me ei saada hävittää mitään tärkeitä. Me ei voida tietää mikä se on se kaikist tärkein juttu.

Mä nään sen kans niin et jos se ois suunnitelmallisempaa niin se ois mun mielestä tärkeitä. Se ei pelkästään riitä et vastuu on omahoitajalla, koska omahoitaja ei koko aikaa oo tässä ni silloin ne hampaat ja joulupukin kirjeet ni niitä ei välttämättä muisteta ottaa talteen.

Jotkut haastateltavista olivat keränneet lapselle kansiota tai muistojen laatikkoa, mikä sisälsi dokumentteja liittyen lapsen perheeseen ja elämään ennen lastenkotia sekä lastenkodin aikaisia dokumentteja. Omahoitajat olivat tallentaneet myös omia tuntemuksiaan kansioon ja konkreettisia asioita itsestään esimerkiksi piirroksen omasta kädestään. Lisäksi sieltä löytyi uimakoulujen todistuksia, stipendija ja erilaisia diplomeja ja palkintoja. Myös lapsen ensimmäinen konserttilippu ja ”fanitus” löytyi dokumentoituna kansioon sekä palanen lapsen huoneen boordia ja kuva huoneesta. Omahoitajilla oli tallessa kouluun ja töihin liittyviä papereita esimerkiksi todistuksia ja lapsen opettajan ja omahoitajan käymiä sähköpostikeskusteluja. Lisäksi omahoitajat olivat säästäneet kädentöitä, kirjeitä ja kortteja, elokuva- ja teatterilippuja.

Vuosien varrella talteen oli kerätty aiemmista sijoituspaikoista tulleet kansiot ja dokumentit lapsen aiemmasta elämästä, esimerkiksi vauvakirja ja neuvolakortti. Lapsuusaikaisia esineitä ja äidin laulamia laulun sanoja oli myös säilytetty. Lapsen saamat lahjat ja lapseen liittyvät lehtikirjoitukset oli otettu talteen.

Haastateltavat olivat myös säilyttäneet negatiivisempia dokumentteja lapsen elä-

män varrelta, kuten poliisikuulustelupöytäkirjat ja tallentaneet lapsen tekemät ”mokat”. Myös lastenkodissa lapselta takavarikoidut tavarat olivat tallessa. Lisäksi omahoitajat olivat säilyttäneet korvauslapun, johon oli merkattu rasteja, kun lapsi oli suorittanut jonkun tehtävän korvatakseen lastenkodissa rikkomiaan tavaroita.

Yhtenä dokumenttina omahoitajat esittelivät taulua lapsen ja omahoitajan tekemistä yhteisistä matkoista, mikä sisälsi kuvia ja kirjoituksia. Omahoitaja ja lapsi olivat myös merkanneet Suomen karttaan lastenkodin sijainnin ja nastoja ja lankaa hyödyntäen merkanneet kaikki paikat missä he olivat käyneet vuosien varrella. Omahoitajat toivat dokumentointitapana esiin Minun kirjani, mikä on tarkoitettu alun perin 7-12-vuotiaille adoptiolapsille. Toinen kirja, mikä on lastenkodeissa käytössä, on Elämäni kirja, mikä on tarkoitettu sijoitetuille lapsille.

Siitä näki, että se mielti, että minkälainen se on ollu pienenä tai että näki, että se mieltii jotakin, ni sitten mä kerran otin tän niinku välineeks siihen, että tehtiin tätä ja sitte se on halunnu sitä sen jälkeen iha ittekseenkin täytellä. Et se on täältä ittekseen mm. täytellyt tämmösen että niinku sanoja jotka kuvaavat minua.

Haastateltavien mukaan lapsen ikä ja innostuneisuus vaikuttavat talteen otettavien tavaroiden määrään ja yleisesti ottaen pienille säilötään enemmän asioita. Dokumentoinnissa pyritään huomioimaan lapsilähtöisyys ja erot omahoidettavien välillä.

Nii, sit on sekin että loppupeleissä pitäis pyrkiä muistamaa sekin että vaikka se ei tällä hetkellä tai koko täällä oloaikana oo lapselle millään lailla merkityksellistä ni se merkitys voi nousta sitten myöhemmin elämässä, sitten kolmekymppisenä, nelikymppisenä kaverina tai omille lapsille näyttelee sitten, et vaik ei se sitä tällä hetkellä kiinnostaa, mut tietenkin se työskentely tai yhdessä työskentely on sitten aika vaikeeta, jos toinen ei oo motivoitunut siihen, sit se on omaoh-

jaajan vastuulla.

6.4 Kerrotut ja kirjoitetut tarinat

Haastateltavat painottivat SILTA-projektin merkitystä elämäntarinan tallentamisessa ja kokivat siinä käytetyt työtavat merkittävänä osana dokumentointia. Oman hankkeemme ja SILTA-projektin erillään pitäminen muodostuikin haasteeksi, sillä omahoitajien mielissä ne sekoittuivat helposti.

Me on käytetty myös tällasta vanhempien näkökulmaa. On ollu istuntoja, jossa näiden meidän lasten toinen vanhemmista on mukana ja kertoo niinku vanhemman näkökulmasta aikajanana lapsesta tarinoita ja yhteisestä olemisesta, elämisestä ja lapsen tilanteesta, yhteisistä matkoista ihan sieltä lapsen syntymästä lähtien ja muistaakseni käytiin ihan siihen asti, kun lapsi on tullu tänne meille.

Haastateltavat kokivat, että SILTA-projektissa aloitetut sukupuu ja elämänjana ovat olleet tärkeä osa lapsen elämäntarinan dokumentointia. Vaikka elämänjana keskittyi aikaan ennen lastenkotia, olivat jotkut omahoitajat jatkaneet sen tekoa myös lastenkotiajasta. Näiden lisäksi omahoitaja ja lapsi olivat tehneet verkostokarttaa ja jotkut lapsista olivat merkanneet paperille itselleen läheisimmät ja etäisimmät ihmiset. Muita omahoitajien käytössä olevia työvälineitä olivat lapsen osaamisen arviointi, lapsen vahvuuksien arviointi, lapsen toiveiden, haaveiden ja tavoitteiden kirjaaminen. Yhtenä menetelmänä käytettiin vuosikelloa, johon merkattiin joka kuukauden kohdalle lapselle merkittäviä tapahtumia ja asioita. Monet kyseisistä tuotoksista oli tallennettu lapsen kansioon muiden vuosien varrella keräiltyjen muistojen joukkoon.

Haastattelussa tuli esiin työtapana lastenkotiin muuttavalle lapselle tehtävä alkuhaastattelu. Alkuhaastattelu keskittyy aikaan ennen lastenkotia ja siinä omahoitaja kyselee lapselta varhaisia muistoja vanhemmista, perheestä ja lapsuuden kodista. Lisäksi omahoitaja kysyy lapsuusleikeistä, kavereista, päiväkodeista ja kouluista.

Haastattelussa käydään läpi lapsen elämä lastenkotiin muuttamiseen asti. Tämän lisäksi haastatteluissa mainittiin Umbrella, mikä liittyy lapsen itsenäistymisen vaiheeseen ja lastenkodista pois muuttamiseen.

Omahoitajat kokivat, että sadutus on yksi työväline elämäntarinan tallentamisessa. Elämäntarina tallentuu lasten kertomien kirjattujen tarinoiden kautta ja lasten itse kirjoittamien tarinoiden myötä. Lasten tarinoiden lisäksi omahoitajat olivat kirjanneet omia kokemuksiaan ylös. Kirjoituksia oli muun muassa käynneistä lapsen sukulaisten luona, mitä käynti herätti lapsessa omahoitajan silmissä ja mitä sukulaiset olivat tuottaneet. Lisäksi kertomuksia löytyi omahoitajan vaihtumisesta ja siitä, miten lapsi reagoi siihen ja millaisia tunteita asia herätti. Omahoitajat olivat dokumentoineet kirjaamalla tapaamiset ja puhelut lapsen entisten sijaishuolto- paikkojen, laitosten omahoitajien tai perheiden kanssa. Lisäksi oli dokumentoitu vanhempien haastattelu.

No, tässä mitä nyt on alkuaikoina käyty vähän niinku sadutustyyliin, mitä lapsi kertoo, mut sitten myös alkuaikoina tuli kaikenlaisia tarinoita niin niitten puhtaaksi kirjoittamista aikuisen toimesta.

6.5 Muistelu

Menneiden muistelu yhdessä lapsen kanssa oli haastateltavien mielestä osa elämäntarinan tallentamista ja työtapa, jota oli käytetty apuna mieleen dokumentoinnissa. Osa omahoitajista koki muistelun merkityksellisemmäksi kuin asioiden kirjaamisen tai muunlaisen dokumentoinnin. He kokivat, että tärkeämpää on elävä elämän tarina ja elämäkokemus kuin sen dokumentointi. Omahoitaja voi muistella yhdessä lapsen kanssa vuoden varrella tapahtuneita asioita esimerkiksi sohvalla tai kahvipöydässä. Omahoitajien mukaan tällaiseen dokumentointiin ei ole systemaattista tapaa eikä työmuotoa.

Se on nykyajan hapatusta että kaikki pitäis dokumentoida ja tallentaa. Ennen vanhaan kaikki on siirtynyt perimätietona tai lauluina.

Osaksi muistelua koettiin myös tärkeissä paikoissa käynti, esimerkiksi hautausmaalla ja mummolassa. Omahoitajat kokivat, että muistelu on enemmän lapsiläh- töistä. Lapsen pyytäessä hänen kanssaan laitettiin esimerkiksi valokuvia kansioon, muuten dokumentointi keskittyi mieleen ja muistoihin dokumentoimiseen. Lapsel- le annettiin suullista palautetta iltatoimien aikaan, joka omahoitajien mielestä do- kumentoituu mieleen. He, jotka kokivat muistelun konkreettisia dokumentteja tärkeämmiksi, ajattelivat että lastenkoti ei liiallisen dokumentoinnin myötä säily kodinomaisena.

Ei oo pystyny poika puhumaan siitä, ni on käyty sitte ihan paikan päällä. Ja tää on mun omahoidettavan kohdalla, et ne muistot ei tuu sillee mitenkää kauheen johdetusti, vaan ne yleensä tulee sillee tuol- la ohimennen vähän todeten ja sitten niihin tartun. Semmosta tak- tiikkaa olen omahoidettavani kanssa joutunu käyttämään, ei aikuis- lähtöstä asioiden muistelua, ku se ei oikein oo toiminu. Sitte niinku vähän arjen keskellä, autokyydissä, siinä samalla ollaan asioista puhuttu.

Osa taas koki konkreettisten dokumenttien tukevan muistelua. Varsinkin omahoi- tajan vaihtumisen myötä lapsi ja uusi omahoitaja kaipaisivat konkreettisia doku- mentteja lapsen elämän varrelta. He kokivat, että tavallisessa kodissakin doku- mentoidaan lapsen elämää eri tavoin ja kokivat sen merkitykselliseksi myös las- tenkodissa asuvien lasten kannalta.

Kun suhde katkeis, että omahoitaja lähtee muualle, ni se on aika iso lovi.

Ja kyllähän se tarina, se elämäntarina, elää siellä. Eläähän se perhees, siellä sen vanhempien ja lasten keskuudessa. Eläähän se

täälläkin niin kauan ku on ne pitkäaikaset omahoitajat, mut sitte ku ne häipyy...

Muistelusta keskusteltaessa omahoitajat toivat esiin, kuinka paljon omahoitajan persoona ja tottumukset työn ulkopuolella vaikuttavat dokumentoimiseen lastenkodissa. Toiset ovat tottuneet dokumentoimaan omien lastensa elämää enemmän kuin toiset. Kaikki kokivat valokuvista kerrotut tarinat oleellisiksi elämäntarinan rakentumisen kannalta.

Yksi muistelun ja mieleen dokumentoinnin väline oli omahoitajien mukaan kukkataulu, niin sanottu fiilismittari, johon lastenkodin työntekijät merkkasivat päivän sujumisen joko kukkasilla tai mustikoilla. Hyvin hoidetuista asioista lapsi sai kukkasia ja huonommin hoidetuista asioista mustikan. Kukkataulu oli konkreettinen ja sen tarkoituksena oli auttaa lasta hahmottamaan oman tilanteensa.

6.6 Muita ajatuksia dokumentoinnista

Osa haastateltavista koki, että dokumentointi kokonaisuudessaan ei ole riittävää tällä hetkellä. Joidenkin mielestä virallinen dokumentointi, lähinnä päivittäisraportit, ovat riittäviä, mutta epävirallinen dokumentointi ei ole riittävää. Toiset taas kokivat kaikenlaisen dokumentoinnin riittäväksi.

Aina jos ajatellaan ni voi enemmän ja paremmin dokumentoida, mutta jos vertaa niinku normaaliin lapseen mikä on kotona ni kyllähän täällä huomattavasti enemmän ja tarkemmin otetaan asioita ylös ku mitä normaaliperheessä, että siellä ne asiat on vanhemmilla päässä. Ei ne oo niinkään kirjattu mihikään ylös, että täällä sitä dokumentointia on todella paljon verrattuna normaaliin perheeseen.

Haastateltavien mukaan syitä riittämättömään dokumentointiin olivat muun muassa pieni henkilökunta, uusi yksikkö, sekä sijaisuudet ja lyhyet työsuhteet. Lisäksi

osa haastateltavista koki dokumentoinnista maksettavan korvauksen puuttumisen ja ajan vähyden esteeksi dokumentoinnille.

Mulla ei oo hirveesti mitään tallennettuna. Mulla on semmonen tilanne, et oon omahoitajana vuoden ajan, olen vuorotteluvapaan sijaisena.

Dokumentointi pitäis hinnoitella erikseen.

Kyl mä aikamoisen saisin aikaseksi, money talks.

Laitat seitsemän lasta katsomaan telkkaria ja alat väsäää leikekirjaa. Et sitä aikaa se vaatii, ei rahaa.

Omahoitajat kuvasivat, että dokumentoinnin tulisi olla lasta kunnioittavaa ja dokumentteihin pitäisi olla mukava palata. Positiivisuus ja laajuus tulisi näkyä dokumentoinnissa. Siinä tulisi korostaa positiivista kehitystä, kasvua, onnistumisia ja iloisia elämäntapahtumia. Myös lapsen tekemiä ”mokia” tulisi kuvata ja sitä miten niistä noustiin. Dokumentointiin tulisi kiinnittää systemaattisesti huomiota vuositasolla ja sitä tulisi pitää tärkeänä.

Oleellista on varmaanki, et sitä dokumentointii ylipäättänsäki tehdään jatkuvasti ja jotenki et siihen myös kiinnitetään huomiota, et sitä myös halutaan tehdä ja jotenki se koetaan tärkeeks.

Kaikkea kannattaa dokumentoida, koska se on lasta varten tehty. Karsii sit myöhemmin, tasaisesti kaikesta vuosien varrella, lapsen kannalta tärkeät asiat korostuvat itsestään ja lapsi määrittelee itse kohokohtansa. Lähtiessään lapsi saa itse valita hänelle merkittävät dokumentit mukaansa.

Haastatteluisissa nousi esiin se, kuinka kaikki lapsen elämään liittyvät ihmiset osallistuvat dokumentointiin osaltaan. Kaikki työntekijät tallentavat lapsen tarinaa yhdessä lapsen vanhempien kanssa. Lapsen tarina rakentuu osittain myös aiemmista sijoituspaikoista saatujen tietojen ja dokumenttien varaan. Myös koulu, kaverit, harrastukset, kummit ja mummit tuovat oman lisänsä lapsen tarinaan.

Omahoitajuus on meil täs tosi arvostettu ja työväliseenä, menetelmänä otettu käyttöön ja se on varmasti tässä lapsen ollessa lastenkodissa se suurin anti mitä omaohjaaja voi antaa, et hän pitää huolen siitä, et se elämäntarina tallentuu mahdollisimman hyvin...

Se mitä kaikkien valokuvien ja tarinoiden avulla pystyis siirtämään myös uudelle omahoitajalle ois valtava määrä ja pystyis ehkä sitä kautta, riippuen tietysti lapsen iästä ja siitä miten se on vastaanottavainen niinku sitäki kautta käymää läpi niit juttuja mut, että mulle ei oo kauheesti sitä materiaalia niinku siirtyny.

Ideoita dokumentointiin omahoitajat kokivat saaneensa omasta lapsuudestaan, elämästään ja omien lasten kanssa tekemisestä. Ideoihin on vaikuttanut ja niitä ohjaa oma koulutustausta ja käytännöt mitkä laitoksissa vallitsee yleisesti. Jotkut ideoista ovat syntyneet vahingossa.

Mut kyllä siinä pitää tehdä ite semmosta työtä.. Sä sanoit et sä oot hamsteri, mut mä en oo yhtään. Heitän kaikki vaan roskeen. Ni sen takia mun täytyy kiinnittää siihen huomiota, etten mä heitä toisen tavaroita roskeen vaan pistän ne talteen, ku ne voi olla merkityksellisiä. Vaikkei ne siinä hetkessä... joku hammas.

Haastateltavat toivat esiin valokuvaukseen ja valokuvien säilyttämiseen liittyvän hankaluuden. Laki kieltää muiden lasten näkymisen kuvissa ja kuvien säilyttämisen lastenkodissa lapsen pois muutettua. Kuitenkin lastenkodin muut lapset ovat iso osa lapsen elämäntarinaa varsinkin, jos lapsi on asunut lastenkodissa varhais-

lapsuudesta täysi-ikäisyyteen asti.

Ja sitten sekin tietysti ristiriitaista, jossain vaiheessa on puhuttu, että saako laittaa toisen lapsen kuvia näkyä toisen kansiossa, mutta sitten niiku, että kyllähän ne toiset lapset on ollut osa elämää kymmenen vuotta.

On se silleen vähän tylyä, kun aattelee siltä kantilta, että miten kivaa sen lapsen ois muistaa hyviäkin asioita niistä kenen kanssa se on vuosia asunut, et ois kiva kun vois ikuistaa niitä sellasia hyviä hetkiä silleen että ne vois laittaa lasten omiin albumeihin.

Haastateltavat toivat esiin, kuinka toisista lastenkodissa asuvista lapsista jää vain muisto lapselle, eikä mitään konkreettista minkä äärelle palata myöhemmin elämässä. Haastatteluissa puhuttiin lapsen kuvaamisesta yksin ja toisten lasten kasvotusten kuvaamisesta sekä selin ja väkijoukossa kuvaamisesta muiden lasten tunnistettavuuden estämiseksi.

Se on kyl yks mikä on hämmentänyt valokuvien keräämisessä, et mä oikeen kans tiedä sitten että, se on aika luonnotonta ottaa vaan siitä omasta nuoresta kuva, kun ollaan yhdessä jossain niiku matkallakin, ni eihän se, se kadottaa kokonaan sen tarinan.

Mut täällähän se on sitä, et meidän täytyy silpoa leikata ne kuvat, päät pois, ei saa olla kuin oma pää näkyvissä.

6.7 Omahoitajien ideoita työtapoihin

Jos omahoitajilla olisi vapaat resurssit käytössään, he kirjaisivat hauskoja asioita ja tapahtumia ja sutkautuksia mitä lapset sanovat. He poimisivat myös Nappulasta hauskoja asioita lapselle. He kirjaisivat sellaisia asioita, mitä normaaleissa perheissä kirjataan esimerkiksi milloin lapsi oppi uimaan ja muiden asioiden oppimi-

sesta aiempaa enemmän. He kirjoittaisivat kuvista omahoitajien ajatuksia ja ”fiiliksiä” eri päivinä lapsesta, suutahtamisia ja muistoja paperille. Omahoitajat pitäsivät myös päiväkirjaa. Jotkut palkkaisivat haamukirjailijan kirjoittamaan lapsen elämäkerran. Toiset tekisivät lyhytelokuvan. Omahoitajat haluaisivat videokuvata lapsia enemmän, mahdollisesti tosi tv:n tyyliin. Jotkut videokuvaisivat lasten kodin matkoilla ja tekisivät niistä dvd:t kaikille lapsille. Jotkut haluaisivat tallentaa ääntä ja sanella juttuja esimerkiksi sanelukoneelle.

Omahoitajat säilyttäisivät lasten vaatteita, leluja, kenkiä, tavaroita, lakanoita, muistitikkuja ja koulutöitä. He keräisivät tavaroita lapselle nimettyyn laatikkoon, isoon kirstuun tai arkkuun. He toivoisivat enemmän varastotilaa minne voisi säilöä tavaroita, vaikkapa huoneen missä lapsi voisi muistella rauhassa ja siellä voisi olla jokin teema, esimerkiksi merirosvoteema. Joillain oli tavoitteena kerätä lapselle aarrelaatikko tai muistojen laatikko viimeistään siinä vaiheessa, kun lapsi muuttaa pois lastenkodista. Kyseinen laatikko pitäisi sisällään muun muassa kouluun ja töihin liittyviä papereita, kädentöitä, kirjeitä ja kortteja, elokuva- ja teatterilippuja. Lisäksi omahoitajat säilöisivät laatikkoon lapsen vanhoja vaatteita ja leluja, sekä irronneita hampaita.

Joo, huone ois, mis ois kirstut, niin ku aarreakut, jokasella ois oma nimetty aarreakku mis ois lukko ja jokainen voi käydä sitten siellä itse aina kattomassa, vitsi sit siellä ois sitten aina semmonen tunnelma viritetty seinät ja muut semmoseen muistelufilikseen. Joo, merirosvoteema, hirveen kiva ois kyllä.

Jotkut ottaisivat kuvia ihan arjesta, esimerkiksi siitä miten 8-vuotias rakentaa legoista ja miten auto lentää hyppyristä. He kokoaisivat kännykkäkameroista kuvat talteen. Jotkut omahoitajista kuvaisivat enemmän lasten kanssa ja tekisivät itse valokuvia pimiössä. Omahoitajat kuvaisivat myös negatiivissävytteisiä asioita esimerkiksi lapsen kitarisaleikkausta ja sitä, kun lapsella on jalka kipsissä. Omahoitajat haluaisivat ottaa lapsesta kuvan joka vuosi saman päivänä nähdäkseen fyysisen muutoksen. Omahoitajat toivoisivat lastenkodille videokameraa ja kame-

roita lapsille.

Omahoitajat lisäisivät lastenkodin arkeen askartelua, käten töitä, savesta muovailua, kutomista ja virkkaamista ja hamahelmikäsitöitä. He laittaisivat seinille näkyviin lasten piirustuksia. He tekisivät leikekirjan tai portfolion, mihin tulisi tekstiä ja kuvia. Kirjaan tulisi myös todistuksia ja kaikkea vapaalla tyylillä, leffalippuja ja muistoja paikoista, joissa on käyty. Jokaisesta työntekijästä voisi olla leikekirjasivu kaikkien lasten kirjoissa. Portfoliossa tai leikekirjassa voisi olla tietty runko dokumentoinnille, mitä lapselle pitäisi vähintään kerätä. Lisäksi kirjaan säilöittäisiin kuitteja tavaroista, joita lapsi on kovasti halunnut ostaa. Omahoitajat pitäisivät kouluvuoteni kirjaa. Jotkut haluaisivat lasten harrastuksista materiaalia, joissa olisi omahoitaja mukana.

Omahoitajat haluaisivat skannata kuvat, lelut, raportit, piirustukset ja neuvottelupöytäkirjat tietokoneelle. Tallennetuista materiaaleista omahoitajat haluaisivat tehdä cd:t. He haluaisivat tallentaa kaiken kirjallisen myös kuvien kanssa samalle levyille, jolloin kaikki oleellinen olisi samassa paikassa. Yhden kopion cd:stä voisi laittaa arkistoon raporttien kanssa. Jos lapsi hävittäisi oman levynsä, hän voisi hakea uuden kopion arkistosta. Omahoitaja voisi tehdä cd:tä tai päivittää tiedostoa yhdessä lapsen kanssa. Lapsi voisi miettiä tekstejä ja taustakuvia ja -värejä, tarinoita kuvista ja päivämääriä. Kuvia voisi helpommin muokata ja tarvittaessa voisi sutata muiden lasten kasvot.

Pitäis vähän nykyaikaan tehdä semmonen versio, niin sanottu tietokone, missä pystyy ns. modifioimaan niitä kuvia, esimerkiksi muutaamaan muiden lapsien naamat ja sit kuvatekstiä pystyy enemmän... Et oon miettiny semmosta tekemään, se ois toisaalta nykykasempaa, vähän erilailla sais siihen sisältöä, kun valokuvaalbumiin. Tekniikan hyödyntäminen, et sillä ois muistitikku, mistä se vois itekkin käydä kattoon ja muokata, vois olla mielekkäämpää kuin perinteinen albumi.

Omahoitajat halusivat lapsille nettiin oman My Space- paikan, jota lapset voisivat koristella mielensä mukaan. Jotkut tekisivät powerpoint- esityksen, mihin liittäisivät erilaisia tehosteita ja ääniä. Esitykseen voisi liittää musiikkia ja kaikkea multimediaa siitä, mitä lapsen vuosi on pitänyt sisällään. Esitykseen voisi lisätä kaikenlaisia valokuvia ja muistoja esimerkiksi vuodesta 2010. Omahoitajat nauhoittaisivat mikrofonilla kertomuksia ja tarinoita. Joku toivoi Hannu Karpoa haastattelijaksi esitykseen tai videoon. Omahoitajat ehdottivat Miina Savolaista ohjaamaan voimaannuttavaa valokuvaa ja jokaisesta lapsesta tehtäisiin oma pieni taidenäyttely. Lisäksi ehdotettiin ympärivuorokautista kameravalvontaa.

Musiikkia ja kaikkea multimediaa, mitä minun vuosi on pitänyt sisällään, siihen sitten kaikenlaisia valokuvia, muistoja, että vaikka vuosi 2010, on kuvia ja siihen on voinut ite ääntä lisätä, mikrofonilla nauhoittaa kertomuksia, tarinoita tai videokamera kuvaa sieltä ja se kertoo siinä.

7 OMAHOITAJIEN NÄKEMYKSIÄ LAPSEN ELÄMÄNTARINAN TALLENTAMISESTA

7.1 Kotiinpaluu - Muistelun merkitys

7.1.1 Mahdollisuus palaamiseen

Oman elämän muistelun sekä lapsuuden kotiin palaamisen mahdollisuus ja merkitys nousivat keskeisiksi teemoiksi omahoitajien pohdinnoissa. Tavallisessa kodissa asuneelle ihmiselle palaaminen on luonnollinen osa elämää ja sitä tapahtuu koko ajan. Palaaminen on lapsuuden kodissa käymisen lisäksi vanhempien tarinoiden kuulemista sekä kodista löytyvien dokumenttien tutkimista. Lastenkodissa asuneilla palaamisen mahdollisuus on sidoksissa työntekijöiden sekä fyysisen ympäristön pysyvyyteen. Lastenkodissa asuneiden lasten elämänhistorian koettiin tavallaan katoavan lastenkodista lähtemisen myötä.

Omahoitajat kokivat, että lasten kädenjälkien olisi tärkeää näkyä laitoksen fyysisessä ympäristössä. Esimerkiksi piirustukset ja valokuvat seinillä koettiin osaksi kodinomaisuutta, historiaa sekä dokumentointia. Merkittävänä pidettiin lastenkodissa aiemmin asuneiden mahdollisuutta nähdä oma kuvansa lastenkodin seinällä vielä vuosienkin päästä. Omahoitajat kokivat, että laki asettaa historian näkymiselle rajoitteita, jotka kaventavat lastenkodissa asuneen lapsen mahdollisuuksia palaamiseen myöhemmin elämässä. Asian äärellä koettiin voimattomuutta, koska sen muuttaminen ei ole omissa käsissä.

Mitä me luotais sen tilalle siis melkein yhtä tärkeitä.

Lastenkodin koettiin olevan paikka, johon tulisi voida palata kuin kotiin ja siitä oli omahoitajilla myös omakohtaista kokemusta. Palaamisessa nähtiin kaksi eri ulottuvuutta. Toisaalta edellytyksenä palaamiselle oli samojen työntekijöiden paikalla oleminen, jotka ovat olleet töissä henkilön lapsuusvuosina. Tällöin palaamisella oli merkitystä enemmän suhteiden kuin fyysisen ympäristön kautta. Palaamisessa

oli enemmän kyse halusta jakaa oman elämän myöhemmät onnistumiset samojen ihmisten kanssa, jotka joskus ovat omaa elämää muutenkin jakaneet. Tällaisesta on yhtenä esimerkkinä omien lasten tuominen nähtäväksi lastenkotiin.

Et jos hän joskus saa omia lapsia, ni kyl se on varmaan tää lastenkoti mihin se tuo niitä ja missä hänen elämänsä muistellaan, että me ollaan kaikki mummoja ja vaareja.

Toinen palaamisen muoto oli palaaminen fyysiseen paikkaan, omien muistikuvien tukeminen ja ympäristön luomien tunnelmien kokeminen. Merkittävä osuus tällöin oli myös lastenkodista löytyneillä valokuvilla, joiden avulla pystyi paikallistamaan itsensä kyseiseen paikkaan ja yhteisöön.

Konkreettiset dokumentit koettiin mahdollisuudeksi palata muistojen äärelle. Niiden koettiin antavan mahdollisuuden muistella myös silloin, kun kontakti ihmisiin tai konkreettiseen paikkaan on estynyt tai katkennut. Osa omahoitajista piti henkilökunnan vaihtumista vuosien kuluessa todennäköisenä, jolloin dokumenttien merkitys nähtiin selvemmin. Erityisesti omahoitajan kokeman tunnemaailman välittäminen nähtiin merkittävänä.

Hän (omahoitaja) on sanottanut (kirjannut) sitä tilannetta, jota ei voi tulla enää takaisin, kun ei oo sitä omahoitajaa joka vois kertoa sitä uudelleen.

Mua mietityttää se, että ku on kaikki viralliset paperit ja on kaikki materiaalit.. okei on kuvia mistä sit näkee kuinka se nuori tai lapsi muuttuu, mut miten niinku säilöö sit tunnemaailmaa tai sit tarinaa sinne kansioihin tai niinku, et kylhän se valokuvanki kautta välittyy ja sielt nousee, et mä muistan ku mä tos tilanteessa sitä tai tätä mut sit se et.. ...miten niinku aikuiset näkee sen nuoren ja miten aikuisel on mahdollisuus kannatella sitä sen nuoren tarinaa ja selviytymistä eikä pelkästään kattoo konkreettisiä papereita et sut on tolloin huostaanotettu ja tos on se syy ja näin mennään vaa että myös sitä tunnemaailmaa sinne mikä on must kauheen tärkeä.

7.1.2 Dokumenttien merkitys elämän eri vaiheissa

Suurin osa omahoitajista koki, että dokumentointi tulee lapselle merkittäväksi vasta myöhemmin elämässä. Omahoitajat pitivät tärkeänä muistaa, että lapsen sen hetkinen kiinnostus oman elämän dokumentointiin ei määrittele dokumentoinnin arvoa. Esimerkiksi piirustukset tai muut lapsen itse tekemät asiat voivat sillä hetkellä tuntua ”tyhmiltä”.

Omahoitajien mielestä dokumenttien merkitys korostuu lapsen itsenäistymisen ja pois muuttamisen lähestyessä. Itsenäistymisen vaihetta pidettiin yhtenä mahdollisuutena tehdä katsausta lastenkodissa asuttuihin vuosiin. Omahoitajalle tämä vaihe on mahdollisuus välittää nuorelle yhteisiä koko taloon liittyviä muistoja sekä omia tuntemuksiaan yhteisiin vuosiin liittyen. Toisaalta itsenäistymisen vaihe koettiin nuorelle niin haastavana, että menneisyyden peilaaminen ja dokumenttien läpikäyminen ei siihen mahdu.

Monet omahoitajat kokivat, että 18-vuotias nuori ei arvosta hänen elämästään kertovia dokumentteja vielä itsenäistymisen hetkellä. Omahoitajilla oli huoli siitä, säilyvätkö dokumentit nuoren hallussa riittävän kauan, kunnes hän alkaa niitä kaivata ja arvostaa.

Sitä mietin vaan, et vaikka me kerätään minkälaiset dokumentti kansiot ja systeemit ni 18-vuotiaana on aika nuori ikä saada se sitte tavallaan itellensä kanton et tääl on nyt kaikki sit mitä on kerätty viimesen kymmenen vuoden aikana. mikä se ton kansion jatkumo on, seki on tosi yksilöllistä.

Muuttoja pidettiin kriittisinä vaiheina, jolloin tavaroita usein karsitaan. Toisaalta koettiin myös, että omasta elämästä kertovat asiat eivät olisi ensimmäisten karsittavien asioiden joukossa, vaikka lähdön hetkellä voi olla monenlaisia tunteita lastenkotia ja siellä vietettyä aikaa kohtaan.

Ja siinä vaiheessa kun pitää vielä tehdä sitä eroo et ei niiku...haluu lähtee täältä tai pitää ajatella että haluu ja unohtaa koko tän pai-

kan, ikinä en tuu käymään tai soita, ni siin vaiheessa saattaakin heittää menemään tavaroita.

Omahoitajat miettivät mahdollisuuksia säilyttää lasten dokumentteja, kunnes oman elämän peilaaminen on ajankohtaista. Useimmiten tämän koettiin tapahtuvat kymmenen tai kahdenkymmenen vuoden päästä. Muisteluun liitettiin myös lastenkodista lähteneen omat lapset ja mahdollisuus näyttää dokumentteja omasta lapsuudestaan heille.

Loppupeleissä pitäis pyrkiä muistamaa sekin että vaikka se ei tällä hetkellä tai koko täällä oloaikana oo lapselle millään lailla merkityksellistä ni se merkitys voi nousta sitten myöhemmin elämässä, sitten kolmekymppisenä, nelikymppisenä kaverina tai omille lapsille näyttelee sitten et vaik ei se sitä tällä hetkellä kiinnosta.

Dokumenttien koettiin antavan lapselle perspektiiviä myöhempään elämään, jolloin hän pystyy ehkä paremmin sisällyttämään positiivisetkin muistot osaksi lastenkotiaikaa.

7.2 Kettu ja pesukone - Erilaiset tarinat ja painotukset

7.2.1 Sisäinen tarina ja dokumentoitu tarina

Omahoitajien mielestä keskeinen osa lastenkodeissa tapahtuvaa lapsen elämän tarinan dokumentointia on tapahtumien suullinen muistelu. Omahoitaja ja muu henkilökunta elää lapsen kanssa arkea, jonka lomassa keskustelun, palautteen antamisen ja muistelun kautta lapsen tarina pikkuhiljaa sisäistyy. Osa omahoitajista koki, että tärkeimmät muistot jäävät muistiin ja sisäistynyt tarina vähentää dokumentoinnin tarvetta. Toisaalta omahoitajat toivat myös esiin konkreettisen dokumentin merkityksen muistikuvien laukaisijana ja elämän hahmottamisen tukena.

Omahoitajat kokivat, että pitkäaikainen suhde lapseen mahdollistaa tarinan juurruttamisen lapsen mieleen.

...ja sit kun on ajatellut, että on täällä itsekin sen saman ajan, ettei oo ajatellut, että lähtis niiku yhtäkkiä pois tai menis, sitä vaan jollain tapaa aattelee, että tämän tarinan mä kerkiin juurruttamaan siihen lapseen.....mä ajattelen, että se ei ole riippuvainen siitä dokumentoinnista se aika kun hän on täällä, koska mä elän sen hänen kanssaan.

Haastatteluun osallistuneet lastenkodit keskittyvät erityisesti pitkäaikaisiin sijoituksiin. Osa omahoitajista näki dokumentoinnin tarpeellisempana lyhyempää sijaishuoltoa tarjoavissa paikoissa. Toisaalta osa omahoitajista myös koki, että omahoitajan vaihtuminen jättäisi ison loven jatkuvasta suullisesta muistelusta huolimatta. Kertomatta jäisi paljon asioita.

Konkreettiset dokumentit nähtiin lapselle keinoksi hahmottaa omaa polkuaan. Omahoitajat näkivät merkittävänä lastenkotilapselle saada johdonmukainen, aikajärjestyksessä oleva kertomus omasta elämästään. Omahoitajat kokivat myös, että konkreettiset dokumentit auttavat lasta hahmottamaan itseään yksilönä, erityisesti silloin, kun kuva itsestä ei ole sisäistynyt. Dokumenteista on mahdollisuus nähdä vuosittain tapahtuvaa kehitystä niin ulkonäössä kuin muillakin elämän osa-alueilla.

Omahoitajien mielestä dokumentit ovat osoitus lapselle siitä, että hän on aikuisen mielessä. Talteen otetut muistot todistavat lapselle, että juuri hänen asiansa ovat tärkeitä ja säilyttämisen arvoisia ja niistä ollaan kiinnostuneita.

Musta se on yksi semmonen keino osoittaa sille lapselle että se lapsi on niiku aikuisen mielessä, jotenkin niiku, että se aikuinen näkee sen vaivan, et se on niiku aikuiselta lapselle jotenkin.

Omahoitajilla oli myös kokemuksia lapsen onnesta, kun hänellä on konkreettisia omia dokumentteja, jotka ovat tallessa vain häntä varten. Jokaisella lapsella koettiin olevan oikeus omaan tarinaan.

7.2.2 Erilaiset painotukset

Omahoitajat nostivat esiin sen, miten eri tavoin eri ihmiset näkevät ja tulkitsevat asioita ja merkityksiä. Valokuvienkin kautta välittyvä tarina on erilainen riippuen valokuvan ottajasta, albumiin laittajasta ja lapsen osallistumisesta. Omahoitajat kokivat, että jos lapsi ei halua itse osallistua tallentamiseen, valintojen tekeminen jää omahoitajalle. Omahoitaja on silloin tulkitsijan roolissa ja joutuu pohtimaan, mitkä asiat saattaisivat olla lapselle merkityksellisiä. Omahoitajat tunnistavat tässä ristiriidan ja riskin siihen, että heidän tekemänsä valinnat eivät heijasta lapsen todellisuutta. Lapsen oman äänen kuulumista tarinassa pidettiin tärkeänä.

Onhan se (omahoitaja) semmonen lapsen elämän tulkitsija, et mitkä saattais, jos ei lapsi ite kerro sitä tai ei, lasta ei saa innostumaan tämmösestä vaikka valokuvien tallentamisesta ni, joutuu niiku miettimään, että mitkä asiat siinä lapsen mielestä saattais olla semmosia, mitä se ehkä joskus haluais muistella, että mitkä asiat ois tärkeitä muistaa, mitkä tilanteet, mistä mitä tallennetaan. Et se mitä tallennetaan, minne tallennetaan, millä tavalla tallennetaan.

Moniäänisyyttä pidettiin tärkeänä osana lapsen tarinaa. Lapsen oman, omahoitajan ja myös muun työryhmän ajatusten ja tunteiden tallentamista pidettiin tärkeänä. Koko työryhmän näkemysten päivittäistä tallentamista pidettiin liian suurena urakkana. Kuitenkin pelkän omahoitajan varaan jäävää dokumentointia pidettiin yksipuolisena. Lapsen tarinan rakentajiksi katsottiin myös monet yhteistyötahot, koulu, sosiaalityöntekijä, ystävät. Tästä yhteisestä tarinasta omahoitaja kokoaa erilaisia versioita.

Dokumentoinnissa painottuu omahoitajien mielestä aikuisten näkemykset. Dokumentoinnissa näkyy tallentajan tekemät valinnat siitä, mitä hän pitää tärkeänä.

Ammattilaisia ohjaa myös työhön liittyvät tavoitteet, jotka ohjaavat havaintojen tekemistä. Tavoitteellisuus voi kaventaa kykyä nähdä lapsen elämä laajemmasta näkökulmasta. Omahoitajien mielestä tulisikin keskittyä nykyistä enemmän myös siihen, mikä voisi lapsen näkökulmasta olla tärkeää. Osa omahoitajista oli sitä mieltä, että riittävän laajalla tallentamisella tärkeät asiat korostuvat itsestään. Aikuisilla ja lapsilla saa myös olla omat näkemyksensä elämän kohokohdista, joista voi yhdessä keskustella.

Aikuinen varmaan nostaa sieltä et ristiäiset ja syntymä ja tämmösiä mut pojille ne ketut ja pesukoneet oli paljon tärkeempiä. Et ei ehkä tartte alkaa nostamaan esille mitään tiettyä, ehkä se lapsi ja nuori määrittelee itse omat kohokohtansa ja aikuinen voi sit puhua, et tää on mun mielestä ollu hienoo, ku sä oot suorittanut peruskoulun ja päässyt ripille.

Omahoitajat pohtivat paljon arjen ja juhlan sekä positiivisten ja negatiivisten tapahtumien painottamista lapsen elämäntarinassa. Osa omahoitajista koki, että epävirallisessa dokumentoinnissa tärkeintä on positiivisuus ja hyvää mieltä tuottavat tapahtumat, joihin on mukava palata. Muun raportoinnin koettiin tuottavan niin paljon negatiivista tarinaa, että sen vastapainoksi tarvitaan jotain myönteistä. Osa omahoitajista koki, että myös negatiivissävyiset tapahtumat ovat osa elämää eikä niitä tule jättää pois. Kaikki muistikuvat lastenkotialta kuuluvat kokonaiskuvaan ja ovat siksi tärkeitä. Osa omahoitajista puolestaan korosti tarinoita kasvusta ja onnistumisesta. Heidän mukaansa tarinan tulee sisältää siihen kuuluvia ”mokia”, mutta myös kuvausta siitä, miten tilanteista on selvitty.

Saa olla kuitenkin niitä vähän, et nyt tuli mokattua ja löytää ehkä se, että kuinka siitä mokasta noustiin. Löytää semmonen, et tolla ja tolla keinolla sä selvisit ja sitä on kiva katsoa lapsenkin, et tos tuli mokattua, mut kappas vaan.

Yksittäinen omahoitajia pohdittanut asia oli kiinnipitojen näkyminen ja kuvaaminen lapsen elämäntarinassa. Omahoitajat olivat lähes yksimielisiä siitä, että valokuvat kiinnipidoista eivät ole lasta kunnioittava tapa dokumentoida. Muunlaista

näkymistä tarinassa sen sijaan pidettiin sopivampana. Osa omahoitajista piti tärkeänä lapsen osallistumista työskentelyyn ja hänen itse tekemää valintaa siitä, mitä tarinan tulee sisältää.

... must siin ois merkityksellistä, tärkeintä, että se tehään yhdessä lapsen kanssa, ... ni se lapsi on mukana ja se ite ehottaa mitä sinne, jos se haluaa laittaa sinne niitä kiinnipitoja ni sit laitetaan ... et se on sen valinta, ei minun valinta silleen niitä negatiivisia tuoda sinne, ..., sit toisaalta ois silleen, et pitäis olla ite siinä roolissa, että onhan tässä vuodessa paljon hyvääkin, että, et se vois olla, et ne laittas, että tää on menny ihan päin helvettä tää vuosi.

Vaikka negatiivisten asioiden määrästä oltiin eri mieltä, keskeisimpänä pidettiin myönteisten asioiden esiintuomista. Omahoitajien mielestä tärkeää lapsen elämäntarinassa on elämän kirjon laaja kuvaaminen. Juhlan ohella kaivattiin enemmän arjen kuvausta.

7.3 Ei kivoin, mutta oma - Omahoitaja tarinan rakentajana ja osana sitä

7.3.1 Omahoitajasuhde ja sen pysyvyys

Omahoitajat pitivät omahoitajasuhdetta hyvin henkilökohtaisena suhteena. Omahoitajasuhteeseen liitettiin tunteet sekä lasta että yhdessä vietettyä aikaa kohtaan. Omahoitajat kuvasivat yhteistä aikaa yhdessä lapsen kanssa elämiseksi. Muistoja yhteisistä kokemuksista pidettiin myös omahoitajalle kuuluvina, ei vain lapsen muistoina.

Muistoja ne on mullekin siinä samalla ku lapsellekin ja sillee ku lapsi miettii et se on munkaa monta vuotta ni nii mäki oon hänen kans ja se jää mulle kans...

Onhan se omahoitajallekin pala omaa historiaa, kuus vuotta täs olleena, ni vaikka tää onki työtä ni tää on niin erikoislaatuista työtä ni tavallaan toinen perhe ja elämä ollu täällä kuus vuotta ni se on merkityksellistä hyvinkin.

Myös konkreettiset dokumentit koettiin omahoitajille merkittävänä. Niiden avulla koettiin voitavan pysähtyä miettimään kulunutta aikaa ja peilaamaan omaa työtään pitkältä ajalta. Omahoitajat kokivat dokumentit myös hyvänä arvioinnin välineenä. Dokumentointia pidettiin myös ponnistuksena, jonka aikaansaaminen tuotti omahoitajalle tyydytystä. Omahoitajat pitivät dokumentteja merkinä omasta ajastaan lapsen kanssa ja näkivät ne palkkiona tehdystä työstä. Myös lapsen kiinnostus dokumentteja kohtaan koettiin palkitsevana. Osa omahoitajista koki, että dokumenteilla ei ole omahoitajalle merkitystä, vaan ne ovat vain lasta varten.

Jos semmonen dokumentaatio olis ehkä muussa muodossa kun noi rapsakoosteet se et olis semmosta fiilistä ni ois aika makeet kattoo seittemän vuoden päästä ja miettii ku välil täs työssä tuskastuu ja ottaa pattii ku tuntuu ettei mee mikään perille ja sit rupeis kattomaan et mistä tähän on tultuki. Se vois olla omahoitajalle myös voimauttavaa et joskus ollaan oltu muuten tuollaki.

Suhteeseen liittyvien omien tunteiden ja kokemusten välittämistä lapselle pidettiin tärkeänä. Yksi keskeinen vaihe jakamiselle oli lapsen lähdön lähestyminen.

Niin sitä toivois itseltään et pystyis ottamaan niin aidosti niinku ne vuodet mitä yhdessä lapsen kanssa elää et pystyis antaa ainaki siellä lähdön hetkellä aidosti sen palautteen mitä on kokenu kaikista niistä vuosista ja tapahtumista ja olemisesta ja niit tunteita myöskin ja kokemuksia läpi käymään.

Tunteiden jakaminen koettiin haasteellisena tehtävänä, koska ero omahoidettavasta on haikea tilanne omahoitajalle. Omahoitajat pitivät dokumentteja välineenä omaan luopumiseen. Yksi omahoitaja pohtii lapselta saamiaan kortteja ja lahjoja.

Kun se lähtee pois tästä talosta, ni mä kävisin niitä läpi ja ehkä sitten siirtäisin sinne roskeen tai jonnekin muualle, vähän tekisin sen oman luopumistyöni sitten niitten kautta.

Omahoitajat pohtivat myös tunteiden aitoutta ja syvyyttä. Omahoitajuutta verrattiin tehtävien kautta vanhemmuuteen, mutta osa omahoitajista koki tunnepuolen jäävän jollain lailla vajavaiseksi, koska kyse on sijaishuollosta. Lastenkotilasten koettiin siksi saavan dokumentoinnissa jotain enemmän ja jotain vähemmän kuin vanhemmuuden kautta. Omahoitajan persoonallisuuden näkymistä dokumenteissa pidettiin asiaankuuluvana.

Kyllähän sen pitää näkyä siellä, koska juuri minä omahoitajan roolissa olen elänyt suhteessa siihen lapseen.

Suhteen ja persoonana näkyminen teksteissä koettiin jopa niin, ettei sitä voi haluta aivan häivyttää, vaan se tulee aina esiin. Osa omahoitajista koki, että suhteen läheisyys ja toimivuus vähentää dokumentoinnin tarvetta, kun taas osa koki sen lisäävän halua tallentaa lapsen elämäntarinaa. Elämäntarinan dokumentoinnissa liian kliinisyden ja oman ajatuksen puuttumisen koettiin vähentävän syvällisyyttä ja mielenkiintoisuutta. Osa omahoitajista erotti selkeämmin suhteen dokumentoinnista. He korostivat suhteen merkitystä, eikä näkyvää tuotosta pidetty sen rinnalla merkittävänä.

Omahoitajat pohtivat omaa suhdettaan omahoitajuuteen persoonana tai työntekijänä olemisen näkökulmasta. Osa omahoitajista koki, että se miten tulee esiin ihmisenä lasten silmissä, on merkittävämpää kuin työn tekeminen hyvin. Keskusteluissa tuli myös esiin, miten aikuisten kertomat tarinat omasta elämästään voivat laajentaa lasten käsitystä työntekijöistä ihmisinä. Osa omahoitajista pohti asiaa teksteissä käytettävän termistön kautta. Omahoitajat pohtivat tulisiko tekstissä käyttää minä - muotoa vai kirjoittaa itsestään kolmannessa persoonassa omahoitajana. Osa omahoitajista koki itsensä enemmän omahoitajana kuin ”Pekkana”, vaikka ymmärsivätkin olevansa lapselle ehkä enemmän yksilöitä. He kokivat omahoitajuuden olevan keskeinen käytössä oleva termi, niin aikuisten kuin lastenkin puheissa.

Omahoitajasuhteen henkilökohtaisuuden rinnalla nousi kysymys suhteen rajaamisesta. Lasten koettiin olevan erilaisia suhteessa siihen, miten kiinnostuneita he ovat aikuisten yksityiselämästä. Omahoitajat kokivat ristiriitaa siitä, että heillä on paljon tietoa lapsen elämästä, eikä suhde ei tässä mielessä ole molemminpuolinen. Osa omahoitajista pohti omaa rajaansa oman yksityiselämänsä raottamisessa. Osa koki, että rajan vetäminen vahvistaa omahoitajan roolia työntekijänä persoonan sijaan.

Mut se että oman elämän avaaminen, ku se että lapsen elämä on auki minulle koko ajan mut minun elämä et kuin paljo se on auki lapselle..

Omahoitajat nostivat esiin omahoitajasuhteen pysyvyyden lastenkoti aikana ja sen jälkeen. Pitkät omahoitajasuhteet korostivat omahoitajasuhteen merkitystä. Omahoitajat kokivat suhteen elävän lasten muistoissa. Suhteeseen liittyvien kahdenkeskeisten asioiden tarkempaa tallentamista kuitenkin pohdittiin ja suhteen pysyvyys myös kyseenalaistettiin.

Kuinka pysyvä se on sitten nimenomaan jos ei tallenna mitään.

Osalla koettu dokumentoinnin tarve liittyi nimenomaan omahoitajasuhteen kestoon. Usein vaihtuvissa omahoitajuuksissa dokumentointi nähtiin tarpeellisempaan kuin pitkissä suhteissa. Omahoitajan vaihtumisen koettiin jättävän aukon lapsen tarinaan. Konkreettiset dokumentit nähtiin keinona siirtää tietoa ja tunnelmia omahoitajan vaihtuessa omahoitajalta toiselle. Omahoitajan koettiin pystyvän tuomaan auki kirjoittamalla syvyyttä tarinoihin.

Omahoitajilla oli erilaisia kokemuksia suhteen jatkumisesta nuoren itsenäistymisen jälkeen. Osa koki, että lapsen elämän myöhempi seuraaminen on hyvin vähäistä. Osalla omahoitajista oli paljon kokemuksia yhteyden pitämisestä. Omahoitajien puolelta kyse oli luvan ja mahdollisuuden antamisesta yhteydenpitoon oman pitkän työsuhteen kautta ja yhteydenpito perustui nuoren aktiivisuuteen. Omahoitajat näkivät merkittävänä sen, että nuorella on tietoisuus siitä, että tuttu ihminen

on olemassa. Osa omahoitajista toi esiin, että heti taloon saapuvat uudet omahoidettavat vievät nopeasti työntekijän ajan ja huomion.

7.3.2 Tarinan dokumentointi - vastuu ja tapa

Omahoitajat olivat lähes yksimielisiä siitä, että lapsen elämäntarinan tallentaminen on omahoitajan tehtävä. Myös muun yhteisön osallistumista dokumentointiin kaivattiin, mutta omahoitajan koettiin olevan se henkilö, joka kokoaa dokumentit yhteen. Muiden työntekijöiden osuus korostui tilanteissa, joissa omahoitaja ei ole läsnä eikä siksi voi tallentaa tilanteeseen liittyviä muistoja. Omahoitajan tehtäväksi katsottiin lapsen liittyvien ajatusten ja tunteiden kerääminen muulta työryhmältä. Elämäntarinan kokoamisen edellytyksenä tuotiin esiin hyvä yhteistyö lapsen verkostojen kanssa. Omahoitajan rooliin lapsen elämäntarinan tallentajana liitettiin vahvasti sanat vastuu ja velvollisuus.

Kyl mulle tulee tästä lastenkotiajasta omahoitajana semmonen ajatus et mul on iso rooli siinä et ne tallentuu ne asiat... et minulla omahoitajana plus sitten työryhmällä mut erityisesti kyl se on omahoitajana semmonen tehtävä.

Konkreettisilla dokumenteilla koettiin olevan monenlaisia merkityksiä omahoitajalle. Jatkuva dokumentointi tukee omahoitajan muistia ja helpottaa ajan tasalla pysymistä. Dokumentit koettiin työvälineeksi, jonka avulla kertynyttä tietoa voidaan käyttää lapsen kasvun tukena sopivissa kohdissa. Dokumenttien tutkimisen kautta koettiin avautuvan tilanteita, joissa voi päästä käsittelemään asioita lapsen sekä omaisten kanssa.

Sekin on ihan hyvä pointti et vaikkei saa siitä lapsesta niitä tunteita niin voi niitä omia tunteita kertoo mitä on tuntenu mihinki aikaan ku lapsi on täs ollu ja sitä kautta laps voi avata pelin ku ois jotain niistä omista tunteista..

Epäviralliseen dokumentointiin sisältyvä myönteisten asioiden korostaminen tukee myös positiivisen palautteen antamista lapselle.

... on omahoidettavan kanssa semmonen tilanne, että joutuu vähän väkisin tai ei väkisin, mutta joutuu vähän skarppaamaan ja kirjamaan ylös semmosia positiivisia asioita, ni mä aattelin, että mä voisin jotenkin ruveta siihe kansioon tekemään semmosia, että oikeesti miettiä, että mitä semmosia positiivisia ja kivojakin tekstinpätkiä ja muita ja mä aattelin, että niitä vois ruveta lisäämään, silloin tulis myös sitä positiivista palautetta sille...

Omahoitajat kokivat, että lapsen elämäntarinan tallentaminen on pääasiassa aikuisjohtoista. Omahoitajien tehtäväksi koettiin nähdä lapsen vastustuksen tai mielenkiinnottomuuden yli. Omahoitajien mielestä tarve tarkastella omaan elämään liittyviä dokumentteja voi herätä myöhemmin, vaikka kiinnostusta työskentelyyn ei sillä hetkellä ole. Omahoitajan tehtäväksi nähtiin kerätä materiaalia nuoren myöhempään käyttöön. Työskentelyyn kaivattiin lisää suunnitelmallisuutta. Osa omahoitajista koki, että aloitteen työskentelyyn tulisi tulla lapselta. Aikuisen rooli nähtiin tällöin enemmän lapsen materiaalin vastaanottajana kuin sen aktiivisena kerääjänä.

Lapsen rooli oman elämäntarinansa dokumentoinnissa herätti keskustelua. Yhdessä työskentelyä pidettiin hyvänä tapana. Osa omahoitajista korosti lapsen omaa aktiivista roolia ja aikuisen antamaa tukea. Jotkut omahoitajat pitivät elämäntarinan dokumentointia lapsen omana tehtävänä, erityisesti nuoruusiässä. Osa näki omahoitajan ja lapsen toinen toistaan kannustavana työparina. Toiset korostivat omahoitajan aktiivista roolia ja tehtävää keräilijänä, jolloin lapsen on myöhemmin mahdollista valita itselleen merkittäviä dokumentteja. Työskentelymuotoa pohdittaessa tuli jälleen esille tarinan rakentamisessa tehtävät valinnat. Osa omahoitajista epäroi kirjoittaa tulkintoja toisen elämästä. Yhdessä tekemisen nähtiin ratkaisevan valintoihin liittyviä ongelmia.

Tehdään yhdessä, et jotenkin nään mielummin sillälaillla, et se on sen lapsen tarina eikä niinkään mun tarina lapsesta, tai sit yhteinen tarina tietty.

Keskusteluissa tuli esiin myös näkökulma nuorelle tarjotuista mahdollisuuksista. Lapsen pyytäessä aikuista mukaan dokumentointiin katsottiin omahoitajan velvollisuuden edelleen vahvistuvan. Samalla tiedostettiin se, että lapsen oman kiinnostuksen esiin tuleminen voi olla kiinni ilmaisemisen vaikeudesta. Omahoitajat kiinnittivät huomiota siihen, miten omahoitaja luo lapselle mahdollisuuksia oman elämänsä dokumentointiin.

Keskusteluissa nousi esiin myös lapsen oikeus määritellä dokumentointia. Vaikka omahoitajat pitivät tärkeänä lapsen omaa osallistumista ja lapsen näkemyksien esiin tulemistä elämäntarinan dokumentoinnissa, lapsilla ei katsottu olevan oikeutta kieltää aikuisten tekemää dokumentointia. Dokumentointi, erityisesti valokuvien ottaminen, katsottiin lastenkodin työmuodoksi, josta lapsi ei voi kieltäytyä. Lapsella sen sijaan koettiin olevan oikeus pyytää lisää dokumentointia ja määritellä talteen otettavia asioita.

Se omahoitaja niiku sen merkitys siinä tarinan tai kansion keräämisessä on kyllä aika merkittävä, että tavallaan niiku omahoitajan tehtävä on nähdä sen yli, että jos nuori sanoo, et musta ei saa ottaa valokuvia tai mua ei niiku kiinnosta, että siitä huolimatta, sinne tulee niitä muistoja, sinne tulee niitä kuvia.

Omahoitajat kokivat velvollisuudekseen ottaa talteen kuvia ja tavaroita jopa lapsen tietämättä. Omahoitajien mielestä nuoren määräysvalta astuu voimaan nuoren pois muuttaessa, jolloin hän saa päättää mitä tekee oman elämänsä dokumenteille. Omahoitajat näkivät tällaisen toimintatavan suojelevan lasta tekemästä kipeissä kasvuvaiheissa peruuttamattomia päätöksiä. Lasten oikeutta kieltäytyä näkymästä toisten lasten dokumenteissa sen sijaan pidettiin ehdottomana.

Joku vois vaikka tehdä silleen, että kun se täältä lähtee ja saa sen kouransa, se polttaa sen, tossa talon eessä kokkona, mut se on hänen valintansa.

7.4 Tarina vain itsestä - Yhteisön merkitys

Yhteisön merkityksestä keskusteltaessa omahoitajia puhutti lain asettamat rajoitteet toisten lasten näkymiselle lapsen dokumenteissa, erityisesti valokuvissa. Omahoitajat pitivät muodostunutta kuvaa, jossa yhteisö ei näy, liian kapeana.

Joo se on kyllä niiku aika kapea tarina, tai jotenkin ois tosi kurjaa jos ei vois laittaa, se ois suorastaan valehtelua.

Lasten tarinoiden koettiin kietoutuvan toisiinsa kiinteästi. Monet lastenkodissa asuneet lapset asuvat lähes koko lapsuutensa yhdessä. Omahoitajat vertasivat lasten keskinäisiä suhteita sisarussuhteisiin. Toisten lasten näkyminen dokumenteissa koettiin tärkeäksi riippumatta heidän keskinäisistä väleistään.

Omahoitajat pohtivat tulisiko toisten lasten naamat sutata vai kuvat poistaa kokonaan. Jotkut totesivat luvan kysymisen lasten vanhemmilta ja lapsilta riittävän siihen, että kuvat voisivat olla sellaisenaan kansioissa näkyvissä. Haastatteluissa keskusteltiin myös siitä, kuinka lain mukaan kaikki kuvat ja tiedot lapsesta tulisi sijaishuoltopaikasta hävittää lapsen muuttaessa pois.

Lastenkodissa monet koetut asiat ovat yhteisiä ja monet asiat tehdään porukassa. Yhteiset lomamuistot koettiin tärkeiksi ja erityisesti niiden tallentumista pidettiin oleellisena. Todellisen tarinan koettiin katoavan, jos tarinan dokumentointi rajataan koskemaan vain yhtä lasta. Yhteisten tarinoiden tallentamisen tapa herätti omahoitajissa kysymyksiä.

Mä nyt jäin vaan miettimään et kuin paljon tallentuu sille.. tai et lapsi lastenkodissa elää ja jakaa sen arjen nytki meil seittemän lap-

sen kanssa ni sinänsä mä jäin miettimään niit hiihtolomien tarinoita et kuin paljon myös semmosii yhteisii tarinoita pitäis kans tai olis hyvä tehdä. Et nyt, ku rajataan vaan yhen lapsen mut ku se on kuitenkin jakanu sen aikansa tääl lastenkodissa niitten muitten lasten kanssa siin ympärillä. Tietysti jotain valokuvii on ja ei oo mut jotenki sitä emmä tiedä miten sit vois tallentaa..

Lastenkodin yhteisöön kuuluu lasten lisäksi myös työntekijät. Osa omahoitajista koki, että lapsista on kuvia vain aikuisten kanssa. Osan mielestä myös aikuiset puuttuivat lasten dokumenteista. Omahoitajat pitivät luonnollisena ja asiaankuuluvana sitä, että kuvissa näkyisi laajasti myös lastenkodin työntekijät. Lastenkodin seinillä näkyvien entisten ja nykyisten työntekijöiden valokuvat koettiin herättävän lapsille muistoja.

Entisten lasten tarinoiden koettiin elävän lastenkodin arjessa pitkäaikaisten työntekijöiden ja lasten omien muistojen kautta. Lastenkodin seinillä olevat valokuvat entisistä lapsista tukivat omahoitajien mielestä lasten muistelua. Entisten lasten tarinoiden koettiin olevan hyvä työväline samanlaisessa tilanteessa olevan lapsen asioiden käsittelyyn. Mahdollisuutena pidettiin myös sitä, että jo pois muuttaneet kertoisivat itse lapsille elämästään ja kokemuksistaan lastenkodissa ja sen jälkeen.

Meil on hyvä tapa ollu et meil on siis vuosittain ollu tapaaminen johon tulee siis entiset lapset ja entiset työntekijät ja se on ollu semmonen paikka missä niitä tarinoita pitkienki aikojen takaa jaetaan ja kuullaan puolin ja toisin varsinki jos siellä on niitä entisiä lapsia joita täs on ollu ni kyllähän se on aika koskettavaa kuulla toisiltaan niitä asioita ja tarinoita.

Kotiin kuuluvat intiimit valokuvien katseluhetket koettiin lastenkodissa haasteelliseksi. Lastenkodin suuren yhteisön ja monien aikuisten koettiin sirpaloittavan tarinaa. Perheessä samat ihmiset rakentavat yhdessä yhteistä tarinaansa. Tarinaan kuuluvat ihmiset ovat pääasiassa koko ajan läsnä, eikä vanhemmille synny merkittäviä aukkoja lapsen kokemuksista. Lastenkotilapsella saattaa sen sijaan olla mo-

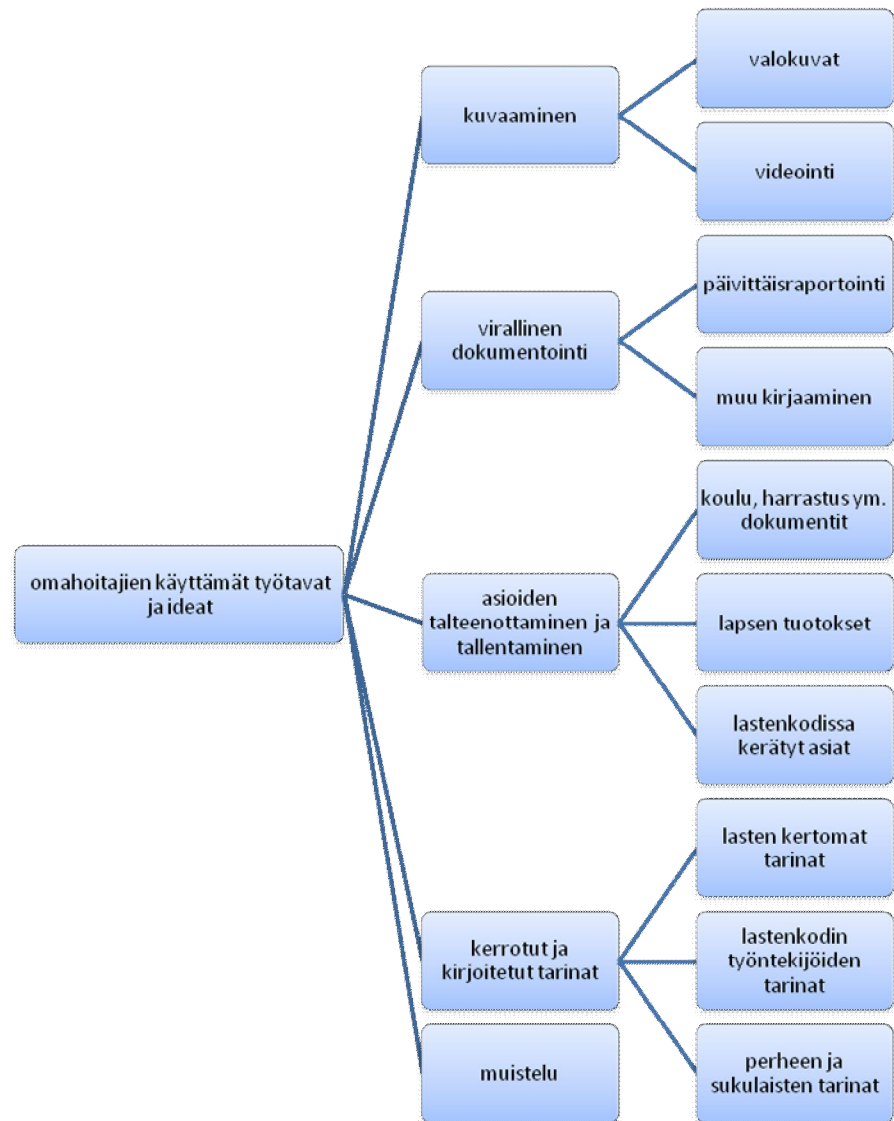
nia merkittäviä kokemuksia, joissa lastenkodin työntekijä ei ole läsnä. Omahoitajat pitivätkin tärkeänä koko yhteisön osallistumista elämäntarinan tallentamiseen.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

8.1 Tulokset kaavioina

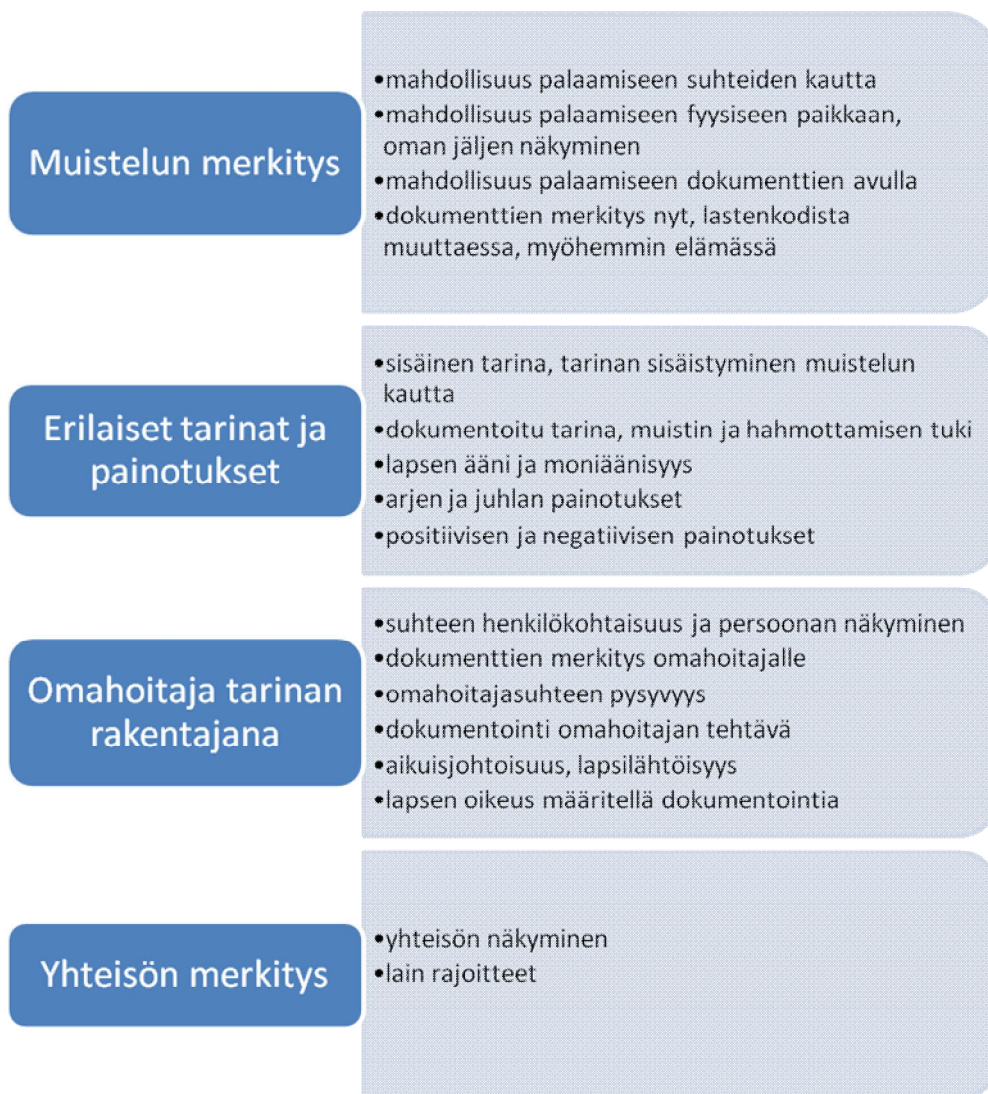
Kehittämishankkeemme tarkoituksena oli tehdä näkyväksi kokonaisvaltaisen dokumentoinnin merkitys ja herättää sijaishuollossa toimivat ammattilaiset huomaamaan oman toimintansa merkityksen lapsen elämäntarinan tallentajana. Kehittämishankkeemme tavoitteena oli yhtenäistää epävirallisia dokumentointitapoja lastenkodeissa, tukea omahoitajien roolia lapsen elämäntarinan tallentajana ja tuottaa materiaalia, jonka kautta lapselle jää konkreettisia dokumentteja hänen elämästään lastenkodissa. Tutkimuksemme tavoitteena oli kartoittaa ja koota Pelastakaa Lapset ry:n lastenkodeissa omahoitajina toimivien työntekijöiden käytössä olevat tavat tallentaa lastenkodissa asuvien lasten elämäntarinaa, joka ei välity virallisten asiakirjojen kautta. Lisäksi halusimme kartoittaa omahoitajien näkemyksiä siitä, millaisena omahoitajat näkivät oman roolinsa lapsen elämäntarinan tallentajana ja miten merkityksellisenä omahoitajat pitivät sen kaltaista työtä.

Haastatteluissa esiin nousseet työtavat voidaan jakaa viiteen eri ryhmään. (Kuvio 1) Hankkeessa tuotetulla nettisivuilla (liite 5) kerrotaan hankkeesta sekä annetaan konkreettisia ohjeita ja havainnollistavia esimerkkejä työtapojen toteuttamiseen käytännössä. Ideasivuston sisältö on ryhmitelty kuviossa 1 esitellyn jaottelun mukaisesti. Nettisivujen avulla pyrimme vastaamaan hankkeemme tavoitteisiin, jotka on esitetty edellä.

Kuvio 1: Omahoitajien käyttämät työtavat ja ideat

Toisen tutkimuskysymyksen kautta nousi neljä aihealuetta, joiden ympärillä keskustelua käytiin kaikissa ryhmissä hieman eri painoituksin (Kuvio 2). Keskeisiksi teemoiksi keskusteluissa nousi muistelu, eri kertojien erilaiset tarinat ja omahoitajan sekä yhteisön merkitys. Dokumentointia pidettiin omahoitajan velvollisuutena ja lapsen elämän dokumentoinnille annettiin monia merkityksiä niin lapsen kuin omahoitajankin näkökulmasta.

Kuvio 2: Omahoitajien näkemyksiä lapsen elämäntarinan tallentamisesta

8.2 Valokuvaus ja laki

Keskeisimpänä ja paljon keskustelua herättäneenä työtapana haastateltavat pitivät valokuvausta. Lastenkodissa valokuvia ottivat kaikki työntekijät ja lapset, mutta omahoitajan vastuulle jäi valokuva-albumien rakentaminen yksin tai yhdessä omahoidettavan kanssa. Omahoitajat toivat esiin kuinka valokuvat kertovat monta asiaa ja niissä on yleensä positiivinen sävy. Valokuviiin sisältyy myös paljon tunteita ja muistoja, minkä vuoksi haastateltavat pitivät valokuvaamista merkittävänä dokumentointikeinona.

Valokuvien käyttö lastenkodissa on kuitenkin ongelmallista. Tämä tuli selkeästi esiin tutkimuksessamme. Valokuvausta lastenkodeissa rajoitetaan lailla. Lain asettamat vaatimukset ja omahoitajien näkemys lasten oikeudesta dokumentoituihin muistoihin aiheuttivat ristiriitaa. Valokuvaan liittyen tuli esiin kaksi näkökulmaa. Ensiksi mahdollisuus oman tarinansa äärelle palaamiseen ja muisteluun nähtiin oleellisena. Aiheeseen liittyi kiinteästi mahdollisuus lastenkotiin palaamiseen myöhemmin elämässä ja oman jäljen näkyminen laitoksessa esimerkiksi valokuvien kautta. Toiseksi yhteisön näkymistä valokuvissa pidettiin keskeisenä. Yhteisön puuttumisen katsottiin merkittävästi kaventavan todellisuutta.

Laki kieltää muiden lasten näkymisen kuvissa ja kuvien säilyttämisen lastenkodissa lapsen pois muutettua. Kuitenkin lastenkodin muut lapset ovat iso osa lapsen elämäntarinaa varsinkin, jos lapsi on asunut lastenkodissa varhaislapsuudesta täysi-ikäisyyteen asti. Haastateltavat toivat esiin, kuinka toisista lastenkodissa asuvista lapsista jää vain muisto lapselle, eikä mitään konkreettista, minkä äärelle palata myöhemmin elämässä. Haastatteluissa puhuttiin toisten lasten kasvojen suttaamisesta, sekä selin ja väkijoukossa kuvaamisesta muiden lasten tunnistettavuuden estämiseksi. Jotkut haastateltavat olivat sitä mieltä, että aikovat kuvata kaikkia lapsia ja säästää kuvat, vaikka se olisi lainvastaista. Elämään lastenkodissa kuuluu kiinteästi muu lapsiryhmä, sekä omahoitajan ohella kaikki työntekijät. Keskustelua herätti yhteisön ja sitä kautta koko tarinan näkyminen dokumenteissa. Laki sotii omahoitajien mielestä lapsen oikeuksia vastaan.

Myös Laakson (2009, 74) tutkimuksen kahdessa eri lastenkodissa oli hyvin erilainen suhtautuminen valokuvaan. Toisessa lastenkodissa oli paljon valokuvia niin aikaisemmista työntekijöistä kuin lapsistakin sekä siellä sillä hetkellä työskentelevistä työntekijöistä ja asuvista lapsista. Laakson mukaan valokuvien avulla lapsi ja työntekijä liittyivät ja liitettiin osaksi lastenkotiyhteisöä. Toisessa lastenkodissa puolestaan kaikki valokuvat olivat lukkojen takana. Valokuvaan liittyvät käytännöt perusteltiin juridisilla seikoilla. Muistoksi pois muuttavasta lapsesta otettu valokuva rajattiin niin, että siinä näkyi vain lapsi ja työntekijöitä. Muiden lasten näkymiseen olisi tarvittu vanhempien suostumus.

Tutkimuksemme lastenkodeilla on käytössä lomake, jolla pyydetään lasten vanhemmilta lupa lapsen näkymiseen lastenkodin valokuvissa. Lupa ei kuitenkaan mahdollista lasten näkymistä toisten lasten kuvissa, jotka he pois muuttaessaan ottavat mukaansa. Vanhempien luvan avulla ja täysi-ikäisenä pois muuttavan lapsen omalla luvalla voidaan ylläpitää lapsen historian näkymistä lastenkodissa, mutta ei sen ulkopuolella.

8.3 Dokumentoinnin monimuotoisuus

Hankkeemme tarkoituksena oli herättää työntekijöille ajatuksia kokonaisvaltaisesta dokumentoinnista ja omasta merkityksestään sen toteuttamisessa. Haastattelutilanteen edetessä valokuvauksen rinnalle nousi paljon erilaisia dokumentoinnin tapoja. Omahoitajat määrittelivät dokumentoinnin laajasti. Konkreettisten dokumenttien lisäksi mieleen dokumentoinniksi määriteltiin niin muistot, lapsen sisäiset kokemukset, keskustelut kuin positiivisen palautteen antaminenkin. Haastateltavien mielipiteet erosivat siinä, mitkä asiat he näkivät osana lapsen tarinaa ja kirjaamisen arvoisina. Kuten Kääriäinen yms. (2007, 11) toteaa, työntekijät tekevät paljon valintoja dokumentoidessaan. Valinnat vaikuttavat siihen millainen tarina lapselle dokumentoituu.

Virallista ja epävirallista dokumentointia voi olla myös vaikea erottaa toisistaan. Virallisena elämäntarinan tallentamisen työtapana haastateltavat pitivät päivittäisraportointia ja asioiden kirjaamista. Haastateltavat kuvasivat päivittäisraporttien sisältävän paljon pikkutarkkaa ja negatiivissävytteistä tietoa lapsen jokapäiväisestä elämästä lastenkodissa. Raportoinnin ja virallisten asiakirjojen todettiin palvelevan enemmän viranomaisia ja lastenkodin työntekijöitä. Osa haastateltavista koki, että raportteja ja virallisia asiakirjoja ei ole tarkoitettu lapsen luettaviksi.

Helavirta (2006, 207, 217-218) on havainnut lasten teksteissä lastenkotien raportointiin mielestämme liittyvän negatiivisuuden korostamisen. Kielteiset asiat kuvataan hyvin seikkaperäisesti, kun taas positiiviset asiat on kuvattu vain yleisellä tasolla. Helavirta selittää tätä kulttuurisella tavalla. Toisaalta hänen mukaansa

asiantuntijakontekstissa ongelmien esiin nostaminen korostaa asiantuntijuuden olemassaolon tärkeyttä. Hän haastaakin ammattilaiset murtautumaan lapsuuden ongelmakeskeisestä tarkastelutavasta ja kiinnittämään enemmän huomiota lapsen henkilökohtaiseen kokemukseen ja yksilöllisiin merkityksiin.

Haastateltavat toivat esiin yhtenä työtapana muistin varaan dokumentoimisen ja muistelun. Omahoitajat kokivat elämäntarinan tallentumisen vaativan omahoitajien työssä pysyvyyttä, pitkäaikaisia omahoitajasuhteita ja muistia. Tärkeäksi mieleen dokumentoinniksi koettiin muistelu ja arjessa yhdessä eläminen lapsen kanssa. Asioiden muistelussa merkittävänä asiana pidettiin lapsen aloitetta muistelun ja keskustelun osalta.

Haastatteluissa keskusteltiin siitä, millä eri tavoin lapsen tarina elää lastenkodin arjessa. Suullinen muistelu sekä konkreettiset dokumentoidut tarinat palvelevat saman tavoitteen eri puolia. Omahoitajia mietitytti myös lapsen ja eri työntekijöiden äänen kuuluminen. Heitä mietitytti myös tarinoiden merkityksestä tai tärkeydestä tehdyt tulkinnat sekä painotukset positiivisen ja negatiivisen tarinan välillä. Jotkut haastateltavista kokivat, että nykyään kaikkea pitäisi dokumentoida, vaikka ennen kaikki siirtyi perimätietona ja lauluina eteenpäin. Joku haastateltavista toi esiin, kuinka muistot elämän varrelta on ”poltettu sielun syövereihin” tai ”piiskattu muistiin”, jolloin muita dokumentoinnin keinoja ei tarvita.

Toisaalta pohdittiin myös tarinan olemassaolon itsestäänselvyyttä. Lapsen tarinan eläminen on riippuvainen omahoitajuuden lisäksi fyysisen ympäristön pysyvyydestä, lapsen omasta muistista sekä dokumenttien olemassaolosta. Voikin pohtia riittääkö näistä neljästä jokin tai jotkut vai tarvitaanko kaikkia. Pyrkimys tarinan sisäistymiseen lapsen mieleen on tärkeä. Vaikka omahoitajasuhteessa pyritään pitkäaikaisuuteen, se todennäköisesti ei ole elinikäinen. Kuten Ingi (2003, 81) toteaa lapsen ja aikuisen yhteisen toiminnan myötä lapsi alkaa itse toimia aktiivisena tiedon rakentajana. Tämän myötä myös omahoitajasuhteen päätyminen jossain vaiheessa on helpompaa hyväksyä. Hurtig (2006, 190) muistuttaa, että elämänhistorian palojen kadottaminen voi lisätä lapsen traumatisoitumista. Oman

historian rakentamista tukevat tarinat, ihmiset ja erilaiset dokumentit, kuten valokuvat ja omat esineet.

8.4 Dokumentoinnin haasteita

Dokumentoinnin haasteellisuutta lisää lastenkotiarjen kiireisyys. Dokumentointiin katsottiin tarvittavan erityisesti lisää aikaa. Tätä tukevia tuloksia ovat saaneet myös Elo-Kuru (2003) ja Timonen-Kallio (2008). Elo-Kurun (2003, 67) tutkimuksessa omahoitajat kokivat riittämättömyyttä, koska heillä ei ollut riittävästi aikaa omahoidettavalleen. Timonen-Kallion (2008, 134) tutkimuksessa suurimmat esteet hänen tutkimansa työkirjamenetelmän käytölle olivat ajan puute ja se, ettei omahoidettava ollut kiinnostunut työkirjatyöskentelystä. Nuoren oman kiinnostuksen vaikutus dokumentointiin nousi esiin myös omassa tutkimuksessamme.

Ajan lisäksi myös muiden resurssien lisääminen tukisi dokumentointia arjessa. Haastatteluissa puhuttiin jo olemassa olevista työkäytännöistä ja niiden hyödyntämisestä. Jotkut kokivat, että dokumentointia olisi mahdollista toteuttaa jo olemassa olevien työkäytäntöjen avulla ja panostamalla siihen aiempaa enemmän, sekä pienten muutosten avulla. Joidenkin haastateltavien mielestä dokumentoinnista pitäisi saada erillinen korvaus ja se voisi olla mainittuna työehtosopimuksessa. Palkankorotus kannustaisi dokumentoimaan enemmän. Graham (1999, Timonen-Kallion 2008, 52 mukaan) kuvaa lastenkotityötä monikerroksiseksi työksi, jolle on tunnusomaista työn suuri määrä ja vaihtelevuus. Yksittäisiä toimintoja kertyy päivässä suuri määrä eikä niitä ehdi aina saattamaan loppuun eikä niihin syventymään. Monikerroksisessa ja kompleksisessa arjessa on jatkettava eteenpäin ja priorisoitava asioita, tapahtuu ympärillä mitä tahansa (Whitaker 1998,30 Timonen-Kallion 2008, 52 mukaan). Timonen-Kallion (2008, 163) mukaan työmenetelmä pysyy työkäytäntönä myös ajanpuutteen, kiireen ja kaaoksen keskellä, kun se on teoreettisesti perusteltu.

Laakso (2009, 150 -153) pohtii tutkimuksessaan kohtaamisia arjen rutiinien ympärillä ja sitä, miten löytää aikaa, tilaa ja ymmärrystä lapsen yksilöllisen kokemuksen kuulemiseen. Yksilöllisyyden huomiointi on työtä ohjaava ideaali, joka

näkyi lapsen kokemuksen esiin houkutteluna ja herkistymisenä lapsen näkökulmaan. Arjessa on monia mahdollisuuksia huomioida yksilöllinen kokemusmaailma mutta se voi jäädä myös arkisen toiminnan varjoon. Huomioiminen ei tapahdu itsestään, vaan se vaatii työntekijältä herkistymistä ja lapselle tärkeän tilanteen tunnistamista. Omahoitajuus liittyy yksilöllisyyden huomioimiseen.

Tutkimuksessamme dokumentoinnissa painottui omahoitajien mielestä aikuisten näkemykset. Heidän mielestään tulisi entistä enemmän pyrkiä näkemään asioita, jotka ovat lapselle merkityksellisiä ja dokumentoida niitä. Lastensuojeluinstituutioissa asetetaan erilaisia odotuksia sille, miten lasten tulee osallistua ja mikä on lapsen puheessa oleellista tietoa. Lapsen viestiä ei tavoiteta ja se sivuutetaan vääränä, sopimattomana tai epäselvänä. Kohtaamisissa lapsi saatetaan tulkita ”huonoksi” kertojaksi. Tärkeä olisikin pohtia, mikä toimintatavoissa on sellaista, mikä estää lapsen osallisuutta ja puhuja-aseman ottamista niin halutessaan. (Raitakari 2006, 185-192, 276.)

Omahoitajilla on mahdollisuus dokumentoinnin kautta muokata lapsen sisäistä tarinaa (Hänninen 2000) ja rakentaa vaihtoehtoista voimauttavaa tarinaa (Morgan 2004). Omahoitajilla ja muilla työntekijöillä on siten myös valtaa, jota on käytettävä vastuullisesti. Rajoista puhumisen yhteydessä Laakso (2009, 157) pohtii valtaa, lapsen ja aikuisen suhdetta valtaan ja vastuuseen. Käytetäänkö valtaa lapsen hyväksi vai alistamistarkoituksessa. Kasvatus tavoittelee lapsen hyvää, mutta mikä milloinkin edistää lapsen hyvää. Niemelän (2005, 57 Laakson 2009, 157 mukaan) mukaan ratkaisuna pohdintaan, mikä on hyväksi lapselle lastenkodissa, auttaa radikaalisti eläytyvä ajattelu, että jos tämä olisi minun lapseni. Samaa menetelmää käyttivät omahoitajat myös tässä tutkimuksessa pohtiessaan sitä, onko elämäntarinan tallentamista syytä tehdä. Teenkö kotona, miten omat vanhempani ovat tehneet ja mikä merkitys sillä on ollut minulle. Laitokseen palaamisesta keskusteltaessa vertailtiin laitosta kotiin ja perheeseen.

8.5 Omahoitajuuden erityispiirteitä

Laakson (2009, 171) mukaan lastenkodin suhteissa on paljon henkilökohtaista, yksittäiseen lapseen ja työntekijään liittyvää. Suhteita ei voi määritellä pelkästään ammatillisiksi asiakassuhteiksi. Työntekijän työ minän ja yksityisen minän välillä ei ole selkeää rajausta, se sisältää tasapainoilua sen suhteen kuinka paljon työntekijä on valmis avaamaan omaa elämäänsä. Tutkimuksessamme työntekijät pohtivat rajanvetoa sekä suhteen molemminpuolisuutta. Suhteen henkilökohtaisuudesta kertoo myös pohdinta omahoitajasta persoonana tai työntekijänä olemisen näkökulmasta.

Haastateltavien mielestä jotkut omahoitajat muodostavat läheisemmän suhteen omahoidettavaan kuin toiset, mikä vaikuttaa myös yhteydenpitoon ja dokumentointiin. Sitoutuminen omahoitajasuhteessa vaihtelee, jolloin kaikki omahoidettavat eivät ole tasavertaisia. Omahoitajasuhteen merkitys korostui tutkimuksessamme. Omahoitajasuhteen merkitys dokumentointiin nähtiin kuitenkin kahdella vastakkaisella tavalla. Osa koki läheisen omahoitajasuhteen vähentävän dokumentoinnin tarvetta. Toiset taas kokivat sen kannustavan dokumentoimaan yhä enemmän. Haastateltavat keskustelivat omahoitajan roolista osana lapsen tarinaa sekä tarinan rakentajana. Työntekijän rohkeus päästää lapsi lähelleen korostuu, kun sijoituksen ajatellaan olevan pitkäaikainen. Tällöin korostuu myös kiintymyssuhteen muodostamisen tärkeys. (Laakso 2009, 175.)

Haastateltavat kokivat tärkeäksi yhteydenpidon omahoitajien ja lapsen välillä myös sijoituksen päätyttyä. Haastateltavat pohtivat työntekijöiden pysyvyyttä ja sitä, kuinka ideaalissa tilanteessa omahoitaja ei vaihdu sijoituksen aikana ja yhteydenpito säilyy myös sijoituksen päätyttyä. Toisaalta tulevaisuutta ei voi ennustaa, jolloin omahoitaja ottaa riskin jättäessään tallentamatta jotain konkreettista. Jäimme pohtimaan työntekijöiden ja lasten yhteydenpitoa työntekijän vapaaajalla. Voiko työntekijöiltä edellyttää tai onko edes sallittua pitää yhteyttä lastenkodin lapsiin työntekijän omalla vapaa-ajalla? Laakso (2009, 249) tuo esiin, kuinka lastenkotityö on työtä kuten muukin työ ja työntekijällä on oikeus vaihtaa työtä tai jäädä perhevapaalle. Kuitenkin tietoisuus omien ratkaisujen merkitys lapselle, erityisesti pitkäaikaisessa ja läheisessä suhteessa tekee työhön sitoutumisesta pai-

navaa. Suhteen korvaaminen ei ole itsestään selvää. Sitoutuminen kohdistuu enemmän lapseen kuin työtehtävään.

Omahoitajien näkemykset olivat monessa mielessä ristiriitaisia. Haastateltavien mielestä dokumentointi on omahoitajien velvollisuus. Kuitenkin esiin tuli myös näkemyksiä lapsen vastuusta materiaalin tuottajina. Jos lapsi ei tuo materiaalia, kuinka aikuinen voi sitä tallentaa. Tähän liittyy myös lapsen itsemääräämisoikeus. Omahoitajat pohtivat lapsen itsemääräämisoikeutta suhteessa omahoitajan velvollisuuksiin. Haastatteluisissa pohdittiin asioiden talteen ottamista ilman lapsen suostumusta ja sitä perusteltiin lapsen edulla. Tässä mielessä voisi ajatella lapsen oikeuden omaan tarinaan menevän itsemääräämisoikeuden edelle. Dokumentoinnissa nähtiin kaksi keskeistä ulottuvuutta, lapsen oma osallisuus oman tarinansa rakentamiseen sekä lastenkodin työntekijöiden, erityisesti omahoitajan ajatusten ja tunteiden tallentaminen.

Osa omahoitajista koki, että kaikenlainen työskentely lähtee omahoitajasuhteen ja luottamuksellisuuden rakentamisesta ja niiden rakentaminen on keskeisempää kuin menetelmät työssä. Toiset taas kokivat, että dokumentointi täydentää omahoitajatyöskentelyä. Laakson (2009, 166) tutkimuksessa menetelmien käyttöä pidettiin lastenkotityölle vieraana. ”Menetelmien ja välineiden ajateltiin toimivan vain, jos ne sopivat työntekijän persoonaan” Vaikka yhteisistä välineistä oli sovittu, niiden soveltamisessa oli yksilöllisiä tapoja. Myös omassa tutkimuksessa koettiin, että työtapojen tulisi olla sellaisia, että niiden käyttäminen tuntuu työntekijästä luontevalta.

Laakson (2009, 168) tutkimuksessa jokainen työntekijä punnitsi menetelmän käytön jokaisen lapsen kohdalla jokaisessa tilanteessa. Kummassakaan lastenkodissa ei ollut tapoja, joita olisi toteutettu kaikkien lasten kanssa samalla tavalla. Oleellista lapsen oli lapsen oma kiinnostus, valmius sekä hyödyllisyys. Näyttäisikin siltä, että lastenkotityön tekeminen on vahvasti sidoksissa niin omahoitajan kuin lapsen persoonaan ja erilaisia työtapoja tulee voida muokata. Työskentelyn tapa vaihtelee niin henkilöiden kuin eri yksiköidenkin välillä. Tästä kertoo myös se,

että jokaisessa lastenkodissa työskenneltiin ja tutkimusaihetta käsiteltiin sille lastenkodille ominaisella tavalla.

8.6 Avauksia

Hankkeemme tavoitteena oli yhtenäistää dokumentointikäytäntöjä. Tulosten valossa tavoitteeseen päästään nimenomaan korostamalla epävirallisen dokumentoinnin merkitystä ja tarjoamalla erilaisia tapoja sitä toteuttaa. Epäviralliselle dokumentoinnille olisi hyvä luoda raamit, joiden avulla kaikille lapsille taataan hänen elämäntarinansa dokumentointi jossain muodossa. Koimme tärkeäksi, että lastenkotien työntekijät saisivat selkeän vastauksen siihen, millä tavoin dokumentointia voisi lastenkodissa lain puitteissa toteuttaa. Laki ei kuitenkaan määrittele epävirallista dokumentointia eikä ministeriöstä saatu ohjaistusta lain soveltamisesta. Tutkimuksen lastenkotien omahoitajille tehtiin hankkeemme aikana Pelastakaa Lapset ry:ssä sisäinen ohjeistus dokumentoinnista (liite 6).

Lapsella itsellään on oikeus dokumentoida elämäänsä haluamallaan tavalla. Sitä ei laki rajoita edes valokuvauksen osalta. Tästä näkökulmasta omahoitajan tehtäväksi voisi nähdä lapsen tarinan dokumentoinnin mahdollistamisen. Omahoitaja voisi tarjota lapselle erilaisia vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia. Ennen kuin epävirallisesta dokumentoinnista lastenkodeissa saadaan valtakunnallista ohjeistusta esimerkiksi ministeriöstä, on vaikeaa luoda yhteisiä käytäntöjä.

Elo-Kurun (2003, 98-99, 108) tutkimuksessa omahoitajat tiedostivat dokumentoinnin merkityksen, mutta sitä pidettiin yhtenä rasittavimmista velvollisuuksista. Omahoitajat kokivat vaikeana ratkaista millaisia havaintoja tulisi kirjata. Erilaiset kaavakkeet saivat aikaan tietynlaisen ”ähkyn”. Oman tutkimuksemme perusteella dokumentointi voi tuoda esiin uuden näkökulman ja antaa uuden ulottuvuuden omahoitajasuhteeseen. Kuten haastatteluissakin tuli esiin, positiivisen palautteen antaminen helpottuu, kun myönteiset asiat korostuvat myös dokumentoinnissa. Dokumentointia ei tule nähdä suhteen rakentamisen vastakohtana vaan suhdetta tukevana työvälineenä.

Monipuolisen dokumentoinnin merkityksen ymmärtämisen myötä on mahdollista muuttaa näkökulmaa kaikenlaiseen dokumentointiin. Se mitä kirjaaminen ohjaa sitä, mihin asioihin kiinnitetään huomiota arjessa. Elämäntarinan dokumentointi vaatii lapsen ja lapsen elämään liittyvien asioiden monipuolista havainnointia ja herkkyyttä lapselle tärkeille asioille. Lapsen tarina on läsnä jokaisessa kohtaamisessa.

9 POHDINTA

9.1 Tutkimuksen vakuuttavuus

Laadullisen tutkimuksen yhteydessä puhutaan vakuuttavuudesta, jolloin tarkoitetaan tutkimuksen tieteellistä pätevyyttä. Tutkimuksen luotettavuus, tutkijan uskottava aiheen käsittely sekä tulosten siirrettävyys ovat vakuuttavuuteen keskeisesti vaikuttavia tekijöitä. Kehittämistoiminnassa edellisten lisäksi tulee huomioida toimijoiden sitoutuminen. Sitoutumattomuus heikentää aineistojen, menetelmien ja tulosten luotettavuutta. (Toikko & Rantanen 2009, 123- 126.) Arvioimme hanketta kehittämistoiminnan näkökulmasta sekä pohdimme hankkeen tulosten hyödynnettävyyttä seuraavissa luvuissa. Tässä luvussa arvioimme hankkeeseemme liittynyttä laadullista tutkimusta, tulosten analysointia sekä valittua tiedonkeruutapaa.

Hankkeeseemme sisältyi tutkimuksellinen osuus, joka toimi tiedontuotannon välineenä. Konkreettisesti tämä siis tarkoitti laadullista fenomenografista tutkimusta, jossa käytettiin menetelmänä fokusryhmähaastattelua, jonka avulla kerättiin hankkeessa tarvittu tieto. Käytännössä pyrimme fenomenografisen tutkimuskirjallisuuden avulla löytämään tutkimuksellista ymmärrystä, jonka pohjalta käytimme tutkimuksessamme elementtejä ja piirteitä fenomenografiasta.

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään yleensä tiheään aineisto- tai teorialähtöiseen analyysiin. Kehittämistoiminnassa laadullisia aineistoja lähestytään usein kehittämistoiminnan kysymyksen asettelun näkökulmasta, jolloin ei ole tarkoituksenmukaista analysoida kaikkea aineistoon sisältyvää informaatiota. (Toikko & Rantanen 2009, 140.) Hankkeessamme kerätty aineisto oli laaja, 146 sivua litteroitua aineistoa. Analysointi oli haastava tehtävä. Haastattelujen sisältö ja esiin nousseiden aiheiden painotukset vaihtelivat eri työryhmien välillä. Pyrkimyksenä oli pysyä avoimena aineistosta nouseville asioille. Samalla oli kuitenkin pidettävä mielessä asetetut tutkimuskysymykset ja tutkimuksen aihe. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija itse on pääasiallinen luotettavuuden kriteeri. Lähtökohtana on tutkijan

avoin subjektiviteetti ja tutkimusraportti sisältää yleensä tutkijan omaa pohdintaa. (Eskola & Suoranta 1998, 211.)

Analyysiä tehdessään tutkijalla tulee olla laaja-alainen näkemys ja avoimuutta uudenlaisille tulkinnoille. Keskusteluja täytyy tulkita osana keskustelukokonaisuutta, eikä yksilöllisinä näkemyksinä, jotta keskustelun tarkoitus voidaan ymmärtää. Näkökulma voi olla enemmän kuin yhdistelmä osallistujien mielipiteitä. (Dahlin Ivanov & Hultberg 2006, 130.) Yksilöllisiä lainauksia voidaan kuitenkin käyttää esim. kuvaamaan tuloksista tuotettuja teemoja (Mäntyranta & Kaila 2008, 1508). Onnistuimme mielestämme löytämään fokusryhmien korostamat ja tutkimuksen kannalta merkittävät asiat aineistosta. Pidimme tärkeänä sitä, että tutkimuksen tulokset ovat selkeästi esitetty ja sen myötä hyödynnettävissä laajemmin lastensuojelun eri yksiköissä. Analyysivaiheessa koimme tärkeiksi tutkijoiden väliset keskustelut liittyen aineistoon ja tulkintoihin.

Mielestämme fokusryhmähaastattelu oli erityisen sopiva tiedonkeruutapa kehittämishankkeeseemme. Fokusryhmähaastattelu tiedonkeruun tapana kohdistuu kehittämiseen liittyviin keskusteluihin ja siinä korostuu toimijoiden oma ääni, vuorovaikutus ja tulkinnallinen näkökulma. Tämän menetelmän avulla voidaan kerätä toimijoiden käsityksiä kehitettävästä asiasta. (Toikko ja Rantanen 2009, 141-142.) Tärkein seikka ryhmiä muodostettaessa oli se, että halusimme saada kaikkien omahoitajien äänen kuuluviin. Suunniteltu ryhmän koko oli hyvin yhdenmukainen kirjallisuuden suositusten kanssa (ks. Toikko & Rantanen 2009, 144, Redmond & Curtis 2009, 64, McLafferty 2004, 190).

Ryhmät oli tietoisesti valittu niin, että keskenään erilaiset työryhmät tuottaisivat rikkaan ja monipuolisen aineiston. Työryhmien sekoittaminen olisi ollut erittäin vaikeaa pitkien välimatkojen vuoksi. Ryhmän jäsenten vieraus olisi myös voinut rajoittaa keskustelun vilkkautta. Uskoimme, että myös työryhmien sisällä osallistujilta löytyisi erilaisia näkemyksiä, jotta keskustelu olisi antoisaa. Oletettavaa oli, että työryhmien välillä olisi myös eroja siinä, kuinka paljon työryhmissä oli aikaisemmin käsitelty tutkimuksen aihealuetta. Työryhmät pääsivät näin jatkamaan keskustelua heille kaikille yhteiseltä lähtötasolta ja syventämään oman työryhmänsä keskinäistä ymmärrystä.

Käytännössä osallistujamäärä oli osassa ryhmiä huomattavasti pienempi kuin alun perin suunniteltiin. Lastenkodin käytännön arki vaikutti siihen, että kaikki omahoitajat eivät voineet osallistua haastatteluihin. Osassa haastatteluista oli paikalla kaikki omahoitajat, osassa vain osa omahoitajista ja joissain väkimäärä väheni kesken haastattelun. Kaikkien omahoitajien osallistuminen olisi varmasti vaikuttanut kunkin ryhmän sisäiseen keskusteluun. Sitä, olisiko se muuttanut merkittävästi saatuja tuloksia, on vaikea arvioida. Tutkimuksen aikana pohdimme myös sitä, kuinka paljon haastateltavien koulutus, työkokemus ja ikä vaikuttivat heidän haastatteluissa esiin tuomiinsa ajatuksiin ja sitä kautta tuloksiin. Haastatteluissa tuli esiin, että jotkut pidempään lastensuojelutyötä tehneet eivät innostuneet dokumentoinnista samalla tavoin kuin jotkut viime vuosina valmistuneet tai uudet työntekijät. Tutkimusta toteuttaessamme huomasimme, että erot eri lastenkotien dokumentointikäytäntöjen välillä olivat suuria.

Kahteen fokusryhmähaastatteluun osallistui lastenkodin johtaja. Johtajan osallistumisen haastatteluun koimme positiivisena, koska se lisää myös johtajan tietoisuutta käsiteltävästä aiheesta sekä oman työryhmänsä toiminnasta ja prosessista. Tämän myötä johtajalla on myös mahdollisuus tukea työntekijöiden myöhempiä pyrkimyksiä toteuttaa lapsen elämäntarinan dokumentointia esimerkiksi resurssien myöntämisen kautta.

Haastattelijalla on aina oma vaikutuksensa tuloksiin. Haastattelijan tehtävä ei ole kiskoa tietoja haastateltavista, vaan oikeanlaisen ilmapiirin luomisen kautta saada tieto kumpuamaan esiin keskusteluissa. (Dahlin Ivanov & Hultberg 2006, 130). Haastattelijan tapa esittää kysymyksiä, se miten haastattelija ilmaisee itseään, kuinka paljon aikaa annetaan vastata, haastattelijan non-verbaali viestintä, katsekontakti ja se, miten lämpimästi haastattelija suhtautuu ryhmään vaikuttavat haastattelun tulokseen. (Redmond & Curtis 2009, 67.) Tutkijan aiemmat kokemukset vaikuttavat hänen havaintoihinsa, vaikka laadullinen tutkimus on hypoteesiton ja tutkijalla ei ole lukkoon lyötyjä ennako olettamuksia tutkimuksen tuloksista (Eskola & Suoranta 1998, 19).

Haastattelijan tulee löytää tasapaino siinä, kuinka paljon hän kontrolloi ryhmää.

Agar ja MacDonald (1995) huomauttavat, että liika kontrolli tukahduttaa keskustelun, mutta liian vähäinen kontrolli voi johtaa siihen, että oikeaa aihetta ei tule käsitellyksi (McLaffertyn 2004, 192 mukaan). Morgan (1996) lisää, että haastattelijalla on vaarana korostaa liikaa omia kiinnostuksen kohteitaan, ryhmän kustannuksella. Tämä tulee huomioida jo haastattelurunkoa rakennettaessa. (McLaffertyn 2004, 192 mukaan.)

Keskustelua on käyty myös siitä, onko haastattelijan ja tutkijan syytä olla sama henkilö. Kirjallisuus tukee yhden henkilön näkökulmaa. Tutkijana ja haastattelijana henkilöllä on laajemmin käytettävissään tietoa koko tutkimusprojektista. (Dahlin Ivanov & Hultberg 2006, 129.) Eri henkilöä suositellaan pääasiassa ryhmänjohtamisen taitojen näkökulmasta (McLafferty 2004, 190). Itse katsoimme omien ammatillisten taustojemme tukemana omaavamme riittävästi kykyjä haastattelujen toteuttamiseen. Haastattelu on kuitenkin tilanteena aina haasteellinen ja vaatii edellä mainittujen asioiden tiedostamista.

Mielestämme onnistuimme itse haastattelutilanteissa hyvin, ryhmät olivat keskustelevia ja pitäytyivät annetuissa teemoissa. Saimme koottua paljon monipuolista aineistoa. Lisäksi koimme, että fokusryhmiin osallistujat hyötyivät jo itse haastattelutilanteesta työryhminä, koska haastattelutilanteessa osa omahoitajista toi esiin kuinka paljon ajatuksia haastattelun teemat heissä herättivät. He kertoivat, kuinka eivät olleet aiemmin ajatelleet dokumentointiin liittyviä asioita niin laajasti ja monesta näkökulmasta työtä tehdessään. Jokainen haastateltava pääsi myös haastattelutilanteessa reflektoimaan omaa toimintaansa työryhmän jäsenenä ja omahoitajana.

Kääriäinen (2003, 37) pohti väitöskirjassaan omaa rooliaan tutkijana ja totesi olevansa kaksoisroolissa. Hänen käytännön kokemuksensa lastensuojelun sosiaalityöstä ja dokumentoinnista oli läsnä hänen tulkinnoissaan. Toisaalta hänen edellytettiin tutkijana ottamaan etäisyyttä omaan ammatilliseen ymmärrykseensä. Kääriäinen koki työkokemuksensa olevan voimavara. Eskolan ja Suorannan (1998, 34-35) mukaan on hyvä, jos tutkimuksen aihe ei ole liian läheinen tutkijalle ja se eroaa hieman hänen omasta kokemuspöyrästään. Tällöin tutkittavaan aiheeseen saa riittävästi etäisyyttä ja monipuolisen tarkastelukulman.

Koimme hyväksi sen, että meitä oli kaksi tutkijaa, joista toinen oli tutkimukseen osallistuneen organisaation ulkopuolelta ja toinen organisaation sisältä. Organisaation ulkopuolinen tutkija toi erilaisia näkökulmia tutkittavaan aiheeseen ja esitti tarkentavia kysymyksiä tarvittaessa. Organisaation sisältä tulevalle tutkijalle puolestaan oli tietoa organisaation toiminnasta sekä siinä toimivien omahoitajien työskentelystä, mikä auttoi hankkeen käytännön toteutuksessa sekä tutkimuksen rajaamisessa tutkimusryhmälle sopivaksi. Kuitenkin koimme hyväksi sen, että molemmilla tutkijoilla oli kokemusta lastensuojelutyöstä.

9.2 Hankkeen arviointi

Hankkeessamme oli kyse tutkimuksellisesta kehittämistoiminnasta. Toikon ja Rantasen (2009, 22-23) mukaan tutkimuksellinen kehittämistoiminta on tiedontuotantoa, jossa kysymyksenasettelut nousevat käytännön toiminnasta ja rakenteista. Puhutaan uudesta tiedonmuodostuksen tavasta, jossa tutkimus on avustavassa roolissa. Tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa tavoitellaan konkreettista muutosta ja samalla pyritään perusteltuun tiedontuottamiseen. Hankkeessamme oli kyse kehittämistoiminnasta, mutta pyrimme myös hyödyntämään tutkimuksellisia periaatteita.

Toikko ja Rantanen (2009, 14-15) jäsentävät kehittämistä erilaisten käsitteiden avulla. Oman hankeemme aiheita ja toteutusta voi myös jäsentää niiden avulla. Hankkeemme keskittyi toimintatavan kehittämiseen. Tavoitteena oli luoda yhtenäisempiä käytäntöjä niin yksiköiden kuin koko organisaationkin sisällä. Hankkeessamme pyrimme siis laaja-alaiseen koko lastenkotiorganisaation yhteisen toimintatavan yhtenäistämiseen. Koimme kuitenkin tärkeäksi jo yksiköiden sisäisten toimintatapojen yhtenäistämisen ja selkeytymisen sekä yksilön työskentelytavan kehittymisen kehittämishankkeemme kannalta myönteiseksi tulokseksi. Hankkeessa kerättiin omahoitajilta tietoa jo käytössä olevista toimintatavoista, sekä ideoita ja toiveita liittyen omahoitajien työvälineisiin. Näiden pohjalta tavoitteena oli rakentaa sähköinen ideapankki kaikkien alan toimijoiden käyttöön.

Saavutimme mielestämme tavoitteet liittyen Pelastakaa Lapset ry:n lastenkotien toimintatapojen yhtenäistämiseen. Tutkimuksemme pohjalta toteutetut nettisivut ovat Pelastakaa Lapset ry:n nettisivujen yhteydessä ja sitä kautta yleisesti käytössä kyseisessä organisaatiossa ja muualla. Nettisivujen toteutus onnistui hyvin ja sivut ovat selkeät, helposti löydettävissä ja hyödynnettävissä. Yhtenä tavoitteenamme oli tukea omahoitajien roolia lapsen elämäntarinan tallentajana ja toivomme, että kokoamamme nettisivut ja käymämme fokusryhmähaastattelut tukevat jatkossa omahoitajia tässä työssä.

Kehittämishankkeemme tarkoituksena oli tehdä näkyväksi kokonaisvaltaisen dokumentoinnin merkitys ja herättää sijaishuollossa toimivat ammattilaiset huomaamaan oman toimintansa merkityksen lapsen elämäntarinan tallentajana. Suurempana tausta-ajatuksena oli saavuttaa yhtenäisempi toimintatapa koko sijaishuollon kentällä, vaikka hankkeemme pääasiallinen kohderyhmä oli Pelastakaa Lapset ry:n lastenkodit. Hankkeemme voidaan mielestämme määritellä ennemmin rajatuksi yksikkökohtaiseksi uudistukseksi. Toivomme kuitenkin, että nettisivut auttavat myös Pelastakaa Lapset ry:n ulkopuolisia omahoitajia ymmärtämään laajemman dokumentoinnin merkitystä ja pohtimaan omaa toimintaansa lapsen elämäntarinan tallentajana.

Hankkeen tavoitteet olivat valmiiksi määriteltyjä, kun prosessia lähdettiin viemään työryhmiin. Alkuperäinen idea kehittämiseen lähti kuitenkin organisaation sisältä ja nimenomaan toimijan näkökulmasta, sillä toinen tutkijoista on kyseisessä organisaatiossa omahoitajan työtä tekevä henkilö. Idea esiteltiin lastenkoti-toiminnan päällikölle sekä lastenkotien johtajista kostuvalle johtoryhmälle, joiden hyväksynnällä hanketta lähdettiin viemään eteenpäin. Omahoitajien osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia pyrittiin lisäämään valitsemalla niitä tukeva aineistonkeruumenetelmä.

Hankkeemme oli omalta osaltamme ajallisesti ja tavoitteellisesti rajallista toimintaa. Toivomme kuitenkin, että hankkeemme työryhmille antama kimmoke innostaa jatkamaan kehittämistä ja muokkaamaan hankkeemme tarjoamia työvälineitä omaan työyhteisöön sopiviksi. Vaikka hankkeen tavoitteena oli tarjota ulkoapäin tuleva tuote, mielestämme hankkeessamme oli vahvasti kyse sisäisestä

kehittämisestä yhteistyöorganisaatioissamme. Fokusryhmissä käydyt keskustelut näyttäytyivät tutkijoille selkeinä kehittämistilanteina, joissa ryhmän oma prosessi lähti liikkeelle. Osallistujien omat oivallukset sekä tuntemukset aiheeseen liittyen olivat varmasti suurempi motivaattori työn kehittämiseksi kuin kehittämishankkeen tuotoksena syntyneet omahoitajien työvälineistä kootut nettisivut. Kehittämisen lähtökohtana voidaan pitää sitä, että toimintaan osallistuvat kaikki, joita kehittäminen koskettaa (Toikko & Rantanen 2009, 58). Varsinaisia osallistujia eli lastenkotien omahoitajia pyrimme innostamaan esittelemällä hankettamme lastenkotien opintopäivillä syksyllä 2010 ennen haastattelujen aloittamista.

Huomioimme mielestämme tutkimusta koskevat eettiset periaatteet tutkimuksen toteuttamisen, aineiston analysoinnin ja tutkimusraportin kirjoittamisen aikana. Kuulan (2006, 61-62, 99-100) mukaan tutkimusta toteutettaessa pyritään kunnioittamaan ihmisen itsemääräämisoikeutta ja ihmisen tulee saada riittävästi tietoa tutkimuksesta, jonka perusteella hän voi päättää osallistuuko hän tutkimukseen. Mahdolliselle tutkimukseen osallistuvalla henkilöllä tulisi kertoa mitä osallistuminen tutkimukseen konkreettisesti tarkoittaa, sekä mitä tutkimuksella tavoitellaan ja ketkä tutkimuksen toteuttavat. Myös tutkimuksessa kerätyn tutkimusaineiston ja materiaalien käytöstä, säilyttämisestä ja hävittämisestä tulisi informoida tutkimukseen osallistuvia. Kerroimme opintopäivillä tutkimusaineiston ja kuvaamiemme materiaalien käytöstä, säilyttämisestä ja hävittämisestä. Kävimme opintopäivillä läpi myös käytännön asioita liittyen tutkimuksen toteutukseen ja osallistujien oikeuksiin. Lisäksi ennen haastatteluja lähettämässämme ohjeistuksessa toimme esiin kyseisiä asioita.

Ohjeistimme omahoitajia kysymään lapsilta lupaa lapsen elämään liittyvien dokumenttien tuomiseen haastatteluihin. Emme kuitenkaan voineet käyttää kyseisiä materiaaleja nettisivuilla, koska ne sisälsivät lapsen henkilökohtaisia tietoja. Opintopäiviltä saatu palaute oli niukkaa, mutta positiivista ja kiinnostunutta. Oman puheemme ja powerpoint materiaalien lisäksi olimme valmistelleet videon, jossa haastatellaan lastenkodista jo pois muuttanutta nuorta hänen ajatuksistaan hänen elämänsä dokumentointiin liittyen. Valitettavasti teknisten vaikeuksien vuoksi videota ei pystytty näyttämään. Nuoren ajatukset hänen itsensä kertomana olisivat

luultavasti herättäneet kuulijoissa ajatuksia ja kenties lisänneet kiinnostusta aiheeseen.

Hankkeessamme olisimme voineet panostaa enemmän osallistujien sitouttamiseen. Kerroimme kehittämishankkeestamme ja haastatteluista lastenkodin johtajille johtoryhmässä, omahoitajille opintopäivillä ja lähetimme etukäteen haastatteluihin liittyvän ohjeistuksen johtajien jaettavaksi. Osassa ryhmistä ja osallistujista aiheen merkittävyys kirkastui vasta itse haastatteluissa, eivätkä kaikki olleet valmistautuneet haastatteluun toivotulla tavalla. Toisaalta osallistujissa tapahtunut prosessi tuli näin selkeämmin tutkijoiden näkyville. Jäimme kuitenkin miettimään, olisiko aineistossa näkynyt syvällisempää pohdintaa, jos osallistujien motivaatio olisi ollut suurempi jo haastattelutilanteeseen tullessa. Lastenkoteihin lähetetty kirjallinen ohjeistus, joka johtajien oli tarkoitus jakaa työryhmälleen, ei kuitenkaan tavoittanut kaikkia osallistujia. Yhteistyö osallistujien kanssa olisi voinut olla tiiviimpää jo suunnitteluvaiheessa, kuten myös koko prosessin aikana. Tiedonkulku johtajilta työryhmiin ei näyttänyt toimivan toivomallamme tavalla. Jälkeenpäin arvioituna olisimme itse tutkijoina voineet ottaa aktiivisemmän roolin. Kuitenkin sitä olisiko sillä ollut lopputuloksen kannalta merkitystä, on vaikea arvioida.

Haastattelijoiden oma kokemus omahoitajana toimimisesta ja lastensuojelun sijaishuollosta yleensä oli hyödyksi ja mahdollisti asian laaja-alaisen ja syvällisen pohdinnan. Kotterin (2002, Toikon & Rantasen 2009, 99 mukaan) mukaan kehittäminen etenee asioiden näkemisen kautta kohti tunteita ja vasta sen jälkeen kehittäminen konkretisoituu muutokseksi. Kehittäminen ei siis ole niin rationaalinen prosessi kuin usein oletetaan. Osallisuuden edistämiseen tarvitaan ensinnäkin emotionaalista ulottuvuutta, joka mahdollistaa osallistumisen henkilökohtaisen ajatuksen, kokemuksen tai näkemyksen perusteella. Toinen keskeinen piirre on dialogisuus, joka mahdollistaa avoimen ja tasavertaisen osallistumisen. Kolmanneksi tarvitaan avointa ja sallivaa ilmapiiriä, missä erilaisten intressien ja poikkeavien näkemysten esittäminen on sallittua. (Toikko ja Rantanen 2009, 99.) Omassa hankkeessamme työryhmien kanssa tehty kehittäminen tapahtui fokusryhmähaastattelujen kautta. Vaikka kyseessä oli tiedontuotannon väline, koimme menetelmän sisältävän edellä mainittuja osallistavia piirteitä. Haastatteluihin py-

rittiin luomaan avoin, salliva ja tasa-arvoinen ilmapiiri. Haastattelijoiden tueksi tehty haastattelurunko sisälsi kysymyksiä osallistujien tunteista kehitettävään asiaan liittyen. Aineiston analysoinnin kautta saadut tulokset tukevat Kotterin näkemystä. Tunteiden heräämisen kautta innostus oman työn kehittämistä kohtaan tuntui lisääntyvän.

Arvioinnilla on kolme erilaista tehtävää. Prosessin aikana tehty perustelun, organisoinnin ja toteutuksen arviointi ohjaa toimintaa, jolloin kehittämistoiminnan tavoitteet ja toimintatavat voivat muuttua toiminnan kuluessa. Arvioinnin avulla voidaan myös saada tietoa kehittämisen tavoitteiden saavuttamisesta. Tällöin keskeinen lähtökohta on hankesuunnitelma ja siinä määritellyt tavoitteet. Meidän hankkeemme kohdalla tämä tarkoittaa tutkimussuunnitelmassa hankkeelle määritettyjä tavoitteita. Arviointia voidaan tehdä myös osallistavasta näkökulmasta, jolloin pyritään antamaan ääni kaikille kehittämiseen osallistuville ryhmille. (Toikko & Rantanen 2009, 61.)

Hankkeessamme arviointia pyrittiin toteuttamaan koko prosessin ajan. Pyrimme kuulemaan kaiken saatavissa olevan virallisen ja epävirallisen palautteen niin osallistujilta, organisaation edustajilta, ohjausryhmältä kuin myös ohjaavalta opettajalta. Oma ajattelun prosessi kulki näiden rinnalla ja tarvittaessa muokkasimme hankettamme paremmin osallistujien tarpeita vastaavaksi. Varsinaista osallistujien osallistamista arviointiprosessiin ei toteutettu.

Ohjausryhmältä saatu palaute ja tuki oli hankkeemme onnistumisen kannalta tärkeää. Ohjausryhmän asiantuntemus koskien Pelastakaa Lapset ry:tä ja muuta lastensuojelukenttää auttoi meitä yhteydenotoissa eri toimijoiden kanssa. Ryhmä antoi vinkkejä raportin kirjoittamiseen ja toimi konkreettisena apuna nettisivujen toteuttamisessa. Ohjausryhmä korosti palautteissaan mahdollisten tulevien lukijoiden ja käyttäjien näkökulmaa. Mielestämme ohjausryhmätoiminta oli tarpeellinen osa hankettamme ja yhteistyömme sujui hyvin. Ohjausryhmän jäsenet kokivat myös yhteistyömme toimivaksi ja heidän mielestään hanke oli kokonaisuutena onnistunut ja käytännönläheinen (liite 7).

Toikko & Rantanen (2009, 59-63) esittelevät toteutuksen ja tulosten levittämisen kahtena eri kehittämisprosessin vaiheena. Heidän mukaansa tulosten levittäminen

on usein kehittämistoiminnasta erillinen prosessi. Olemme yhdistäneet ne, koska tulosten levittäminen on keskeinen osa kehittämishankkeemme toteutusta. Oma hankkeemme päättyy tulosten levittämiseen nettisivujen kautta.

9.3 Hankkeen hyödynnettävyys ja jatkotutkimusaiheet

Tiedon käyttökelpoisuutta voidaan tarkastella prosessinäkökulmasta tai kehittämistulosten näkökulmasta. Käyttökelpoisuus tarkoittaa erityisesti kehittämisen seurauksena syntyneiden tulosten hyödynnettävyyttä. Oleellista tutkimuksessa on esittää aineiston pohjalta selkeitä toimintasuosituksia. (Toikko ja Rantanen 2009, 125.) Hankkeeseemme osallistuneet lastenkodit ovat vahvan organisaation tukemia yksiköitä, joissa tehdään paljon kehittämiseen ja laadun parantamiseen tähtäävää työtä. Myös lastenkodeissa toteutettava SILTA-työskentely antaa omahoitajille erityisiä valmiuksia omahoitajatyöskentelyyn. Tulosten levittämisessä on huomioitava se, miten tulokset saadaan levitettyä erilaisiin, eritasoisin yksiköihin. On myös huomioitava jokaisen työorganisaation ja ja kehittämisprosessin ainutlaatuinen luonne, jolloin tuloksia ja kehittämistoiminnan tuotoksia voidaan pitää kontekstisidonnaisina. (Toikko ja Rantanen 2009, 126.)

Lapsen elämäntarinan dokumentointiin liittyy monia näkökulmia, jotka on otettava huomioon ohjeita annettaessa. Tulosten ja pohdinnan laajuus kertoo kehittämishankkeemme aiheen monimutkaisuudesta, sen haasteista ja ongelmista. Hankkeessa pyrittiin kuitenkin tuottamaan tietoa ja materiaalia, jolla olisi käyttöarvoa laajemmin sijaishuollon kentällä. Uskomme, että työmme tuotoksena syntyneet nettisivut hyödyttävät myös hankkeen ulkopuolisia omahoitajia.

Hankkeemme aihepiiri on vähän tutkittu. Tutkimusta on vähän niin lastenkodeista, omahoitajuudesta kuin lastenkodin dokumentoinnistakin. Tutkimuksemme kertoo jotain omahoitajuuden erityislaatuisuudesta. Omahoitajuus ansaitsisi kuitenkin laajempaa tutkimuksellista kiinnostusta. Omahoitajuudesta tarvittaisiin kuvaavaa tutkimusta siitä, mistä omahoitajuudesta pohjimmiltaan on kyse sekä millainen merkitys omahoitajuudella on lastenkodissa asuville lapsille.

Lastensuojelulaki ohjaa työskentelyä lastenkodeissa. Laki ei määrittele epävirallista dokumentointia, mutta rajoittaa lapsen elämäntarinan dokumentointia merkittävilta osin. Tarvittaisiin selkeä ohjeistus siitä, miten turvata jokaisen lapsen oikeus omaan tarinaansa sekä kuuluminen dokumentoinnin kautta yhteisöön. Vaikka vastausta ministeriöstä ei tämän hankkeen puiteissa saatu, toivomme, että kysymyksemme on ministeriössä kuultu ja ohjeistus annetaan lähitulevaisuudessa.

Tässä hankkeessa keskityttiin omahoitajien näkökulmaan. Omahoitajat kokivat lapsen elämäntarinan tallentamisella olevan monia merkityksiä itselleen sekä omasta näkökulmastaan lapsille. Tärkeää olisi selvittää lasten omaa näkökulmaa tutkimuksen keinoin. Lasten vastausten pohjalta työskentelyä olisi mahdollisuus kehittää edelleen. Omahoitajat arvioivat dokumenttien tulevan merkityksilliseksi vasta myöhemmin elämässä, jolloin tarve oman elämän tarkasteluun herää. Merkittävää tietoa myös valtakunnallisen ohjeituksen antamiseen olisi se, miten lastenkodeissa lapsuudessaan asuneet suhtautuvat oman elämänsä dokumentteihin elämänsä eri vaiheissa. Jos dokumenteilla on omahoitajien arvioimia merkityksiä, lastenkodeissa asuneilla tulisi olla todellisia vaikutusmahdollisuuksia siihen, miten heidän historiansa näkyy lastenkodeissa, ilman, että laki rajaa kaiken näkymisen automaattisesti pois.

Hankkeessamme pyrimme vastaamaan omahoitajien toiveeseen hyödyntää tietotekniikkaa työskentelyssään. Lapset elävät maailmassa, jossa tietotekniikka ja sosiaalinen media ovat arkipäivää. Myös heidän kannaltaan uudenlaiset tavat työskennellä voivat olla mielekkäitä. Pyrimme avaamaan yhden väylän yhteistyölle, jonka toivomme tuottavan jotain uutta sijaishuollon kentälle.

Sosiaalityön kentällä on käynnissä erilaisia tietotekniikkaa hyödyntäviä projekteja, joiden tuotosten hyödyntämisen mahdollisuuksia myös sijaishuollon puolella kannattaa selvittää jatkossa. Tällaisia ovat esimerkiksi Tikutus-hanke (Tikutus - innovatiivisia, aktiivisia palvelusisältöjä ikääntyville 2010), jossa kehitetään muistelutikkua (mTikku) vanhuksille sekä YTKP-projekti (NäytönPaikka – Portfolio 2008) syrjäytyneille ja syrjäytymisvaarassa oleville nuorille. Projektissa on tuotettu digitaalinen portfolio, joka sisältää sähköisiä työvälineitä (esimerkiksi verkostokartan) niin nuoren itsensä kuin työntekijänkin käyttöön. Lapsen liitty-

vässä dokumentoinnissa on kuitenkin erityiskysymyksiä, jotka tulee huomioida sovellusten kehittämisessä. Yhteistyö Pelastakaa Lapset ry:n ja Star Ducks Studiosin välillä voisi parhaimmillaan näyttää suuntaa lastensuojelun piirissä olevien lasten hyväksi tehdyille sähköisille palveluille. Niiden kehittämistä varten tarvitaan selkeää valtakunnallista ohjeistusta erityisesti tietosuojaan ja lupamenettelyihin liittyen.

Hankkeessamme oli pyrkimyksenä tehdä yhteistyötä Lahden Ammattikorkeakoulun sisällä eri laitosten välillä. Laitosten välinen yhteistyö on liian vähän hyödynnetty voimavara. Hankkeessamme yhteistyö ei yrityksistä huolimatta tuottanut tulosta. Valitettavan usein sosiaalityön kentällä tehtävässä kehittämisessä törmätään taloudellisten resurssien puutteeseen. Esimerkiksi tekniikanlaitoksen opiskelijoiden työpanos suuntautuu helpommin yritysmaailman suuntaan kuin lastensuojeluun, missä yhteistyö ei aina välttämättä anna suoraa taloudellista hyötyä. Hyöty voi näkyä kuitenkin muulla tavalla ja toisenlaisten arvojen kautta. Laitosten välistä yhteistyötä tulisi kehittää määrätietoisemmin koulun johdon taholta. Myös sosiaalityönkentällä voitaisiin miettiä erilaisen kehittämisen tuomaa hyötyä ja pyrkiä irrottamaan sitä varten myös taloudellisia resursseja.

Mielenkiintoista olisi seurata ja selvittää otetaanko hankkeemme tuotoksena syntyneet työvälineet käyttöön ja onko niistä apua käytännön työssä. Toinen mielenkiintoinen näkökulma olisi jatkuuko fokusryhmähaastatteluista alkanut prosessi tutkimuksen lastenkodeissa ja siirtyvätkö saadut oivallukset arjen työhön.

LÄHTEET

Aho, M. 2009. Vanhemmuuden roolikartta omaohjaajan hyvänä työkäytäntönä Halikon perhetukikeskuksessa. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Aho, S. 1996. Lapsen minäkäsitys ja itsetunto. Helsinki: Oy Edita Ab.

Bardy, M. & Känkänen, P. 2005. Omat ja muiden tarinat. Ihmisyyttä vaalimassa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Barkman, J. 2009. Lasten ja nuorten elämäntarinan äärellä. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. 241-251.

Barkman, J. 2003. Minä, äiti, isä ja koti: lasten tarinoissa. Teoksessa Krappala, M. & Pääjoki, T. (toim.) Taide ja toiseus. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Dahlin Ivanov, S. & Hultberg, J. 2006. Understanding the multiple realities of every day life: Basic assumptions in focus-group methodology. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy* 13/2006, 125-132.

Elo-Kuru, H. 2003. Omaha-ohjaaja - kaiken korjaa? Lastensuojelulaitoksen lähikasvattajan työssä tarvittava ammatillinen osaaminen. Turku: Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma.

Eronen, T. 2008. Lastenkoti dokumentoituna, kerrottuna ja yhdessä muisteltuna. *Janus* 16, 19-34.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

- Haapamäki, J. 2000a. Näkökulmia päivähoidon yhteisöllisyyteen. Teoksessa Haapamäki, J., Kaipio, K., Keskinen, S., Uusitalo, I. & Kuoksa, M. (toim.) Yhteisö kasvattaa. Päivähoito oppimis- ja kasvatusyhteisönä. Helsinki: Tammi. 14-25.
- Haapamäki, J. 2000b. Yhteisön merkitys päivähoidossa. Teoksessa Haapamäki, J., Kaipio, K., Keskinen, S., Uusitalo, I. & Kuoksa, M. (toim.) Yhteisö kasvattaa. Päivähoito oppimis- ja kasvatusyhteisönä. Helsinki: Tammi. 26-32.
- Haapamäki, J. 2000c. Yhteisöllisyyden rakentaminen. Teoksessa Haapamäki, J., Kaipio, K., Keskinen, S., Uusitalo, I. & Kuoksa, M. (toim.) Yhteisö kasvattaa. Päivähoito oppimis- ja kasvatusyhteisönä. Helsinki: Tammi. 33-47.
- Helavirta, S. 2006. Lasten hyvä ja huono elämä eläytymistarinoiden valossa. Teoksessa Forsberg, H., Ritala Koskinen, A. & Törrönen, M. (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-Kustannus. 195-219.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hurtig, J. 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, H., Ritala Koskinen, A. & Törrönen, M. (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-Kustannus. 167-193.
- Häkkinen, K. 1996. Fenomenografisen tutkimuksen juuria etsimässä. Teoreettinen katsaus fenomenografisen tutkimuksen lähtökohtiin. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Opettajankoulutuslaitos.
- Hänninen, V. 2000. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampereen yliopisto. Akateeminen väitöskirja.
- Ingi, M. 2003. Solveigin naamion takaa, lähityöntekijän näkökulma menneisyysmatkaan. *Psykologia* 2, 72-82.

Kaipio, K. 2000a. Mitä yhteisöllisyys on? Haapamäki, J., Kaipio, K., Keskinen, S., Uusitalo, I. & Kuoksa, M. (toim.) Yhteisö kasvattaa. Päivähoito oppimis- ja kasvatusyhteisönä. Helsinki: Tammi. 11-12.

Kaipio, K. 2000b. Päivähoitoyhteisö kasvatusyhteisönä. Teoksessa Haapamäki, J., Kaipio, K., Keskinen, S., Uusitalo, I. & Kuoksa, M. (toim.) Yhteisö kasvattaa. Päivähoito oppimis- ja kasvatusyhteisönä. Helsinki: Tammi. 94-127.

Karppinen, S. 1999. Lapsen henkilökohtainen hoito ja huolenpito lastensuojelulaitoksessa: Omahoitajamenetelmä. Teoksessa Tervonen- Arnkil, K. (toim.) Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksissa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. 14-20.

Kendrick, A. 2007. Residential child care: Prospects and challenges. London: Jessica Kingsley Publishers.

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kyngäs, H. & Vanhanen, L. 1999. Sisällön analyysi. *Hoitotiede*. 11(1)/1999. 3-12

Kyrönseppä, U. & Rautiainen, J-M. 1993. Lapsi laitoksessa. Porvoo: WSOY.

Kääriäinen, A. 2003. Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsinki: Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003.

Kääriäinen A. 2006. Lapsen sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Forsberg, H., Ritala Koskinen, A. & Törrönen, M. (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-Kustannus. 45-67.

Kääriäinen, A., Leinonen, A. & Metsäranta H. 2007. Lastensuojelutyön dokumentointi. Opastusta ja ideoita käytäntöön. 3. uudistettu painos. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press.

Kääriäinen, A. 2007. Epävarmuuden sieto ja kirjoitettu tieto sosiaalityössä. Teoksessa Vuori, J.& Nätkin, R. (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino. 247-265.

Laakso, R. 2009. Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia latenkotityöstä. Tampere: Tampereen yliopisto. Sosiaalityön tutkimuksen laitos. Akateeminen väitöskirja.

McLafferty, I. 2004. Focus group interviews as a data collecting strategy. *Journal of Advanced Nursing*, 48(2)/2004, 187-194.

Metsämuuronen, J. 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia-sarja 4. Helsinki: International Methelp Ky.

Mikkola, P. 1999. Laadun elementit sijaishuollossa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 14. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Morgan, A. 2004. Johdatus narratiiviseen terapiaan. Porvoo: Oy Formato Ab.

Murto, K. 1997. Yhteisohoidon suuntauksia. Jyväskylä: Jyväskylän koulutuskeskus Oy.

Mäenpää, J. & Törrönen M. 1996. Dokumentoitu lapsi: miten lapsi näkyy lastensuojelun asiakirjoissa? Teoksessa Mäenpää, J.&Törrönen M. (toim.) Dokumentoitu lapsi. Stakes: Aiheita 4. Helsinki:Stakes. 7-60.

Mäntyranta, T. & Kaila, M. 2008. Fokusryhmähaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä lääketieteessä. *Duodecim* 124/2008, 1507-13.

Niemelä, E. 2005. Suunnitelmat lastensuojelun laatua tukemassa. Teoksessa Laaksonen, S. & Kempainen, M. (toim.) Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita

hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Pääjoki, T. 2003. Leikkivät tarinat. Teoksessa Krappala, M. & Pääjoki, T. (toim.) Taide ja toiseus. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Pösö, T. 1994. Laitos lapsen etuna. Teoksessa Törrönen, M. (toim.) Lapsen etu ja viidakon laki. Helsinki: Lastensuojelun keskusliiton julkaisu 94. 40-53.

Raitakari, S. 2006. Neuvottelut ja merkinnät minuuksista. Vuorovaikutuksellisuus ja retorisuus nuorten tukiasumisyksikön palavereissa ja tukisuunnitelmissa. Tampere: Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Akateeminen väitöskirja.

Redmond, R. & Curtis, E. 2009. Focus groups: principles and process. *Nurse-researcher* 16(3)/2009, 57-69.

Räty, T. 2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita.

Salokanta, S. 2003. Miten lapsi näkyy lastensuojelussa? Tutkimus Hämeenlinnan lastensuojelun huoltosuunnitelmista. Tampere: Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma.

Sinkkonen, J. 2010. Mikä lastenkodin arjessa hoitaa? Kiiskinen, P. & Eskelinen, T. (toim.) Iskä, äiskä, omahoitsu ja mä siltaa rakentamassa. Käsikirja sijaishuollon ammattilaisille. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry. 9-12.

Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. 1994. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Timonen-Kallio, E. 2008. Lastenkodin ohjauksellinen identiteettityö - Työkirja-menetelmä omahoitajan hoito- ja kasvatustyön jäsentäjänä. Turku: Turun yliopisto.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta: näkökulmia kehittämissprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Tampereen yliopisto.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Törrönen, M. 1994. Tulkittu lapsi. Teoksessa Törrönen, M. (toim.) Lapsen etu ja viidakon laki. Helsinki: Lastensuojelun keskusliiton julkaisu 94. 54-71.

Törrönen, M. 1999. Lasten arki laitoksessa. Helsinki: Helsinki University Press.

Törrönen, M. 2000. Elämistila – elävä paikka. Janus 8, 266-280.

Uusitalo, A. 2007. Elämäkertatyöskentely perhesijoituksen tukena. Teoksessa Tervonen- Arnkil, K. (toim.) Lapsen kanssa : olennaista etsimässä : artikkelikoelma Minun Elämäni -projektin työstä 2003-2006. Helsinki: Pelastakaa lapset. 127-133.

Varilo, E., Lounavaara-Rintala, H. Varilo, L. Vuornos, P. & Wahlbeck, J-C. 2000. Menneisyyden rakentaminen lapsen ja nuoren hoitokeinona. Psykologia 3, 212-221.

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Välivaara, C. 2008. Lapsilähtöisiä vuorovaikutuksen välineitä. Teoksessa Ketola, J. (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin; Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus.

Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitos 2011. Sosweb/sosiaalialan työmenetelmät. Saatavissa:
<http://www.valt.helsinki.fi/yhpo/sosweb/>

Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia 2011. Tikutus-hanke. Saatavissa 2011

<http://www.palmenia.helsinki.fi/hankkeet/hanketiedot.asp?id=71>

Niemelä.E. 2004. Lastensuojelutyö näkyväksi. Sarvi-projektin loppuraportti. Nuorten ystävät ry. Saatavissa:

<http://www.nuorten-yst.fi/index.php?112>

Näytön Paikka ry 2008. YTKP. Saatavissa:

<http://portfolio.naytonpaikka.fi/>

Pelastakaa Lapset ry 2011. Saatavissa:

<http://www.pelastakaalapset.fi>

Pelastakaa Lapset ry 2010. SILTA-hanke. Saatavissa:

<http://www.pelastakaalapset.fi/toiminta/lastensuojelutyo/kehittamishankkeet/silta-hanke/>

Savolainen, M. 2011. Voimauttava valokuva. Saatavissa:

<http://www.voimauttavavalokuva.net/menetelma.htm>

Sosiaaliportti 2011. Lastensuojelun käsikirja. Saatavissa:

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyovalineet/>

Sosiaaliportti 2011. Sosiaalialan tietoteknologiahanke Tikesos. Saatavissa:

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/tikesos/tikesoshanke>

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000. Saatavissa

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999. Saatavissa

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>

Lastensuojelulaki 417/2007. Saatavissa

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2007/20070417>

LIITE 1/2

Haastattelija on toinen kehittämishankkeen toteuttajista. Hän esittää kysymyksiä koko fokusryhmälle ja tarvittaessa kysyy tarkentavia kysymyksiä koko ryhmältä tai yksilöiltä. Haastattelija ei vastaa kysymyksiin.

Tavoitteena on, että ryhmä keskustelee asioista keskenään ja ryhmän jäsenet puhuvat toisilleen. Tavoitteena on saavuttaa kaikki huomioiva ja kannustava ilmapiiri, jossa toisten ajatuksia ei arvostella.

Kaikilla haastatteluun osallistuvilla henkilöillä, myös haastattelijoilla, on salassapitovelvollisuus koskien asiakastietoja ja muita arkaluontoisia asioita. Haastatteluaineisto käsitellään luottamuksellisesti ja hävitetään asianmukaisesti kehittämishankkeen valmistumisen jälkeen. Kehittämishankkeen raportissa ja nettisivuilla ei tuoda esiin haastateltujen henkilötietoja.

Toivomme haastateltavien tuovan mukanaan haastatteluun omahoitajuuteen ja työtapoihin liittyvät materiaalit, jotta voimme kuvata/kopioida ne hankkeessamme toteutettavia nettisivuja varten. Haastatteluun osallistuvilta odotetaan rehellisyyttä ja avoimuutta aiheeseen liittyen sekä omien kokemustensa ja tietojensa yksityiskohtaista kuvaamista.

YHTEISTYÖTIEDUSTELU

Opiskelemme Lahden Ammattikorkeakoulussa sosiaalialan ylempää ammattikorkeakoulututkintoa (sosionimi(YAMK)). Opintoihin sisältyy lopputyö, joka on työelämälähtöinen kehittämishanke.

Hankkeestamme lyhyesti:

Hankkeemme käsittelee lastenkodissa tapahtuvaa lapsen elämäntarinan dokumentointia. Hankkeessa keskitytään virallisten asiakirjojen ulkopuolelle jäävien lastenkotiaikaisten tapahtumien, kokemusten ja tunteiden dokumentointiin sekä omahoitajien rooliin tässä työssä. Yhteistyökumppanina hankkeessa on Pelastakaa lapset ry:n lastenkodit. Kehittämishanke sisältää tutkimuksellisen osuuden, jossa on kerätty lastenkotien omahoitajien käyttämiä työtapoja tallentaa lapsen elämäntarinaa sekä heidän ajatuksiaan aiheeseen liittyen. Hankkeen tarkoituksena on tuottaa kerätyistä materiaaleista ”sähköinen ideapankki”, jonka kautta tuloksia voidaan hyödyntää koko sijaishuollon kentällä.

Kehittämishankkeemme tavoitteita ovat

- yhtenäistää lapsen elämäntarinan dokumentointitapoja lastenkodeissa
- tukea omahoitajien roolia lapsen elämäntarinan tallentajana
- tuottaa materiaalia, jonka kautta lapselle jää konkreettisia dokumentteja hänen elämästään lastenkodissa

Miksi aihe on tärkeä:

Lastenkodeissa asuvien lasten elämään kuuluu usein muuttoja sekä katkenneita ihmissuhteita. Traumaattisten kokemusten myötä lapsen omat muistikuvat omasta elämästään voivat olla hajanaisia ja sisältää aukkoja. Oman elämäntarinan hahmottamisella on tärkeä merkitys lapsen hyvinvoinnille ja myönteiselle kasvulle. Lapsen mukana kulkevat viralliset asiakirjat antavat hyvin yksipuolisen, usein ongelmakeskeisen kuvan lapsen elämästä. Positiivisten, ainutlaatuisten kokemusten dokumentointi lastenkodeissa on sattumanvaraista eikä sen merkitystä ole tunnustettu riittävästi. Omahoitajille ei ole olemassa ohjeistuksia eikä työvälineitä. On tärkeää kehittää sellaisia dokumentoinnin

LIITE 2/2

muotoja, joiden avulla lapsi pystyy muodostamaan yhtenäisen kertomuksen, johon sisältyy myös myönteisiä kokemuksia. Lapsella ei välttämättä ole mahdollisuutta muistella elämäänsä siihen kuuluneiden ihmisten kanssa. Tällöin konkreettiset dokumentit antavat siihen mahdollisuuden.

Miksi otamme yhteyttä teihin:

Tarjoamamme palvelu on hyvä tapa tallentaa lapsen elämää. Palvelua kehittämällä se voisi sopia myös lastenkodeissa asuvien lasten elämän dokumentointiin. Tiedustelisimme halukkuuttanne tehdä kanssamme yhteistyötä ja kehittää palvelua, joka palvelee paremmin kaikkia lapsia, myös ydinperheen ulkopuolella asuvia. Yhteistyö kanssanne olisi arvokas lisä hankkeeseemme.

Reija Syrjäläinen ja Katja Hänninen

HAASTATTELURUNKO

1. Millaisia työtapoja omahoitajat käyttävät elämäntarinan tallentamisen apuna?

- Millaisia työtapoja olet omahoitajana käyttänyt työssäsi liittyen elämäntarinan tallentamiseen? elämäntarinan tallentamisen apuna?
- Millä tavalla olet tallentanut/dokumentoinut omahoidettavan elämäntarinaa?
- Mitä asioita olet omahoitajana kirjannut tai tallentanut omahoidettavastasi? (Miten omahoidettava itse vaikuttaa tallennettaviin asioihin? Miten omahoidettavan historia ja aiemmat elämän dokumentit vaikuttavat omahoitajan tapaan kirjata tai tallentaa asioita?)
- Mitkä ovat mielestäsi oleellisia tallennettavia asioita?
- Mitä asioita tulisi huomioida lapsen asioita kirjattaessa tai tallennettaessa?
- Mitä asioita tulisi mielestäsi korostaa omahoidettavan elämäntarinassa?
- Miten omahoidettava vaikuttaa hänen kanssaan käytettävien työtapojen valintaan?
- Ketkä osallistuvat lapsen elämäntarinan tallentamiseen? (Omahoitaja? Työryhmän jäsenet? Lapsi itse? Lapsen vanhemmat? Lapsen ystävät? Lastenkodin muut asukkaat?)
- Mitä tapahtuu asioille/tarinoille, jotka tapahtuvat jonkun muun kuin omahoitajan kanssa?
- Onko dokumentointi mielestäsi nyt riittävää? (Mikä kannustanut tai edesauttanut työskentelyäsi? Millaisia esteitä työskentelylle on ollut? Mitä tekisit eri tavalla, jos voisit?)
- Mistä olet saanut ideoita työskentelyysi?
- Millaisia ideoita sinulla olisi liittyen elämäntarinan tallentamiseen, jos saisit vapaat kädet ja tarvittavat resurssit käyttöösi?

LIITE 3/2

2. Millaisia käsityksiä omahoitajilla on lapsen elämäntarinan tallentamisesta ja omasta roolistaan osana sitä?

- Millaisia ajatuksia ja tunteita aihe herättää? (Mitä ajatuksia elämäntarina herättää? Mitä ajatuksia dokumentointi herättää?)

- Mitkä asiat vaikuttavat tallentamiseen? Miten omahoitajan rooli ja omahoitajasuhde vaikuttavat dokumentointiin?(Miten tulisi näkyä dokumenteissa? Miten henkilökohtaisuus näkyy tai miten sen tulisi näkyä dokumentoinnissa lapsen/omahoitajan kannalta?)

- Mikä merkitys sinun mielestäsi elämäntarinan tallentamisella/dokumentoinnilla on ollut omahoidettavalle? Entä sinulle omahoitajana?

- Millaisia dokumentteja omahoidettavalle jää hoitosuhteen päätyttyä sijoituksen aikaisesta elämästä?

(- Mitä on mielestäsi Voimauttava dokumentointi?)

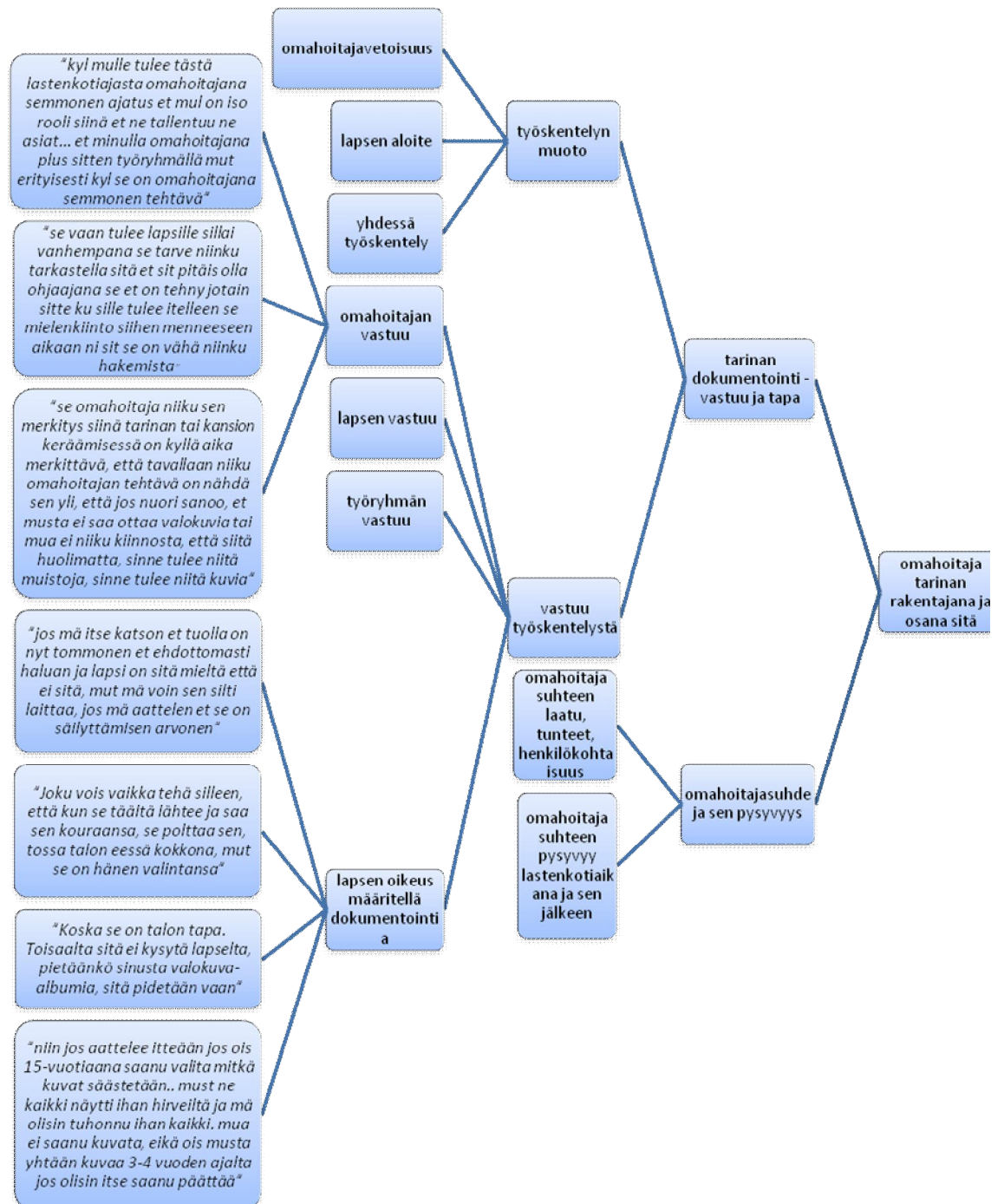
- Millainen rooli omahoitajalla on omahoidettavan lapsen elämässä?

- Millainen rooli omahoitajalla on omahoidettavan elämäntarinan tallentamisessa?

- Miten lastenkoti elämysympäristönä vaikuttaa dokumentointiin?
(Miten tulisi näkyä? Miten lasta kuvataan osana yhteisöä, jossa elää? Millaisia mahdollisuuksia/haasteita yhteisön dokumentointiin liittyy omahoitajan näkökulmasta?)

LIITE 4

ANALYSOINNIN ETENEMINEN

IDEASIVUSTON MATERIAALIT

Lapsen elämäntarinan dokumentointi – ideoita omahoitajien työskentelyyn

Kaikenlainen dokumentointi vie **aikaa**. Työntekijöillä tulisi olla tarpeeksi aikaa ja mahdollisuuksia toteuttaa dokumentointia säännöllisesti työajan puitteissa.

Lapsen elämäntarinan dokumentointi vaatii työntekijöiltä **ajattelutapaa**, jossa lapsen tarina ja sen tallentaminen kulkevat jatkuvasti mukana arjen lomassa. Ajattelutavan sisäistämistä tukee ymmärrys dokumentoinnin merkityksestä lapselle sekä omahoitajalle. Dokumentointia voi toteuttaa lapsi, omahoitaja sekä lapsi ja omahoitaja yhdessä. Vaikka dokumentoinnissa päävastuu on usein omahoitajalla, on myös hyvä miettiä, miten koko työyhteisö voi täydentää lapsen tarinaa omilla näkemyksillään ja kokemuksillaan.

Konkreettiset työtavat ja yhteisesti sovitut käytännöt tukevat omahoitajan työtä. Dokumentoinnille tulisi varata riittävästi **tilaa**. Tilaa tarvitaan toteuttamiseen sekä säilyttämiseen. Dokumentointiin tarvitaan myös toimivia **välineitä ja materiaaleja** kuten kamera, videokamera, askartelutarvikkeita, laatikoita, kansioita, muovitaskuja, valokuva-albumeja, tyhjiä cd-levyjä jne.

Seuraavassa esittelemme erilaisia ideoita lapsen elämäntarinan dokumentointiin. Ideat on jaoteltu tukimuksemme tulosten mukaan. Ideat on tarkoitettu ajatusten herättäjiksi tai käytettäväksi sellaisenaan. Mielekäs tapa työskennellä muotoutuu yksikössä sovittujen käytäntöjen pohjalta sekä sen mukaan, mitkä tavat tuntuvat lapsesta ja työntekijästä luontevilta.

Valokuvat

Valokuvaa juhlien lisäksi myös arkisia tilanteita. Kirjoita valokuva-albumiin ajatuksia, muistoja ja tunteita kuvatuista asioista. Kuvaa kokemuksia ja elämyksiä, mitkä sillä hetkellä tuntuvat merkityksellisiltä. Anna lapsen käyttää kameraa ja kannusta kuvaamaan hänelle itselleen merkityksellisiä ihmisiä, asioita ja tilanteita. Lasta voi opastaa tallentamaan myös kännykkäkameralla otettuja kuvia tietokoneelle. Tee kaikista kuvista cd, jonka voi liittää lapsen arkistoon. Lapsi voi myöhemmässä elämänvaiheessa saada kuvista kopiot, jos alkuperäiset häviävät. Huomioi, että arkistoiduissa kuvissa ei voi näkyä tunnistettavasti muita lastenkodin lapsia.

Esimerkkejä, mitä kuvata:

juhlia, merkkipäiviä, arkea, retkiä, halkotalkoita, lumitöitä, legorakennelmia, leikkejä, sukulaisia juhlissa, yhdessäoloa, kiukkua, riitaa, mökkireissuja, sienireissuja, joulun ja muiden juhlapäivien viettoa, ripille pääsyä, sukulaisia vierailulla lastenkodissa, kuvia elämästä, omahoitajan ja lapsen yhteisistä jutuista, harrastuksista, lapsen huoneesta, kalasaaliista, kuvia lapsesta itsestään esim. laittautuneena johonkin tilaisuuteen, kitarisaleikkauksesta, kipsistä, kuva lapsesta joka vuosi samana päivänä

Videointi

Kuvaa juhlien lisäksi myös arkisia tilanteita. Kuvaa kokemuksia ja elämyksiä, mitkä sillä hetkellä tuntuvat merkityksellisiltä. Anna lapsen käyttää kameraa ja kannusta kuvaamaan hänelle itselleen merkityksellisiä ihmisiä, asioita ja tilanteita. Lasta voi opastaa tallentamaan myös kännykkäkameralla otettuja videoita tietokoneelle. Tee kaikista videoista dvd, jonka voi liittää lapsen arkistoon. Lapsi voi myöhemmässä elämänvaiheessa saada dvd:stä kopion, jos alkuperäinen häviää. Huomioi, että arkistoiduissa videoissa ei voi näkyä tunnistettavasti muita lastenkodin lapsia.

Esimerkkejä, mitä videoita:

arkisia tilanteita lastenkodissa, harrastuksia, matkoja, juhlia, omahoitajailtoja, lapsen esityksiä lastenkodissa, esityksiä koulun juhlissa

Videointia voi hyödyntää myös lapsen ja aikuisen yhteisinä projekteina tekemällä tosi-tv:tä tai lyhytelokuvia.

Päivittäisraportointi ja muu kirjaaminen

Kirjatessasi päivittäisraportteja sekä muita viranomaisdokumentteja muista, että dokumentteja saattaa jossain vaiheessa lukea myös lapsi sekä hänen vanhempansa. Kuvaa laajemmin ja tarkemmin positiivisia asioita ja tilanteita lapsen elämässä. Tavoitteena olisi korvata päivittäisraporteissa ilmaus ”ok” tarkemmilla kuvauksilla.

Myös lapsen virheistä *oppimista* ja ”mokista” *selviytymistä* voisi kuvata päivittäisraporteissa. Kirjaa hauskoja juttuja ja sutkautuksia, joita kuulet lasten suusta. Kirjaa myös lapsen erilaisia oppimiskokemuksia, kuten ui-
maan/laskettelemaan/neulomaan oppiminen.

Pohdi omaa suhtautumistasi raportointiin. Kun opettelee huomaamaan asioiden ”hopeareunukset”, voi koko käsitys/asenne lapseen muuttua.

Koulu, harrastus ym. Dokumentit

Säästä kaikki lapsen saamat kouluun, harrastuksiin yms. liittyvät dokumentit tietyssä hyvässä paikassa ja ota **kopio** alkuperäisestä.

LIITE 5/4

Esimerkkejä dokumenteista:

kouluaskartelut, äidinkielen aineet, koulun käsityöt, piirustukset, koulutodistukset, koulupapereita, työtodistukset, uimakoulujen todistukset, diplomit, palkinnot, stipendit, lapsen terapiaoihin ja kuntoutukseen liittyviä ohjeita ja harjoituksia, erilaiset sähköpostikeskustelut, joissa puhutaan lapsesta, esim. opettajan ja omahoitajan käymät sähköpostikeskustelut

Dokumentit voi koota esimerkiksi kouluvuoteni kansioon, jossa erilaiset dokumentit on koottu vuosittain.

Dokumentteja voi säilyttää esimerkiksi samassa paikassa kuin virallisia dokumentteja, mutta omassa kansiossaan, jonka voi antaa lapselle katseltavaksi hänen halutessaan. Piirustuksia ja askarteluja voi säilyttää esimerkiksi isossa sängynaluslaatikossa.

Lapsen ja omahoitajan tuotokset

Lapsen ja omahoitajan tuotoksilla tarkoitetaan itse tehtyjä dokumentteja. Näiden dokumenttien avulla on tarkoitus tallentaa se, millainen lapsi on hänen itsensä sekä omahoitajan mielestä. Dokumenteilla tallennetaan myös tunnelmia yhteisistä kokemuksista sekä jätetään konkreettisia jälkiä omahoitajasta sekä muista työntekijöistä. Dokumentit kertovat myös lapsen elämästä eri ikäkausina. Samasta vuosittain tehtävästä dokumentista hahmottaa ajan kulun sekä lapsen kasvun ja kehityksen.

Valmiita olemassa olevia kirjoja ja kansioita:

- Elämäni kirja: Tarkoitettu sijoitetuille lapsille
- Minun kirjani: Tarkoitettu huostaan otetuille ja adoptoiduille lapsille ja nuorille (ks. sosiaaliportti.fi – lastensuojelun käsikirja – työvälineet – työmenetelmät – Pesäpuu ry: lapsilähtöisen työskentelyn välineet)
- Umbrella: Itsenäistyvälle nuorelle (ks. sosiaaliportti.fi – lastensuojelun käsikirja – työvälineet – työmenetelmät)
- Ystäväni kirjat

LIITE 5/5

Itse tehtäviä kirjoja ja kansioita:

- Leikekirja
- Portfolio
- Kansio

Esimerkkejä kirjoihin ja kansioihin kerättävistä asioista:

piirustuksia, itse tehtyjä julisteita, omahoitajan käden kuva, kivoja aineita koulussa, mistä tykkää, mistä ei tykkää, ketkä on kavereita, lempinimiä, millainen lapsi on omasta mielestään ja omahoitajan mielestä, hiuksia, käsialanäytteitä eri vuosilta, muotokuva/vartalokuva lapsesta ja vaatteita sille, oma sivu kaikista ohjaajista, jonka kautta aikuisista jää muisto lapselle, kuvausta lapsen vahvuuksista, toiveista, haaveista, taidoista ja tavoitteista sillä hetkellä

Esimerkkejä lapsen ja omahoitajan tuotoksista:

- Omahoitajan ja lapsen yhteisistä reissuista taulu, jossa on kuvia ja kirjoituksia; taulussa esimerkiksi ulkomaan reissu, huvipuistoreissu reissu, mökkireissu, purjehdusmatka ja laskettelureissu.
- Suomen kartta, styroksi levy/pahvi, nastoja ja lankaa, joilla voi merkata paikat missä omahoitaja ja lapsi ovat yhdessä käyneet. Karttaan voi myös merkata vanhoja asuinpaikkoja, sukulaisten asuinpaikkoja tai muita lapselle merkityksellisiä paikkoja erivärisillä nastoilla ja langoilla.
- Vuosikello (kaavake 1 esitötetty, kaavake 2 tulostettava), jonka avulla tapahtumia on helppo tallentaa ajankohdan mukaan
- Verkostokartta (ks. sosiaaliportti.fi – lastensuojelun käsikirja – työvälineet – työmenetelmät) Tee verkostokartta kerran vuodessa, jolloin tallentuu myös esimerkiksi kaverisuhteet pitkältä ajalta.
- Lapsen ja aikuisen matkakertomukset (kaavake tulostettava)
- Powerpoint- esitys ja siihen liitettynä musiikkia, tehosteita ja ääniä; esitys esimerkiksi vuodesta 2011, kaikenlaisia muistoja ja kuvia siltä vuodelta, lapsi voi mikrofoniin nauhoittaa tarinoita ja lisätä videokuvaa esityksen yhteyteen
- Internetiin lapselle oma My Space - paikka
- Tallentakaa lapsen ja omahoitajan ääntä esimerkiksi sanelukoneella

Lastenkodissa kerätyt asiat

Kokoa lapselle niin sanottua aarrelaatikkoa tai muistojen laatikkoa, mihin tallennetaan kaikki sen hetkisestä elämästä kertovat dokumentit. Laatikko voi olla myös kansion tms. muodossa ja sen voi rakentaa ajankulun (esim. vuosi kerrallaan) tai aiheen mukaan.

Ota tärkeistä asioista ja dokumenteista kuvia tai skannaajaa ja tallenna cd:lle. Tee kaikista kuvista ja tallenteista cd- jonka voi liittää lapsen arkistoon. Lapsi voi myöhemmässä elämänvaiheessa saada kuvista kopiot, jos alkuperäiset häviävät.

Esimerkkejä tallennettavista asioista:

leffaliput, teatteriliput, ensimmäiset irronneet hampaat, joulupukin kirjeet, synttär- ja muut kortit ja kirjeet, lapsen tekemät kortit, piirustukset, vanhoja vaatteita, leluja, askartelut, takavarikoidut tavarat, vauvakirja, neuvolakortit, saadut lahjat, ensimmäinen fanitus, keikkaliput, äidin laulamia laulun sanoja ja esineitä lapsuudesta, lapseen liittyvät lehtijutut, lapsen huoneen boordi ja valokuva huoneesta, reissuista esitteitä, karttoja ym. kohteesta kertovaa

Lasten, työntekijöiden ja sukulaisten kertomat kirjatut tarinat

Tallenna mahdollisimman paljon lapsen, lapsen läheisten sekä työntekijöiden kertomia tarinoita nykyhetkestä sekä historiasta. Kiinnitä huomiota arjen keskellä kerrottuihin tarinoihin.

-Kuuntele ja kannusta lasta kertomaan elämästään:

lapsena leikityistä leikeistä, lempileikistä, kavereista, lapsuuden kodista, muutoista, asuinpaikoista, perheenjäsenistä, päiväkodeista, kouluista, vanhaisia muistoja vanhemmista, millaista elämä on ollut vanhempien kanssa kun lapsi on ollut pieni, mitä perhe on tehnyt yhdessä, mitä iltasatuja on luettu, elämästä lastenkodissa ja entisestä tukiperheestä tai sijaisperheestä,

LIITE 5/7

millaista elämä siellä oli, mitä siellä oppi ja mitä sieltä muistaa, tallenna tarinoita

-Kuuntele ja kannusta vanhempia sekä muita läheisiä kertomaan lapsen elämästä ennen lastenkotiin muuttamista sekä sen jälkeen, esimerkiksi kotilomilla, tallenna tarinoita

-Ota yhteyttä vanhoihin sijaisperheisiin, laitoksiin, omahoitajiin sosiaalityöntekijöihin ja pyydä kertomaan muistojaan lapsesta, tallenna keskustelut

-Tallenna lapselle omia ajatuksiasi omahoitajuudesta

-Tallenna ajatuksia ja tunteita, siitä mitä erilaiset tapaamiset, vierailut, muutokset herättivät sinussa omahoitajana sekä miten lapsi reagoi ja millaisia vastatunteita lapsi herätti sinussa (esim. sukulaisten tapaamiset, omahoitajavaihdokset)

Esimerkkejä tavoista ja menetelmistä päästä tarinoiden äärelle:

Alkuhaastattelu, tehdään lapsen muuttaessa lastenkotiin, kysellään asioita lapsuudesta tähän päivään asti

Silta-työskentely (ks. pelastakaalap-

set.fi/toiminta/lastensuojelutyö/kehittämishankkeet/silta-hanke/) sekä siinä tuotetun aineiston hyödyntäminen

Sadutus (ks. sosiaaliportti.fi – lastensuojelun käsikirja – työvälineet – työmenetelmät)

Elämänjana (ks. sosiaaliportti.fi – lastensuojelun käsikirja – työvälineet – työmenetelmät (– aikajana))

Sukupuu

Muistelu

Menneiden tapahtuminen muistelu yhdessä lapsen kanssa on tärkeä osa dokumentointia. Muistelun kautta tapahtumat dokumentoituvat lapsen mieleen. Muistelun kautta lapselle voi välittää elävää tarinaa ja kokemuksia.

Muistelkaa yhdessä lyhyen ja pitkän aikavälin tapahtumia. Käykää läpi päivän tapahtumia yhdessä. Anna lapselle palautetta. Kerro mikä mielestäsi oli päivässä mukavaa, missä asioissa lapsi onnistui. Kahvipöydässä tai sohvalla istuessanne muistelkaa yhdessä kokemianne asioita. Reissussa ollessa on luontevaa muistella aikaisempia matkoja. Kerro lapselle millainen hän mielestäsi oli pienenä, mistä hän piti ja mitä teki.

Katselkaa yhdessä vanhoja valokuvia ja muita dokumentteja. Kerro omia muistojasi niistä. Käykää yhdessä lapselle tärkeissä paikoissa esim. mummolassa, hautausmaalla, vanhan koulun pihalla, edellisessä lastenkodissa.

Sisustakaa lastenkoti niin, että historia näkyy. Seinillä olevat lasten piirustukset, käsityöt, poislähteneiden työntekijöiden valokuvat, reissuista tuodut matkamuitot, jokaisen vuoden vierekkäin laitetut lastenkodissa asuvien lasten koulukuvat tarjoavat mahdollisuuksia muisteluun.

Muistelu on tärkeää myös aikuistuneille ja lastenkodista pois muuttaneille. Järjestäkää lastenkodissa säännöllisin väliajoin tapaamisia, joihin kutsutaan lastenkodista pois muuttaneita sekä entisiä työntekijöitä. Kutsut pois muuttaneille lapsille voi pyrkiä lähettämään esim. sosiaalityöntekijöiden kautta.

PELASTAKAA LAPSET RY:N SISÄINEN OHJE LASTENKOTIEN DOKUMENTOINTIIN

OHJEITA DOKUMENTOINNISTA, VALOKUVAVUOKSESTA JA LAPSEN PAPEREISTA

Lapsella on oikeus omaan historiaansa. Lapsi voi kirjoittaa omaa tarinaansa tarvittaessa omahoitajan tuella ja ohjauksella. Lapsen kirjoittama oma tarina on verrattavissa henkilökohtaiseen päiväkirjaan. Lapsi voi ottaa sijoituksen jälkeen sen mukaansa. Lapsen kirjoittama oma tarina ei ole virallinen asiakirja eikä sitä tarvitse toimittaa sijoittaneelle kunnalle. Lapsen oman tarinan työstäminen yhdessä omahoitajan kanssa on luottamukseen perustuva prosessi. Omahoitajan on kuitenkin kerrottava lapselle velvollisuudestaan tehdä lastensuojeluilmoitus, jos lapsen omaa tarinaa työstettäessä ilmenee jokin lastensuojelullista huolta herättävä asia, joka ei jo ole tiedossa. Koko tarinaa ei tällöinkään tarvitse toimittaa sosiaalityöntekijälle vaan riittää, että ilmoittaa sen huolta herättäneen seikan.

Valokuvat: Kuvauslupa pyydetään huoltajalta, ainakin alle 15 v ollessa kyseessä (pyytäisin aina)

Lapsen sijoituksen päättyessä lapsen mukaan saa antaa valokuvia joissa näkyvät: lapsi itse, lapsen sisarukset, lapsen vanhemmat ja muut läheiset ja työntekijät. Kuvissa EI saa näkyä muita lapsia.

Jos lapsella on oma kamera/kännykkäkamera, on mahdollista, että hän ottaa kuvia ilman hoitohenkilökunnan ohjausta ja valvontaa. Tällöin ei luonnollisestikaan voida kontrolloida sitä, keitä kuvissa näkyy. Jälkikäteinen kontrolli ja/tai kameran/kännykän haltuunotto edellyttää kuitenkin lastensuojelulain 65 §:n ja 67 §:n edellytysten täyttymistä ja valituskelpoisen hallintopäätöksen tekemistä. Huolimatta siitä, etteivät lapset suoranaisesti ole juridisesti salassapitovelvollisia, on heidän kanssaan hyvä keskustella toisten lasten oikeudesta yksityisyyteen.

Lapsen paperit:

Kaikki lapsen paperit palautetaan kuntaan sijoituksen jälkeen (koulujen, harrastusseurojen yleiset tiedotteet voi tuhota)

Sijoituksen aikana:

Lapsen tulovaiheessa pyydetään sosiaalityöntekijältä lupa siihen, että lapsen niin halutessa hänen kanssaan voidaan läpikäydä hänen omia papereitaan, jotka ovat lastenkodin tuottamia esim. päivittäisraportointi, kausikoosteet yms.

Kunnan sosiaalityöntekijän tai muun hoitotahon tuottamia papereita ei tule lapsen kanssa läpikäydä lastenkodissa, vaan ne on toimitettava sosiaalityöntekijälle, joka käy ne lapsen kanssa läpi

LIITE 6/2

Huoltajien pyytäessä lapsen papereita ne toimitetaan kunnan sosiaalityöntekijälle, joka luovuttaa ne huoltajalle .

Säilytys sijoituksen aikana:

Kaikki lapsen paperit säilytetään lastenkodin toimistossa, lukollisessa paloturvakaapissa. ATK:lle lapsen asiakirjoja tuotetaan ainoastaan NAPPULAA:n tai Pelastakaa Lasten verkossa olevaan suojattuun K -kansioon.

10.2.2011

OHJAUSRYHMÄN PALAUTE

Huostaan otetun lapsen tarina omasta elämästään on usein pirstaleinen: on vaikea hahmottaa oman elämän polkuja ja syitä tapahtumiin ja elämän varrella ehkä vaihtuviin ihmisiin. Tätä taustaa vasten syntyi ajatus SILLAN rakentamisesta lapsen elämäntarinan eheytyksen tukemiseksi. Työskentely painottuu yhteistyöhön lapsen biologisen perheen kanssa lapsen elämäntarinan kokoamiseksi lapsen, vanhemman ja sijaishuoltopaikan työntekijän kanssa. Yksi kantava ajatus työskentelylle oli, että lapsi näin saisi sijaishuollosta lähdettyään mukaansa monipuolisia tarinoita elämästään eikä ehkä vain dokumenttipinkkaa ennen huostaanottoa tapahtuneista sosiaalityöntekijöiden huolikoosteista tai lastenkodin raporttikoosteista, jotka nekin valitettavan usein ovat huolipainotteisia.

Huolipuheen vastaiskutyöryhmäläiset Reija ja Katja ovat mielestäni tarttuneet ajankohtaiseen ja tärkeään aiheeseen. Lapsen sijaishuollon aikaan liittyy monenlaisia tapahtumia ja tarinoita. On tärkeää, että myös niitä kerätään ja dokumentoidaan monipuolisesti. Ne ovat osa lapsen elämäntarinaa. Muistoja, jotka on dokumentoitu siten, että niihin voi myöhemminkin tarttua ja jakaa vaikka omien lastensa kanssa.

Reijan ja Katjan vastaisku vastaa myös siihen, että sijaishuollossa joskus ihmiset vaihtuvat ja kenties vuosien päästä sijaishuoltopaikassa ei ole enää ihmistä, joka osaisi kertoa sinne palaavan jo aikuisen elämäntarinaa. Dokumentit kuitenkin ovat pysyviä. Siksi on tärkeää jokaisen niitä laativan pysähtyä miettimään minkälaisen kuvan haluaa välittää henkilöstä, josta dokumenttia laatii. Sanat luovat todellisuutta.

Vesivehmaalla 2.9.2011

Pirjo Kiiskinen

Pelastakaa Lapset ry

SILTA-toiminnon koordinaattori

LIITE 7/2

Lastenkodissa lapsen näkökulmasta on tärkeää huomioida, miten hänestä päivittäisraportointia tehdään. Usein raportointi on ongelmakeskeistä. Sijoituksen päätyttyä, usein vuosien jälkeen, nuoret haluavat tutustua omaan sijoituksen aikaan dokumentteihin tutustuen. Tällöin olisi toivottavaa, että se mitä hänestä on kirjattuna, antaisi hänelle kokonaisvaltaisen kuvan sijoituksen ajasta, kavereista, aikuisista, koulusta jne. Sen takia raportointiin liittyen, Katja ja Reija ovat omalta osaltaan tekemässä tärkeää työtä raportoinnin merkityksen, sen ajattelutavan muutoksen saralla, mitä lapsesta kirjoitetaan ja ennen kaikkea miten.

Muuten ajattelen, että omahoitaja saa tästä työstä hyvän ”työkalupakin”, miten tallentaa ja kerätä lapsen sijoituksen ajan materiaalia uudessa, myönteisemmässä ja enemmän merkitystä omaavassa tavassa lapsen kannalta.

Ohjausryhmän jäsenenä ajattelen työn olleen innostunutta, Katja ja Reija ovat tuoneet tapaamisiin materiaalia, jota on ollut mielenkiintoista olla ohjaamassa, toivottavasti oikeaan suuntaan. Tapaamisia on sopivan usein ja työ tapaamisten välillä edennyt Katjan ja Reijan suunnitelmien mukaisesti.

Vääksyssä 15.9.2011

Ari Savolainen
Pelastakaa Lapset ry
Lastenkoti Ritvalan vt johtaja